VÄKIVALTA IKÄÄNTYNEEN VANHEMMAN KOKEMUKSENA

Fenomenologis-hermeneuttinen lähestyminen aikuisen lapsen väkivallan uhan alla elävän ikääntyneen vanhemman kokemukseen

LEENA SERPOLA-KAIVO-OJA
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2017

Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

SERPOLA-KAIVO-OJA, LEENA: Väkivalta ikääntyneen vanhemman kokemuksena
Fenomenologis-hermeneuttinen lähestyminen aikuisen lapsen väkivallan uhan alla elävän ikääntyneen vanhemman kokemukseen

Pro gradu -tutkielma, 114 s., 4 liites.
Ohjaaja: Suvi Raitakari
Toukokuu 2017

Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata sitä, millaisia merkityksiä aikuisen lapsen harjoittama väkivalta tai sen uhan alla eläminen saa ikääntyneen vanhemman elämässä. Tutkimuksessa lähestytään vanhempien kokemuksia fenomenologis-hermeneuttisella tutkimusotteella. Tutkimuksen aineistona on käytetty viiden ikääntyneen äidin ja kolmen isän haastatteluja. Haastattelujen aikaan he olivat 74–89 -vuotiaita. Väkivallan uhan heidän elämäänsä aiheutti aikuinen poika tai tytär.

Aineiston analyysi perustuu Giorgin ja Perttulan kehittämään fenomenologiseen analyysimenetelmään, jota lähestytään hermeneuttisen tulkintakehyksen kautta. Analyysissä tarkastellaan kokemusten merkitysrakenteita ja niiden välisiä suhteita. Analyysin avulla ikääntyneiden vanhempien yksilöllisistä kokemuksista syntyy yhteinen jaettu väkivaltakokemus.

Tutkimuksen tuloksena ikääntyneiden vanhempien kokemus aikuisen lapsen väkivallasta merkityksellistyy suhteessa aikuisuuteen, vanhemmuuteen ja vanhuuteen. Aikuisen lapsen väkivaltainen käyttäytyminen rikkoo moraalista järjestystä. Ikääntyneiden vanhempien kokemuksista nousevat käsitteinä vastuu ja velvollisuus, häpeä ja syyllisyys, henkinen perintö, ruumiillisuus ja oikeudenmukaisuus. Väkivaltakokemuksen ulottuvuudet vaikuttavat vanhempien tulkintoihin omasta tilasta, sosiaalisista suhteista ja luottamuksesta yhteiskunnan palvelujärjestelmää kohtaan.

Tutkimus lisää ymmärrystä ikääntyneiden kokemuksista vaikeassa ja raastavassa elämäntilanteessa, mutta antaa myös tietoa niistä voimavaroista ja selviytymiskeinoista, joita heillä elämässään on. Ikääntyneet vanhemmat näyttäytyvät aktiivisina ja autonomisina toimijoina, jotka kuitenkin tarvitsevat tukea elämäntilanteeseensa ja perhesukupolvien välisten suhteiden ristiriitojen selvittämiseen. Ikääntyneen ihmisen kokemuksen äärelle pysähtyminen auttaa gerontologisessa sosiaalityössä ymmärtämään väkivallan vaikutuksia ikääntyneen elämässä ja purkamaan perhesuhteiden tuottamia ongelmia.

Avainsanat: Ikääntyminen, kokemus, perhesukupolvien välinen vuorovaikutus, perhe- ja lähisuhdeväkivalta, sosiaalinen vanheneminen

University of Tampere
Faculty of Social Sciences

SERPOLA-KAIVO-OJA, LEENA: Violence as experienced by an elderly parent
A phenomenological-hermeneutic approach into the experience of elderly parents living under the threat of abuse perpetrated by an adult child.

Master's Thesis, 114 pages, 4 appendix pages
Social Work
Supervisor: Suvi Raitakari
May 2017

The aim of this study is to explore the meaning that experiencing abuse or threat of abuse perpetrated by an adult child gets in the lives of elderly parents. The approach into the experiences of the elderly is phenomenological-hermeneutic. The data consists of interviews of five elderly mothers and three fathers. The respondents were 74-89 years old at the time of the interviews. The experienced threat of abuse was caused by an adult son or a daughter.

The data analysis is based on a phenomenological method developed by Giorgi and Perttula, and interpreted through a hermeneutical framework. The analysis examines the structures of meaning given to experiences as well as the relationships between such structures. Through the analysis, the individual experiences of the elderly parents form a shared experience of abuse.

The findings of this study show that the meaning of the experience of abuse is shaped in relation to adulthood, parenthood and aging. The abusive behaviour of an adult child breaks common moral order. The concepts that arose from the respondents' experiences include responsibility and obligation, immaterial legacy, shame and guilt, body schema and justice. The various aspects of an abusive experience have an impact on the elderly parents' interpretations concerning their own space, social relations and trust for public services.

The study adds understanding of elderly persons' experiences in difficult and excruciating life situations. It also provides information of the resources and pathways to survival they develop. The elderly parents can be depicted as autonomous actors who, nevertheless, require support for resolving the intergenerational conflicts in their lives. Shedding light on the experiences of elderly persons assists gerontological social work in understanding the impacts abuse has on this client group. Furthermore, it supports solving issues caused by conflicted family relations.

Keywords: aging, elder abuse, experience, family and domestic violence, family and intergenerational relationships, social aging

SISÄLLYS

1 JOHDANTO 1
2 IKÄÄNTYMINEN, PERHE JA LÄHEISET IHMISSUHTEET 5
2.1 Ikääntyminen ja vanhuus elämänvaiheena 5
2.2 Sosiaalinen vanheneminen 7
2.3 Perheen ja läheisten merkitys ikääntyessä ja perhesukupolvien vuorovaikutus 10
2.4 Ristiriidat, kaltoinkohtelu ja väkivalta ikääntyneen perheessä ja läheisissä suhteissa 14
3 FENOMENOLOGIA JA KOKEMUKSEN TUTKIMINEN 21
3.1 Mitä on kokemus? 21
3.2 Fenomenologis-hermeneuttinen ymmärrys kokemuksesta ja sen tutkimisesta 22
3.3 Kokemus tutkimuksen kohteena 26
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS 29
4.1 Tutkimustehtävä 29
4.2 Tutkimusaineisto 30
4.3 Analyysiprosessin toteuttaminen 38
4.4 Eettistä pohdintaa 45
5 VÄKIVALTA IKÄÄNTYNEEN VANHEMMAN KOKEMUKSENA 49
5.1 Moraalisen järjestyksen rikkoutuminen 49
5.2 Häpeää, syyllisyyttä ja menetettyjä toiveita 60
5.3 Pelkoa ja varuillaan oloa 66
5.4 Väkivalta ruumiillisena kokemuksena 72
5.5 Oman tilan ja paikan menetys 77
5.6 Yhteenveto 84
6 IKÄÄNTYNEEN VANHEMMAN KOKEMUKSEN ÄÄRELLE ASETTUMINEN 87
LÄHDELUETTELO 93
LIITE 1: SAATEKIRJE HAASTATELTAVILLE 106
LIITE 2: SAATEKIRJE HAASTATELTAVILLE 107
LIITE 3: HAASTATTELURUNKO 108
LIITE 4. ESIMERKKI AINEISTON ANALYYSISTÄ 109

1 JOHDANTO

”Jari huutaa pihalla: ”Päästäkää sisään. Siellä on mun omaisuutta”. Isä painaa ovisummeria. Jari kiroilee ja raivoaa kovaan ääneen rappukäytävässä. Potkaisee tullessaan sisäovea. Jalka menee läpi. Kiroilee ja huutaa vielä enemmän. Äiti yrittää rauhoitella. Isä menee väliin sulkien ovea rappukäytävään. Jari tönäisee. Isä horjahtaa ja perääntyy. Jari tulee silmät palaen isää kohti nyrkki koholla. Äiti yrittää saada pojan huomion itseensä. ”Onko nälkä? Laitan ruokaa.” Jari havahtuu ja röjähtää sohvalle. Äiti rientää nopeasti keittiöön, jotta poika ei uudestaan hermostuisi. Sihahtaa mennessään miehelleen, että tämä menisi makuuhuoneeseen. Isä on kalpea ja pitelee rintaansa. Ennen kuin äiti ennättää keittää perunat, ovat poliisit oven takana. Naapurit olivat soittaneet. Ensimmäistä kertaa...”

(Ote muistiinpanoistani vertaisryhmässä syksyllä 2014)

Iäkkäiden ihmisten lähisuhteissaan kokema kaltoinkohtelu ja väkivalta näyttäytyvät sosiaalityössä ilkeänä ongelmana, josta on vaikea saada kiinni (kts. Murto 2006; Pohjola 2009; Jäppinen 2015). Erityisen hankalaa auttamistyö on silloin, kun tilanteisiin liittyy läheisen päihteiden käyttöä, mielenterveysongelmia sekä taloudellisia ja emotionaalisia riippuvuuksia. Työntekijät kertovat kokevansa tilanteissa avuttomuutta ja neuvottomuutta. Puuttuminen ikääntyneiden perheiden ja sukupolvien välisiin tunnesiteiden ja riippuvuussuhteiden rasittamiin konflikteihin koetaan vaikeaksi, ellei jopa mahdottomaksi. (Ylinen & Rissanen 2005.)

Iäkkäisiin henkilöihin kohdistuvaa hyväksikäyttöä, kaltoinkohtelua ja väkivaltaa perheissä ja läheisissä ihmissuhteissa on ilmiönä tutkittu länsimaissa 1980-luvulta lähtien. Jo ennen tätä englanninkielisessä kirjallisuudessa tunnettiin ”granny bashing” -käsite, jolla kuvattiin iäkkäisiin henkilöihin, erityisesti ikääntyneisiin naisiin kohdistuvia eriasteisia hyväksikäytön ja väkivallan tekoja. (Kosberg 2014, 208.) Käsitteen voi jo itsessään tulkita viittaamaan perhesuhteeseen. Toisaalta englanninkielen sanaa ”granny” käytetään myös yleissanana kuvaamaan vanhaa naista. Myöhemmin ilmiöstä alettiin käyttää käsitettä ”elder abuse”. ”Elder abuse” -tutkimuksilla on sittemmin kuvattu iäkkäiden ihmisten kohtaamaa väkivaltaa ja kaltoinkohtelua laajempana ilmiönä, ei vain ikääntyneen lähipiirissä tapahtuvana, vaan myös hoivan ja palvelujärjestelmän tasolla ja rakenteissa ilmenevänä ilmiönä. Tutkimuksien mielenkiintona on ollut selvittää kaltoinkohtelun ja

väkivallan laajuutta, riskitekijöitä ja seurauksia. Vähemmälle huomiolle on jäänyt ikääntyneiden omat kokemukset; millaisia tulkintoja, selityksiä ja merkityksiä he kokemuksilleen antavat.

Sosiaalityössä asiakkaan sosiaalinen ympäristö ja ihmissuhteet ovat perinteisesti olleet keskiössä asiakkaan hyvinvointia ja toimijuutta määriteltäessä. Vanhustyössä katse on vuosikymmenten jälkeen siirtynyt julkisista instituutioista takaisin ikääntyvän ihmisen omaisiin ja läheisiin hoivan ja turvan tuottajina (kts. sosiaali- ja terveysministeriö 2017). Perhe- ja läheiset vuorovaikutussuhteet eivät ole kuitenkaan ongelmattomia. Huonot perhesuhteet eivät korjaannu itsestään perheenjäsenten ja läheisten ikääntyessä (Andersson 2007). Olen työskennellyt vuosia järjestössä, jonka toiminnan tarkoituksena on kaltoinkohtelun ja lähisuhdeväkivallan uhan alla elävien ikääntyneiden ihmisten auttaminen ja tukeminen. Työni kautta olen joutunut näkemään ikääntyneiden lähisuhteiden nurjan puolen; sen millaisia seurauksia iäkkäälle ihmiselle on siitä, kun hänen läheisensä aiheuttavat ahdistusta, pelkoa ja turvattomuutta. Erityisen hankalia ovat olleet tilanteet, joissa aikuinen lapsi eri tavoin terrorisoi ikääntyneen vanhemman elämää. Vanhempi saattaa sietää lapsensa käytöstä äärimmäisyyksiin saakka, jopa oman hyvinvointinsa ja turvallisuutensa kustannuksella. Oman lapsen käytöstä selitetään parhain päin. Hyvinkin kummallisesta ja vahingollisesta käytöksestä tulee normaalia arjen näytelmää, jossa iäkkään vanhemman rakkauden ja huolenpidon velvoite tuntuu kantavan loputtomiin.

Usein läheisessä ihmissuhteessa väkivaltaa kokeneet vaikenevat kokemuksistaan (Ojuri 2004, 57). Tutkimukseni tavoitteenani on antaa ääni vaikeassa elämäntilanteessa eläville ikääntyneille ja kuvata heidän todellisuuttaan ja kokemuksiaan kunnioittavalla tavalla. Tutkimukseni kiinnittyy kokemuksen tutkimuksen ja gerontologisen sosiaalityön tutkimuskenttään. Tutkimukseni lähtökohtana on ollut halu ymmärtää millainen kokemus oman aikuisen lapsen väkivaltainen käyttäytyminen on ikääntyneen vanhemman kokemana. Kysyn miten väkivalta merkityksellisyy ikääntyneen vanhemman elämässä. Olen kiinnostunut myös siitä miten vanhemmat kuvaavat aikuisen lapsen väkivallan vaikutuksia, mikä heitä kannattelee ja miten he kuvaavat arjen selviytymistään.

Tutkimukseni aineisto koostuu kahdeksan ikääntyneen vanhemman haastattelusta, jotka ovat kokeneet oman täysi-ikäisen lapsensa taholta eriasteista väkivaltaa tai sen uhkaa. Kirjallisuudessa käsitteet kaltoinkohtelu ja väkivalta on määritelty usein samalla lailla. Kaltoinkohtelu-käsitettä käytetään yleensä laajana yläkäsitteen, jonka määrittely yksiselitteisesti on vaikeaa (Rissanen &

Ylinen 2005, 58). Haastateltavani eivät käytä kaltoinkohtelu-käsitettä kuvatessaan itseensä kohdistuvia tekoja tai tilanteita. Osa haastateltavistani käyttää teoista väkivalta-sanaa tai muita fyysistä ja henkistä väkivaltaa kuvaavia teonsanoja, kuten lyöminen, huutaminen ja uhkailu. Haastateltavieni kuvailemat tilanteet olen käsittänyt väkivallaksi, niihin liittyvän vallan käytön, seurauksien ja vaikutuksien perusteella (kts. Hildén 2007). Valintaani tukee myös käyttämäni perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa käsittelevä kirjallisuus.

Läpi tutkimukseni käytän ikääntynyt-sanaa kuvaamaan iäkästä henkilöä vanhus-sanan sijaan. Vanhus-sanaan yleisesti liitetään mielikuvia raihnaisuudesta, hitaudesta ja toisen avusta riippuvaisesta passiivisesta henkilöstä (Lumme-Sandt 2009, 143). Ikääntynyt-sanaa käyttäessäni olen pyrkinyt tietoisesti välttämään edellä kuvattujen vanhuuteen liittyvien mielikuvien toisintamista. Vaikka haastateltavani ovat eri-ikäisiä ja toimintakyvyiltään erilaisia, ovat he lähtökohtaisesti itsenäisiä aikuisia ihmisiä. He eivät itse määrittä itseään haastattelupuheissa vanhaksi tai vanhukseksi. Kuitenkin he käyttävät ”vanha” ja ”vanhuus” -käsitteitä kuvatessaan omaa tämän hetkistä elämänvaihettaan. Tämän valinnan olen tehnyt myös tutkielmani raportissa. Kuvatessani ikääntyneiden perheitä ja perhesukupolvien välisiä suhteita ymmärrän perhe-käsitteen laajempana kuin samassa taloudessa asuvat henkilöt. Ikääntyneen perheellä tarkoitan perhettä käytäntönä ja perhesuhteina. (Kts. Ritala-Koskinen 2001.) Haastateltavani pitivät pääsääntöisesti aikuisia lapsia perheenjäseninään. Myös heidän puheissaan käyttämät kiintymys- ja tunnekuvaukset tulkitsen intiimisyydessään kuvaavan perhesuhteen luonnetta kuin mitä tahansa muuta ihmissuhdetta.

Lähestyn ikääntyneiden vanhempien kokemuksia fenomenologis-hermeneuttisella tutkimusotteella. Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimusote ei ole varsinainen tutkimusmetodi vaan koko tutkimusprosessin kattava lähestymistapa toisen kokemuksen näkyväksi tekemiseen ja tulkintaan (Perttula & Latomaa 2011; Krok 2009). Fenomenologisessa tutkimuksessa ei etsitä kausaalisuuksia eli syy- ja seuraussuhteita. Fenomenologiassa ei kokemukselle välttämättä ole fyysistä vastinetta. Tällöin tutkijan ei myöskään tarvitse etsiä objektiivista totuutta vaan hänen pyrkimyksenään on tavoittaa tutkittavien antamat merkitykset ilmiölle. (Krok 2009, 58–59.) Tutkimusprosessini aikana olen osallistunut lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden ikääntyneiden vertaistuen ryhmän toimintaan. Ryhmässä keräämiäni muistiinpanoja olen käyttänyt tutkimukseni tausta- ja tukiaineistona. Tämä tausta-aineisto on lisännyt ymmärrystäni väkivallan kokemuksellisuudesta ja tukenut varsinaisen tutkimusaineistoni tulkinnassa.

Kyösti Raunion mukaan sosiaalityössä asiakkaan subjektiivisen kokemusmaailman ymmärtäminen on olennainen osa auttamistyön onnistumista (Raunio 2004, 142–143). Auttamistyössä joudumme välillä turhautumaan, kun asiakas ei toimi niin kuin mielestämme hänelle olisi parasta. Usein kyse on siitä, että hän itse merkityksellistää asiat eri tavoin kuin me ammattilaisina. Mielestäni on erittäin tärkeää, että sosiaalityössä ymmärrämme ikääntyneen asiakkaan kokemukselleen antamat merkitykset. Vain siten pystymme kohtaamaan hänet kunnioittavasti ja aidosti välittäen. Jos tutkimukseni lisää tätä ymmärrystä edes hiukan, olen siitä jo hyvin iloinen ja koen tutkimustyöni ja haastateltavilleni antamani lupauksen kuulluksi tulemisesta tulleen täytettyä.

Tutkielmani seuraavassa luvussa tarkastelen ikääntymistä elämänvaiheena ja sosiaalista vanhenemista. Pohdin läheisten ihmissuhteiden merkityksiä ja sukupolvien välistä vuorovaikutusta sosiaaligerontologisesta viitekehyksestä sukupolvitutkimuksen ja perhetutkimuksen näkökulmasta. Luvun viimeisessä alaluvussa tarkastelen ikääntyneiden lähisuhteissa kokemaa kaltoinkohtelua ja väkivaltaa aiempien tutkimusten ja teoreettisten selitysteorioiden kautta. Luvussa kolme kuvaan erilaisia tapoja lähestyä toisen kokemusta fenomenologis-hermeneuttisella tutkimusotteella ja kuvaan tekemiäni tutkimuksellisia sitoumuksia. Tutkimustehtäväni ja tutkimuksen etenemisen kuvaan luvussa neljä. Tutkimukseni tuloksia esittelen luvussa viisi. Johtopäätösluvussa pohdin tutkimukseni tuloksia sosiaalityön, erityisesti gerontologisen sosiaalityön näkökulmasta.

2 IKÄÄNTYMINEN, PERHE JA LÄHEISET IHMISSUHTEET

Tässä luvussa tarkastelen ikääntymistä elämänvaiheena vanhenemisen tutkimuksen näkökulmasta ja sosiaaligerontologisesta viitekehyksestä. Lähestyn ikääntyneiden läheisiä ihmissuhteita ja perhesukupolvien välistä vuorovaikutusta perhetutkimuksen ja perhegerontologisen tutkimuksen kehyksessä. Viimeisessä alaluvussa kuvaan lyhyesti sitä, miten ikääntyneiden perhe- ja lähisuhteiden ristiriitoja, kaltoinkohtelua ja väkivaltaa on lähestytty suomalaisissa ja kansainvälisissä tutkimuksissa.

2.1 Ikääntyminen ja vanhuus elämänvaiheena

Ikä on sosiaalitieteissä yhteiskuntaluokan ja sukupuolen ohella yksi käytetyimpiä tutkimusten perusmuuttujia (Rantamaa 2007, 49; Pietilä 2013, 197). Ikä määrittää yksilön sosiaalista elämää ja ihmisryhmien välisiä suhteita, jonka kautta ja jonka suhteessa tulkitsemme yksilön ominaisuuksia, toimintaa, motiiveja ja ajattelutapoja (mt. 2013, 197). Ikä ei kuitenkaan ole yksiselitteinen määre. Iällä voidaan käsittää ja tarkoittaa monia asioita. Voidaan esimerkiksi puhua biologisesta iästä, juridisesta iästä, kokemuksellisesta iästä, psyykkisestä iästä tai sosiaalisesta iästä. (mt. 2007, 52.) Ikä on vahvasti kulttuurinen ja sosiaalinen väline, joka määrittää yksilön identiteettiä ja keskinäisiä valtasuhteita (Sankari & Jyrkämä 2007b, 7).

Modernissa länsimaisessa yhteiskunnassa iällä tarkoitetaan yleensä ihmisen kronologista ikää eli sitä aikaa, joka on kulunut hänen syntymästä tarkasteluhetkeen. Kronologista ikää pidetään usein objektiivisena ja ongelmattomana. Ikäkäsitystä laajentamalla ikä osoittautuu kuitenkin paljon monimerkityksellisempänä ja moninaisempana käsitteenä. Esimerkiksi biologisella iällä kuvataan ihmisen fysiologisia ja fyysisiä muutoksia. Ikä määrittyy kehon kunnon, toimintakyvyn ja ulkoisen olemuksen perusteella. Psykologinen ikä liittyy ihmisen psykologisen kehityksen eri vaiheisiin; psykomotoristen ja aistien toimintaan, kognitiivisiin taitoihin, tunteiden hallintaan, käyttäytymiseen ja persoonallisuuden ilmentämiseen. Biologinen ja psykologinen ikä vertautuu usein suhteessa kronologiseen ikään. Tietyn kronologisen iän tai ikäkauden oletetaan vastaavan tiettyä fyysistä tai

psyykkistä kehityksen vaihetta ihmisen elämässä, josta rakentuu normaaliuden malli. (Rantamaa 2007, 52–57.)

Ikä saa myös historiallisia, kulttuurisia ja yhteiskunnallisia merkityksiä. Eri ikäkausiin ja elämänvaiheisiin liitetään erilaisia käsityksiä, sääntöjä, normeja, rooleja ja arvoja (Sankari & Jyrkämä 2007b, 8). Sosiaalisella iällä viitataan yleensä ihmisen eri elämänvaiheisiin, elämänkulkuun sekä yksilöiden ja ryhmien sosiaaliseen asemaan yhteiskunnassa. Sosiaalisen iän näkökulmasta tarkastellaan yhteiskunnan asettamia ikään ja ikävaiheisiin liittyviä normeja, odotuksia, rooleja ja sosiaalista aikataulua sekä niiden saamia merkityksiä ja kytkeytymistä toisiinsa. Vaikka postmodernissa ajassa ikärajat ja elämänvaiheet ovat entistä joustavammat, normittaa ikä yhä edelleen yksilöön liittyviä odotuksia ja vaatimuksia. Ikänormit kohdistuvat myös elämän aikatauluihin kuten siihen missä vaiheessa ihmisen tulisi itsenäistyä, opiskella, avioitua tai jäädä eläkkeelle. (Rantamaa 2007, 58–59; Jyrkämä 2007a, 274; Pietilä 2013, 197–198.)

Elämän eri vaiheiden jakaminen ja niiden nimeäminen on sopimuksellista. Elämän eri vaiheet hahmotetaan yleensä jatkumona, jossa nämä vaiheet seuraavat toinen toisiaan. Lähtökohtana on, että eri jaksojen aikana elämä on erilaista ja jokaiseen elämänvaiheeseen liittyy tiettyjä erityisyyksiä. Vaikka elämänvaiheet seuraavat toisiaan ajallisesti, niiden rajat vaihtelevat ja rytmittyvät yksilöllisesti ja kulttuurisesti. Elämän vaiheistumiseen sisältyy ajatus, että yksilö kulkee läpi elämänsä tietyn kollektiivisen yhteiskunnallisen ja historialliseen aikaan sidotun mallin mukaisesti. Vaiheistumiseen liitetään yleensä käsitteet ”elämänvaihe” ja ”ikävaihe.” *Ikävaiheella* tarkoitetaan tiettyä kronologista ikää tai ikäryhmää, johon voi liittyä saman ikäisten kanssa samankaltaisia elämäntilanteita, mutta ei välttämättä. *Elämänvaihe* kuvaa sitä vastoin samankaltaisessa elämän vaiheessa eläviä, jotka elävät samantapaisia elämäntapahtumia tai tilanteita. (Marin 2007b, 19–21.)

Ihmisen elämänvaiheet on perinteisesti jaettu ”ensimmäiseen ikään” lapsuuteen ja nuoruuteen, ”toiseen ikään” aikuisuuteen sekä ”kolmanteen ikään” vanhuuteen. Elinajan pidentyessä vanhuuden vaihe voi kuitenkin olla useita vuosikymmeniä. Onkin alettu käyttämään käsitteitä ”neljäs ikä” ja ”viides ikä”. (Sarvimäki 2010 & Heimonen, 17.) Vanhuuden sijoittaminen ikä- tai elämänvaiheena tiettyyn kronologisen ikään on kuitenkin vaikeaa, koska vanhoiksi ja ikääntyneiksi määritellään eri-ikäisiä eri kulttuureissa ja historiallisessa ajassa (Jyrkämä 2007a, 279; Biggs & Lowenstein 2011, 5–6; Sarvimäki 2016, 94). Yksilön näkökulmasta vanheneminen tarkoittaa fyysisten, psyykkisten ja

kongintiivisten toimintojen heikkenemistä (mt. 2007a, 268). Itse ikääntymisprosessi on kuitenkin aina yksilöllinen, johon kuuluu sekä ”normaalista vanhenemisesta”, että ikääntymisestä johtuvien sairauksien aiheutumaa raihnastumista ja heikkenemistä (Heikkinen 2016, 393). Vanhuuden eri ”iät” määritelläänkin toimintakykyisyyden perusteella ennemmin kuin kronologiseen ikään pohjautuen (mt. 2010, 17–19).

Vanhuspalvelulaissa (980/2012, 3 §) *ikääntyneellä väestöllä* tarkoitetaan ”vanhuseläkkeeseen oikeuttavassa iässä olevaa väestöä”. Vanhuseläkeikä alkaa useimmalla 65 ja 68 vuoden välillä. *Iäkkäällä henkilöllä* laissa tarkoitetaan ”henkilöä, jonka fyysinen, kognitiivinen, psyykkinen tai sosiaalinen toimintakyky on heikentynyt korkean iän myötä alkaneiden, lisääntyneiden tai pahentuneiden sairauksien tai vammojen vuoksi taikka korkeaan ikään liittyvän rappeutumisen johdosta”. Koettu ikä voi kuitenkin olla jotain muuta kuin kronologinen ikä. Vaikka itsensä vanhaksi tuntemisella on selkeä yhteys terveydentilaan, iän kokemukseen vaikuttavat myös muun muassa ammattitausta ja elämäntilanne (Jyrkämä 2007a, 284).

2.2 Sosiaalinen vanheneminen

Sosiaalitieteissä ikääntymistä tarkastellaan sosiaalisissa, taloudellisissa ja kulttuurisissa rakenteissa (Phillipson & Baars 2007, 68). Sosiaaligerontologian mielenkiinnon kohteena on sosiaalinen vanheneminen, sukupolvet, elämän kerroksellisuus, elämänkulku ja ikäsidonnaiset ilmiöt (Pohjolainen 1990, 26; Karisto 2014). Sosiaaligerontologiassa pyritään ymmärtämään vanhenemisprosessin sosiaalista luonnetta (Koskinen 1994, 17–18). Sosiaalisella vanhenemisella tarkoitetaan sitä, kuinka yhteiskunnan erilaiset tekijät ja rakenteet vaikuttavat ikääntyneiden elämään, elämänkulkuun, kokemuksiin ja niiden saamiin merkityksiin, sekä sitä, miten ihmiset itse muokkaavat ikääntymiseen ja vanhenemiseen liittyviä tekijöitä (Jyrkämä 1995, 41; Ylinen 2008, 38; Karisto 2014). Sosiaaligerontologia ei ole kiinnostunut medikalisoituneesta eli lääketieteellisesti määritellystä vanhuudesta vaan sen sosiaalisesta merkityksessä yksilössä, yhteisöissä ja yhteiskunnassa sekä näiden vuorovaikutussuhteista (Koskinen 1994). Ikääntyminen nähdään prosessina, joka kytkeytyy kulloiseenkin historialliseen aikaan, siinä tapahtuviin muutoksiin ja ihmisen kokemukseen omasta iästään ja sille antamiin merkityksiin (Marin, 2007b, 27).

Sosiaaliseen vanhenemisen teorioita on monia ja niiden kirjo on laaja (Jyrkämä 1995, 22). Sosiaaligerontologian ensimmäisessä vaiheessa 1940–1960 -luvuilla tutkimukset liikkuivat yksilötasolla ja olivat usein psykologisesti orientoituneita. Varhaisimpia teorioita olivat aktiivisuus-, irtautumis- ja jatkuvuusteoriat. *Aktiivisuusteoria* tulkitsi vanhuuden aktiivisena ja toiminnallisena aikana ihmisen elämässä, jossa sosiaaliset suhteet säilyivät lähes muuttumattomina elämän loppuun asti. *Irtautumisteorialla* haluttiin erottaa keski-ikä vanhuuden elämänvaiheesta. Irtautumisteoriaan liittyy olennaisesti ajatus yksilön asteittaisesta ja vapaaehtoisesta halusta ja tarpeesta luopua sosiaalisista rooleista ja vuorovaikutussuhteista kääntyen omaan sisäiseen maailmaan. *Jatkuvuusteorian* mukaan yksilö sopeutuu parhaiten vanhuuteen, kun hän voi säilyttää elämäntyylinsä ja käyttäytymismallinsa mahdollisimman samanlaisena, kun hän on ne omaksunut aikaisemmissa elämänvaiheissa. Muita yksilötason teorioita ovat sosiaalisen vaihdon teoria ja homeostaasiteoria, sekä rooliteoria ja sosiaalisen oppimisen teoria. *Sosiaalisen vaihdon teoriassa* keskeistä on vuorovaikutuksessa saadun hyödyn maksimointi. Tämä tarkoittaa sitä, että ikääntynyt tasapainoilee sosiaalisissa suhteissa, joilla hän kompensoi vaihdon kustannuksia saamaansa hyötyyn. Lopulta tilanne voi kuitenkin johtaa siihen, että yksilö joutuu alisteiseen tilanteeseen, jossa vahvempi osapuoli määrittää vuorovaikutuksen laadun ja ”hinnan”. *Homeostaasiteorian* mukaan yksilö (systeemi) pyrkii säilyttämään tasapainon ja ihanteellisen olotilan (homeostaasin). Keskeistä teoriassa on aspiraatiotaso, jonka yksilö pyrkii saavuttamaan saadakseen ”sisäisen tyytyväisyyden”. Homeostaasiteorian mukaan ihminen vanhetessaan alentaa aspiraatiotasoaan päästäkseen tasapainotilaan. (Pohjolainen 1990, 29–31; Phillipson & Baars 2007, 70–73.)

Rooliteoria tarkastelee sosiaalista vanhenemista erilaisten roolien ja sosiaalisen aseman käsitteiden kautta. Sosiaalisessa vanhenemisessa rooliteorialla selitetään ikääntymiseen liittyviä roolimenetyksinä, roolien muuttumista ja niihin sopeutumista. *Sosiaalisella oppimisella* taas kuvataan sitä prosessia, joka tapahtuu kun yksilö omaksuu yhteisön kulttuurin ja sen tunnusomaiset normita, arvot ja käyttäytymismallit. Sosiaalisen oppimisen selitysmallia on käytetty yleensä kuvaamaan niin sanottua primaaria sosialisaatiota lapsen ja perheen sisällä tapahtuvana prosessina. Sosialisaatio jatkuu kuitenkin läpi elämän. Vanhuusiässä sosialisaatio voi olla normatiivinen, jolloin ikääntynyt omaksuu ne arvot ja normit, jotka ovat yhteiskunnan odotuksien mukaiset tietyssä elämänvaiheessa. Toisaalta voi olla, että ikääntynyt ei omaksukaan hänelle asetettuja uusia rooleja tai sopeudu sosiaalisen asemansa muutokseen. Joskus roolimuutokset ja uudet sosiaaliset elämäntilanteet voivat tulla hyvin nopeasti esimerkiksi sairauden, omaishoitajuuden tai leskeyden

seurauksena. Sosiaalistumista ei tapahdu vain vuovaikutussuhteiden kautta vaan siihen voi vaikuttaa monet muutkin tekijät kuten media. (Pohjolainen 1990, 32–35.)

Lars Tornstam (1992) tulkitsi 1980-luvun lopulla irtautumisteoriaa uudelleen kehittäen käsitteen *gerotranssendessi*. Käsitteellä hän kuvaa iäkkään ihmisen luontaista tapaa suhtautua itseensä ja ympäristöön. Hän käsitti irtautumisen sosiaalisista rooleista ja kääntymisestä sisäänpäin olevan yksilön henkinen asenne, jolla hän suhtautuu itseensä ja elämäntilanteeseensa. Gerotranssendessi kuvaa yksilön halua oman elämän intensiiviseen tarkasteluun, ja kykyyn liikkua joustavasti eri aikatasoilla. Vanhetessa ihminen tekee eräänlaista tilinpäätöstä elämästään. Tunne kuulumisesta osaksi sukupolvien ketjuun vahvistuu. (Tornstam 1992.) Irtautumisteorian ja gerotranssendessin juuret ovat kehystysvaiheteorioissa (Jylhä 1990, 108). Kehitysvaiheteoreetikot pitävät vanhuuden elämänvaiheen tärkeimpänä psykologisena kehitystehtävänä ikääntyneen ihmisen kokonaisnäkemyksen hahmottamista omasta elämästä ja sen suhteuttamisesta laajempaan käsitykseen ihmisyydestä (Saarenheimo 2003, 23–24). Kehityspsykologi Erik H. Eriksonin (1959) tunnetuin teoria on ihmisen elämän vaiheistaminen kahdeksaan elämänvaiheeseen ja niihin liittyviin kehitystehtäviin. Kahdeksantena vaiheena on vanhuus, jonka kehitystehtävinä ovat viisauden saavuttaminen ja minän eheytyminen integroimalla kaikki aikaisemmat elämänkokemukset eheäksi kokonaisuudeksi. (Erikson 1959.) Irtautumisteoriassa ja kehitysvaihepsykologiassa vallitseva jungilainen perusajatus elämän kääntymisestä kohti omaa sisäisyyttä saattaa kuitenkin Marja Saarenheimon mukaan (2003) kuvata enemmän keski-ikäisten omia haaveita ja toiveita vanhuudesta kuin iäkkäiden ihmisten todellisuutta (Saarenheimo 2003, 36–37). Eriksonin sairastumista ja heikkenemistä hänen elämänsä loppuvaiheessa seurannut vaimo Joan M. Erikson lisäsi miehensä teoriaan yhdeksännen vaiheen. Yhdeksänteen vaiheeseen kuuluu hänen mukaan haurauden, avuttomuuden ja riippuvuuden vaihe, jolloin ihmisen ainoana todellisena haasteena on selviytyä päivästä toiseen ennemmin kuin syvälliset sisäiset elämänpohdinnat (Erikson 1997 ref; Sarvimäki & Heimonen 2010, 18.)

Tultaessa 70-luvulle sosiaaligerontologiassa yleistyivät makrotason rakenteellisiin teorioihin nojautuvat tutkimukset. Makrotasolla sosiaalista vanhenemista ryhdyttiin tarkastelemaan rakenteellisten teorioiden ja ympäristön vuorovaikutuksen näkökulmista. *Rakennefunktionalistisesta perspektiivistä* katsoen sosiaalinen vanheneminen on prosessi, jonka avulla yksilö sopeutuu roolimuutoksiin täyttäen yhteiskunnan hänelle asettamat tehtävät ja odotukset. Ikäkerrostumien ja kohorttien eli saman vuoden aikana syntyneiden erot ovat usein näiden teorioiden keskeiset

välineet. *Konfliktiperspektiivin* mukaan sosiaalisen vanhenemisen tarkastelun kohteena ovat ristiriidat eri ryhmien väleillä, erityisesti resurssien jakamisessa. Kolmannessa vaiheessa 1980-luvun lopulta alkaen rakenteellisia teorioita alettiin tarkastella uusista radikaaleista ja poliittis-taloudellisista näkökulmista. (Tornstam 1992; Koskinen 1994; Ylinen 2008, 38.) Konfliktiperspektiivin yksi tutkimussuunta on kriittisessä sosiaaligerontologiassa. Kriittisen sosiaaligerontologian keskiössä on vanhenemisen ja yhteiskuntarakenteiden välinen yhteys. Lähestymiskulma on usein poliittis-taloudellinen. (Pohjolainen 1990, 37–40; Phillipson & Baars 2007, 78.) Phillipsonin ja Baarsin (2007) mukaan vanhuuden kokemiseen ja ikääntyneiden asemaan vaikuttavat enemmän yhteiskunnan työnjako, talous, resurssien jako ja rakenteet kuin biologiset vanhenemisprosessit. Tämän takia yksilöllisen vanhenemisen tutkimuksessakin tulisi huomioida yhteiskunnan rakenteet ja näiden kompleksiset yhteydet. (Phillipson & Baars 2007, 77–80, 83.) Mikro- ja makrotason rinnalle nousi myös mesotason ja globaalin tason perspektiivit sekä näitä eri tasoja yhdistävät tutkimukset ja selitysteoriat. Yhdeksi tärkeäksi tutkimussuunnaksi on noussut ikääntyneiden omat kokemukset ja näkökulmat vanhenemiseen (Tornstam 1992, 274). Keskeisinä kysymyksinä ovat olleet miten iäkkäiden ihmisten omat kokemukset rakentuvat, ilmenevät ja kehittyvät suhteessa mesotason organisaatioihin, yhteisöihin ja alakulttuureihin, ja millaisia merkityksiä ne silloin saavat. (Phillipson & Baars 2007, 76.)

2.3 Perheen ja läheisten merkitys ikääntyessä ja perhesukupolvien vuorovaikutus

Perheellä ja läheisillä ihmissuhteilla on keskeinen merkitys ihmisten arjessa. Arki ja yhteiskunnalliset tapahtumat eletään, koetaan ja ratkaistaan perheissä (Forsberg 2003, 7; 13). Perhe on vahvojen siteiden yhteisö, vaikka sidonnaisuuksien voimakkuus voi aika-ajoin vaihdella (Jallinoja 2009, 14). Perhe on sosiaalisten verkostojen kohtaamispaikan lisäksi paikka, jossa kohdataan ”merkityksellisiä muita” (*significant others*). Perhe koetaan tärkeäksi erityisesti silloin, kun ihminen tarvitsee tukea itselle tärkeissä ja suurissa asioissa. (Marin 2003, 64–65.) Perhesuhteet ovat usein muita sosiaalisista suhteista tärkeimpiä ja pitkäkestoisimpia. Perhesukupolvet välittävät kokemuksia ja muistoja toisilleen luoden samalla sidoksia, yhteyksiä ja jatkuvuutta, joilla on tärkeä merkitys yksilön identiteetin rakentumisessa. Perhe ja perhesuhteet ovat keskeisiä hyvän elämän ja hyvinvoinnin lähteitä. (Bigg & Lowenstein 2011, 70; Jokinen 2016, 74.)

Vaikka perhe on yksi vanhimmista yhteiskunnan instituutioista, on perheen yksiselitteinen määrittely vaikeaa. Perheen kokoonpano ja tehtävät ovat vaihdelleet historiallisina aikoina. Perheellä tarkoitetaankin eri asioita eri yhteiskunnissa. (Forsberg 2003, 10; Jokinen 2016, 72.) Suomessa yleisesti jaettu käsitys perheen määrittelystä näyttää olevan, että perheen muodostavat vanhemmat ja heidän jälkeläisensä (Jallinoja 2009, 15). Hallintoviranomaiset ja tilastot määrittävät perheen talousyksiköksi, joka tarkoittaa kaikkia samassa taloudessa asuvia. Käsitys perheestä laajenee kun perhe ymmärretään käytäntönä enemmin kuin kotitaloutena tai ydinperheenä. Ymmärrys perheestä käytäntönä huomioi perheenjäseniin liittyvät velvollisuudet, kiintymyssuhteet ja tunnesiteet. Tällöin myös ”ei yhteisessä taloudessa asuvat” perhesuhteet tulevat huomioiduksi. (Ritala-Koskinen 2001, 28.) Perheen käsite yksikössä ei tee kuitenkaan Hannele Forsbergin mukaan (2003) oikeutta perheiden historialliselle moninaisuudelle ja läheissuhteiden eri ulottuvuuksille. Olisikin parempi puhua monikossa ”perheistä” kuin ”perheestä” yksikkönä. (Mt. 10–11.)

Perheenjäsenet tarvitsevat perhettä eri tavoin eri-ikäisinä ja eri elämänvaiheissa. Perhesuhteisiin odotetaan normatiivisesti kuuluvan vahva ja sitoutunut vuorovaikutus, joka perustuu huolenpidon velvollisuudelle eli niin sanotulle perhemoraalille. (Marin 2003, 69.) Familistinen perhekäsitys näkee perheenjäsenten etujen menevän yksilön oikeuksien edelle. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että omasta edusta luovutaan toisen perheenjäsenen hyväksi. Individualistinen perhekäsitys korostaa sitä vastoin perheenjäseniä yksilönä sekä yksilöiden oikeuksia, tarpeita ja haluja. (Jallinoja 1985, 22–23.) Ihmisen ikääntyessä perhesuhteet tulevat entistä tärkeimmiksi, ei vain niiden tuttuuden takia vaan myös niihin liittyvän moraalisen sitovan luonteen vuoksi (mt. 2003, 69). Tutkimusten mukaan ikääntyneet pitävät sosiaalisissa suhteissaan eniten yhteyttä perheenjäseniinsä ja huolehtivat näiden hyvinvoinnista. Ikääntyneet vanhemmat antavat tukea aikuisille lapsilleen ja näiden perheille, mutta myös saavat sitä heiltä. (Allen, Blieszner & Roberto 2000.) Ikääntyneet, jotka saavat perheenjäseniltään konkreettista apua ja emotionaalista tukea kokevat elämän hyväksi ja mielekkääksi. Säännöllinen yhteydenpito ja hyvä ihmissuhde läheisiin näyttävät lisäävän ikääntyneiden hyvinvointia ja sosiaalista sopeutumista vanhuuteen. (Askham, Ferring & Lamura 2007, 197–198.)

Vanhemmuus on riippumaton iästä. Vanhemman ja lapsen välistä sidettä on luonnehdittu annetuksi ja jatkuvaksi. Se ei kuitenkaan ole mikä tahansa side, vaan perheside, jolla on oma erityinen luonteensa. (Ketokivi 2009, 32.) Helena Hurme (1990) määrittää vanhemmuuden kolmeen eri aikaperiodiin; varhaisvanhemmuuteen, keskivanhemmuuteen ja myöhäisvanhemmuuteen.

Myöhäisvanhemmuus kattaa ajallisesti pitkän aikavälin. Siihen liittyy monia elämänvaiheita ja muutoksia ihmisen elämässä. Näitä ovat muun muassa lasten muutto lapsuuden kodista, heidän puolisoihin kiinnittyminen sekä lapsenlasten syntymä, kasvu ja irrottautuminen niin omista vanhemmistaan kuin isovanhemmistaan. (Hurme 1990, 210.) Perhesiteillä on tunnesiteen lisäksi historiallisesti oma erityinen mekanismi, joka sitoo perheenjäsenen yhteenkuuluvuudellaan perheeseen. Tämä mekanismi perustuu parisuhteeseen tai vanhemmuuteen. Sitoutuminen perheeseen on kuitenkin altis yksilön autonomian pyrkimyksille ja jatkuvalle neuvoteltavuudelle. (Ketokivi 2009, 61; kts. myös Biggs & Lowenstein 2011, 70.)

Yhdysvaltalaiset tutkimukset ikääntyneiden perheistä yhdistivät gerontologisen tutkimuksen ja perhetutkimuksen perinteet. Kiinnostuksen kohteena ovat olleet erityisesti ikääntyneiden roolit ja vuorovaikutus perheessä. (Andersson 2007, 28.) Vuosituhannen lopulla mielenkiinto siirtyi yhä enemmän perhesukupolvien välisiin perhesuhteisiin (Allen ym. 2000). Angloamerikkalaisessa perhegerontologisessa kirjallisuudessa iäkkään pariskunnan muodostamasta yksiköstä, jossa lapset ovat aikuistuneet ja muuttaneet pois kotoa käytetään usein nimitystä perhe. Keskeisinä käsitteinä ovat lasten jälkeinen aika (*post-child ages*) ja myöhäisen iän perheet (*later life families*). Later life families -tutkimukset käsittelevät usein vanhemman ja aikuisten lasten hoiva- ja avunannon suhteita ja vuorovaikutusta. (Andersson 2007, 27–28.) Ikääntyneet mieltävät usein omien lastensa lisäksi näiden puolisot ja lastenlapset perheyhteisöönsä kuuluviksi (Askham ym. 2007, 196–197). Ikääntyneiden perhetutkimus on saanut kritiikkiä siitä, että se on liiaksi keskittynyt ikääntyneiden perheenjäsenten näkökulmaan aihe- ja teemavalinnoissaan. Osa tutkijoista on sitä mieltä, että ikääntyneen perheen tutkimuksissa tulisi huomio laajentaa kaikkiin niihin perhesukupolvien kotitalouksiin, jotka ovat sidoksissa toisiinsa. Myös ikääntyneiden sisaruussuhteet tulisi nostaa perhetutkimuksen piiriin. (Askham ym. 2007, 199; Andesson 2007, 28.)

Ikääntyneiden perhe-elämää on Suomessa tutkittu vielä varsin vähän. Suomalaisessa perhetutkimuksessa lapsiperhe näyttää olevan edelleen hallitseva kiinnostuksen kohde (kts. mm. Forsberg & Nätkin 2003). Tähän voi vaikuttaa suomalaisen perhekäsityksen suppea ja rajattu määritelmä, josta iäkkäiden perheet eroavat lapsiperheistä rakenteeltaan ja elämänvaiheiltaan (Forsberg 2003 11). Suomessa aikuiset lapset mielletään ennemmin ikääntyneen läheisiksi kuin perheenjäseniksi. Aikuiset lapset ja heidän perheet saattavat kuitenkin muodostaa ainoan sosiaalisen ryhmän, johon ikääntynyt vanhempi kokee kuuluvansa (Zechner, Lumme-Sandt & Kirsi 2009, 249). Viimeisen vuosikymmenen aikana niin vanhuuden tutkimuksessa kuin perhetutkimuksessa

ikääntyneiden perheet ja perhesuhteet ovat alkaneet kiinnostamaan tutkijoita yhä enemmän. Perhekontekstista on tarkasteltu muun muassa niin iäkkäitä pariskuntia (Andersson 2007) ja omaishoitajuutta perheessä (Saarenheimo & Pietilä 2005; Zechner ym. 2009) kuin isovanhemmuuden rooleja ja merkityksiä (Lumme-Sandt & Lyyra 2013). Perinteisen perhetutkimuksen tutkimuskenttää ovat laajentaneet myös esimerkiksi Kaisa Ketokivi (2009) ja Ritva Nätkin (2011) omissa aikuisia lapsia ja vanhempia koskevissa tutkimuksissaan.

Suomalaisen sukupolvitutkimuksen piirissä kiinnostus perheisiin ja perhesukupolviin on ollut lähinnä sukupolvien vuorovaikutuksessa ja elämänkulun kuvaamisessa (mm. Haavio-Mannila ym. 2009; Danielsbacka ym. 2013; Häkkinen ym. 2013; Hämäläinen 2016). Sukupolvien välinen vuorovaikutus tarkoittaa hoivan, avunannon ja taloudellisen tuen lisäksi sosiaalista kanssakäymistä ja sen tuottamaa emotionaalista yhteyttä (Karisto 2014b). Sukupolvivastuulla tarkoitetaan niitä vastuita ja velvollisuuksia, joita nuoremmilla sukupolvilla on vanhenevia perheenjäseniään kohtaan (Gans & Silverstein 2006). Huolenpitovelvollisuus voidaan tulkita sosiaalisen pääoman sijoituksena siten, että vanhemmat ovat aikoinaan huolehtineet lapsista, jolloin tämä sijoitus toimii eräänlaisena huolenpitovakuutena vanhempien ikääntyessä (Silverstein, Gans & Yang 2006; Eriksson 2010, 303). Normatiiviset odotukset siitä, että aikuiset lapset auttavat ja huolehtivat iäkkäistä vanhemmistaan on varsin yleisesti hyväksytty myös Suomessa (mt. 2010, 303). Perhesukupolvien kohdalla puhutaan usein myös perhemoraalista ja sukupolvisopimuksesta (Marin 2003, 67; 69).

Sukupolvisopimus ei yleensä rajoitu vain omiin perheenjäseniin, vaan sitä toteutetaan laajemmin altruismin hengessä esimerkiksi vapaaehtoistyössä (Ruoppila 2014, 116.) Vaikka Suomea pidetään yleensä ”heikon perheen maana”, on sukupolvien välinen auttaminen yleisempää kuin eteläeurooppalaisissa ”vahvan perheen” maissa. Erityisesti suurten ikäluokkien edustaja antavat paljon perhesukupolvien välistä apua. (Haavio-Mannila ym. 2009; Danielsbacka ym. 2013.) Annettu tuki ei kuitenkaan jakaudu tasaisesti. Niin sanotun välisukupolven auttamista selvittänyt tutkimus osoittaa, että annettu apu painottuu enemmän aikuisten lasten perheiden tukemiseen kuin iäkkäiden vanhempien auttamiseen. Iäkkäiden vanhempien auttaminen perustui avun tarpeeseensa, kun taas aikuisten lasten auttamisessa apua tarjottiin usein myös pyytämättä. (Hämäläinen 2016, 51–52; 59.)

Vanhenemisen tutkimukseen (Jyrkämä 2007a, 273) ja perhesukupovien välisen vuorovaikutus tutkimukseen (Biggs & Lowenstein 2011, 72; Häkkinen ym 2013) liitetään usein elämänkulku-

käsite. Ihmisen elämänkulu voidaan ymmärtää Antti Häkkisen (2013) mukaan erilaisina asemina eli positioina. Nämä positiot seuraavat toinen toisiaan ja limittyvät keskenään. Elämänkulun aikana kertynyt ja kasautunut kokemus, muistot, tiedot, taidot, tavat ja suhteet kulkevat ihmisen mukana ja vaikuttavat hänen toimintaan. (Mt. 2013, 13; 24.) Perheen elämänkulku muodostuu perheenjäsenten omista ja heidän keskenään kietoutuvista elämänkuluista, jotka ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Elämänkulun ja historian erilaiset tapahtumat saavat jokaisella perheenjäsenellä erilaisia yksilöllisiä selityksiä ja merkityksiä. On kuitenkin löydettävissä yhteisiä tekijöitä, joita yksittäiset perheenjäsenet yhdessä tai perheenä pitävät merkittävinä. Elämänkulku liittää perheen eri sukupolvet toisiinsa. Merkittävää tänä päivänä perheen elämänkulun kannalta on yleinen odotettavissa olevan eliniän kasvu. Elossa olevien sukupolvien ketjun pidentyessä sukupolvien välinen vuorovaikutus koskee yhä useampaa ihmistä. (Ruoppila 2014, 103–104; 113; 114–115.) Vanhoilla perheillä on aina historia, joka on vuosien ja vuosikymmenten aikana tehtyjen päätösten, valintojen, historiallisen ajan ja sosiaalisen maailman tulos (Andersson 2007, 29). Perhe on tiivisyhteisöllinen side, johon vaikuttavat niin emotionaaliset, kuin toiminnalliset tekijät ja sosiaaliset suhteet. Perheen historia ja yhteiskunnalliset käsitykset perhevelvollisuuksista vaikuttavat siihen, miten perheessä jaetaan vastuut, velvollisuudet ja roolit. (Zechner ym. 2009, 238.) Isto Ruoppila mukaan (2014) myös perheenjäsenten ikä määrittää perheen sisäisiä valtasuhteita ja sukupolvien välisiä suhteita.

2.4 Ristiriidat, kaltoinkohtelu ja väkivalta ikääntyneen perheessä ja läheisissä suhteissa

Perhettä määrittelevät piirteet, kuten yksityisyys, tuttuus ja jatkuvuus suojaavat yleensä perheenjäseniä, mutta ne voivat olla myös vahingollisia yksilön hyvinvoinnille ja turvallisuudelle. Koska perhesuhteet ovat intiimejä ja merkityksellisiä tunnesiteitä, ovat ne myös hyvin haavoittuvia ja alttiita vallan ja luottamuksen väärinkäytölle. Perhe julkisuudelta suojattuna ja itseään suojaavana areena on ongelmallinen, silloin kun perhesuhteet sisältävät julmuutta, hyväksikäyttöä, laiminlyöntiä tai kaltoin kohtelua. (Marin 2003, 65; Biggs & Lowenstein 2011, 70.) Ristiriidat perheessä ja perhesukupolvien välillä liittyvät usein sellaisiin perheenjäsenen elämänvalintoihin, jotka poikkeavat selkeästi muiden jäsenten sosiaalisesta asemasta, arvoista, normeista ja odotuksista sekä näiden mukaisista valinnoista (Ketokivi 2009, 33). Ristiriitoja perhesuhteissa saattaa aiheuttaa myös perheenjäsenen sairaus tai hoivan tarve, joka määrittää uudelleen perheenjäsenten keskinäiset

suhteet, roolit, työnjaot, vastuut ja velvollisuudet (Zechner ym. 2009, 236; Biggs & Lowenstein 2011, 105–106). Huonot ihmissuhteet eivät kuitenkaan parane vain siksi, että perheenjäsenet vanhenevat tai toisten avun tarve kasvaa vaan ne voivat huonontua entisestään (Andersson 2007, 29).

Ikääntyneiden perheissä ja läheisissä ihmissuhteissaan kokemaa väkivaltaa on tutkittu osana laajempaa ikääntyneisiin kohdistuvaa kaltoinkohteluilmiötä. Yksiselitteinen määrittelyä kaltoikohtelu-käsitteelle on kuitenkin vaikeaa. Tutkijat määrittelevät ikääntyneiden kaltoinkohtelun ja siitä käytettävät käsitteet eri tavoin riippuen tutkimuksen tarkoituksesta ja näkökulmasta (Rissanen & Ylinen 2005, 58) Kirjallisuudessa käytettyjä käsitteitä ovat muun muassa ”eldre abuse”, ”maltreatment” (esim. Pillemer & Finkelhor 1989), ”mistreatment” (esim. Quinn & Tomita 1997), ”neglect” (esim. Biggs & Lowenstein 2011; Smith 2015), ”övergrep”, ”mishandling” ja ”våld” (esim. Hydle 1994). Käsitteet on suomennettu vaihtelevasti kaltoinkohteluksi, hyväksikäytöksi, laiminlyönniksi, pahoinpitelyksi tai väkivallaksi (Perttu 1999, 12).

Ikääntyneiden kaltoinkohtelu-käsitettä (*elder abuse*) käytetään yleensä yläkäsitteenä kuvaamaan yli 65-vuotiaiden ihmissuhteissa tapahtuvaa huonoa ja asiatonta kohtelua, laiminlyöntiä, hyväksikäyttöä tai väkivaltaa, joka vaarantaa iäkkään ihmisen hyvinvoinnin, terveyden tai turvallisuuden (Turvallisen vanhuuden puolesta – Suvanto ry). Se voi olla fyysistä väkivaltaa, uhkailua, pelottelua, kiristämistä, pakottamista, seksuaalista väkivaltaa, henkistä ja emotionaalista väkivaltaa, uskonnollista väkivaltaa, taloudellista hyväksikäyttöä sekä tarkoituksellista tai tarkoituksetonta hoidon ja avun laiminlyöntiä (Heinänen 1986; Huhtala & Sistonen 1988; Perttu 1999; Kivelä, Hartikainen & Isoaho 2001, 775; Ylinen & Rissanen 2005). Kaltoinkohtelulla voidaan tarkoittaa myös ammattilaisten harjoittamaa ikääntyneiden epäasiallista kohtelua (mm. Sipiläinen 2016) tai yhteiskunnan- ja palvelujärjestelmän rakenteita, jotka rajoittavat tai loukkaavat ikääntyneen perus- ja ihmisoikeuksia (Koskinen 1994; Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi & Lozano 2005; Ylinen 2008; Penhale 2008; Gutman & Spencer 2010). Kaltoinkohtelu-käsitettä käytetään kuvaamaan myös tilanteita, joissa ikäihmisen riittävä huolenpito jää toteutumatta hoitovastuussa olevien omaisten tai heitä korvaavien yksityisten tai julkisten hoiva-alan ammattilaisten toimesta (Hirsch & Vollhardt 2002; Sipilä 2016).

Maailman terveysjärjestön WHO:n (2005) määritelmän mukaan ikääntyneiden kaltoinkohtelulla tarkoitetaan luottamuksellisessa suhteessa tapahtuvaa yksittäistä tai toistuva tekoa tai laiminlyöntiä,

josta aiheutuu iäkkäälle henkilölle vahinkoa tai kärsimystä[1]. Huomioitavaa WHO:n määritelmässä on teon tai tekemättäjättämisen tapahtuminen sellaisessa suhteessa, johon liittyy luottamusodotus (*expectation of trust*). Perhe- ja lähisuhteisiin voidaan lähtökohtaisesti ymmärtää odotusarvona liittyvän luottamuksellisuus. Kaltoinkohtelussa ja väkivallassa luottamusodotusta käytetään hyväksi. Kun tekijänä on oma puoliso, aikuiset lapset, lapsenlapset tai muut lähisukulaiset, käytetään ikääntyneisiin kohdistuvasta kaltoinkohtelusta usein myös käsitteitä läheisväkivalta, lähisuhdeväkivalta ja perheväkivalta. Suomessa lähisuhde- ja perheväkivallalla tarkoitetaan nykyisen tai entisen puolison, kumppanin, vanhemman, lapsen, lähisukulaisen tai muun läheisen taholta tapahtuvaa väkivaltaa, joka voi olla luonteeltaan fyysisiä, seksuaalisia tai psyykkisiä väkivaltaa tai hoivan ja hoidon laiminlyöntiä. *Perheväkivallalla* tarkoitetaan perheen sisäistä väkivaltaa, joka voi kohdistua keneen tahansa perheenjäseneen. Lähisuhdeväkivalta-käsitettä käytetään yleensä silloin kun väkivallan tekijä ja kokija eivät kuulu samaan perheeseen, mutta ovat muulla lailla sidoksissa toisiinsa esimerkiksi sukulaisuuden tai läheisen tuttavuuden kautta. (Läheisväkivallan ehkäisyn kansallinen osaamiskeskus -hanke 2014; Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2017). Marita Husson (2003) mukaan suomalainen perheväkivalta ei ole käsitteenä hyvä termi kuvaamaan väkivaltaa läheisessä ihmissuhteessa. Hän nojaa näkemyksessään Jeff Hearniin, joka kritisoi englanninkielisiä vastaavia ”family violence” ja ”domestic violence” -käsitteitä. Käsitteet kytkevät väkivaltaongelman perheeseen systeeminä ja sisäisenä rakenteena. Sekä Hearn, että Husso huomauttavat, että perhe itsessään ja kollektiivina ei syyllisty väkivaltaan vaan siinä elävät perheenjäsenet. (Husso 2003, 42.)

Väkivallalla tarkoitetaan yleensä tekoa, jonka tarkoituksena on vahingoittaa toista, se tapahtuu ilman hänen suostumustaan tai viranomainen tai muu ammattilainen on määritellyt teon väkivallaksi (Säävälä, Nygvist & Salonen 2006). Fyysisellä väkivallalla tarkoitetaan fyysisen kivun tai vamman tuottamista, fyysistä pakottamista, rajoittamista tai muun laista fyysistä tekoa tai sillä uhkailua, joka vaarantaa toisen hengen tai terveyden. (Perttu & Söderholm 1998.) Psyykkinen tai henkinen väkivalta on sanoja ja tekoja, jotka vahingoittavat toista henkisesti tai sosiaalisesti (Säävälä, Nygvist & Salonen 2006, 17). Henkiseen väkivaltaan voi liittyä myös erilaista uhkailua, painostusta, kiristämistä, nöyryyttämistä, kontrollointia, sosiaalista eristämistä, rajoittamista ja

[1] WHO:n määritelmä perustuu Iso-Britanniassa toimivan Action on Elder Abuse –järjestön määritelmään: “Elder abuse is a single or repeated act or lack of appropriate action, occurring within any relationship where there is an expectation of trust which cause harm or distress to an older person”, jonka WHO otti käyttöön Toronton maailmankonferenssissa vuonna 2002 (Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi & Lozano 2005).

vainoamista (Perttu & Söderholm 1998; Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2017). Taloudellinen hyväksikäyttö on toisen rahojen ja omaisuuden käyttämistä tai hävittämistä ilman asianomaisen lupaa (Penhale 2003, 167). Taloudellista hyväksikäyttöä on myös rahojen tai muun omaisuuden eriasteinen kiristäminen, harhauttaminen tai muulla tavalla käyttämällä hyväksi henkilön avun tarvetta, luottamusta tai alentunutta arviointikykyä (Adams, Bagshaw, Wendt & Zannettino 2014, 272). Väkivalta ymmärretään usein ruumiilliseksi pakottamiseksi tai vahingoittamiseksi. Nykyymmärryksen ja väkivaltatutkimusten mukaan myös henkisen, sosiaalisen ja taloudellisen väkivallan seuraukset voivat aiheuttaa ruumiillista vahinkoa. Väkivalta uhkaa aina kokonaisvaltaisesti yksilön hyvinvointia ja terveydentilaa. (mm. Husso 2003, 46–47).

Ensimmäiset ikääntyneiden perheiden sisällä tapahtuvaa kaltoinkohtelua ja väkivaltaa kuvaavat kirjoitukset ilmestyivät 1970- ja 80-luvuilla Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa (Pillemer & Finkelhor 1989; Kosberg 2014, 208). Jotakin vuosia myöhemmin ilmiöön kiinnitettiin huomiota myös Suomessa. ”Vanhus perheväkivallan kohteena” eli Vanttu-projekti vuosina 1985–1987 oli Suomessa ensimmäinen ikääntyneiden perheväkivaltaa selvittävä ja kuvaava hanke (Heinänen 1986). Jo ennen Vanttu-projektia oli Ensi- ja turvakotien liiton turvakoteihin hakeutunut ikääntyneitä naisia turvaan puolisonsa väkivallan takia. Vanttu-projektin aikana tavoitettiin myös aikuisten poikien ja tyttärien väkivallan kohteeksi joutuneita ikääntyneitä vanhempia. Heistä suurin osa oli iäkkäitä äitejä (Korhonen 1987.) Ikääntyneiden äitien ja aikuisten poikien välisessä suhteessa tapahtuvaa eriasteista kaltoinkohtelua kuvattiin Aarno Huhtalan ja Seija Sistosen selvityksessä ”Äidin ja aikamiespojat” (Huhtala & Sistonen 1988). Ikääntyneiden pariskuntien keskinäistä väkivaltaa selvitettiin Turun turvakodissa toteutetussa tutkimushaastattelussa 90-luvun vaihteessa (Korhonen 1992). Iäkkäisiin kohdistuvan pahoinpitelyn toistuvuutta tutkittiin 1990-luvun alussa kahdella laajalla haastattelututkimuksella. Ensimmäisen tutkimuksen mukaan 65 -vuotta täyttäneistä miehistä kolme prosenttia ja naisista yhdeksän prosenttia kertoi eläkeiässään joutuneensa pahoinpitelyn kohteeksi. Perheväkivallan kohteeksi kertoi joutuneensa seitsemän prosenttia naisista ja kaksi prosenttia miehistä. Suurin osa ikääntyneisiin naisiin kohdistuvasta väkivallasta tapahtui parisuhteessa (Kivelä 1994; Kivelä, Hartikainen, Isoaho 2001). Toisen tutkimuksen mukaan yli 75-vuotiaista miehistä 7,7 prosenttia ja naisista 8,3 prosenttia kertoi itseensä eläkeiässä kohdistuneesta pahoinpitelystä. Naisista yli 80 prosenttia kertoi pahoinpitelyn tapahtuneen kotioloissa. (Virjo & Kivelä 1994.)

Viidessä Euroopan maassa toteutetussa tutkimuksessa selvitettiin yli 60-vuotiaiden kotona asuvien naisten läheisessä ihmissuhteessaan kokemaa kaltoinkohtelua ja elämänlaadun kokemuksia[2]. Tutkimuksen mukaan 28 prosenttia tutkimukseen osallistunutta iältä 60–92 -vuotiasta naista oli joutunut läheisessä ihmissuhteessaan kaltoinkohtelun kohteeksi tutkimusta edeltävänä vuotena. Suomessa 25 prosenttia tutkimuskyselyyn vastannutta naista kertoi lähisuhteessaan kokemasta kaltoinkohtelusta. Kaltoinkohtelu oli 21,2 prosenttisesti henkistä väkivaltaa, 6,6 prosenttisesti taloudellista hyväksikäyttöä ja 2,8 prosenttisesti fyysistä väkivaltaa. Erilaista avun laiminlyöntiä ja henkilökohtaisten oikeuksien loukkaamisesta raportoi 8,2 prosenttia vastaajista. Lähes viisi prosenttia tutkimukseen osallistuneista ikääntyneistä naisista kertoi kokeneensa myös seksuaalista häirintää tai väkivaltaa kyselyä edeltäneenä vuotena. Ikääntyneen naisen puoliso tai elämänkumppani oli tekijänä useimmiten silloin kun kyse oli vakavammasta väkivallasta. Silloin kun tutkimukseen osallistunut määritteli kaltoinkohtelun laiminlyönniksi, tekijä oli useimmiten aikuinen lapsi. (Luoma & Koivusilta 2010.)

Ikääntyneiden perheissä ja läheisissä ihmissuhteissaan kokema kaltoinkohtelu ja väkivalta näyttää sekä ulkomaisten että kansallisten tutkimusten mukaan hyvin samankaltaiselta. Ikääntynyt henkilö voi joutua läheisessä ihmissuhteessa monentyyppisen kaltoinkohtelun ja väkivallan kohteeksi. Kaltoinkohtelu ja väkivalta on usein toistuvaa ja jatkunut pitkään. (Perttu 1995, 2; Kivelä ym. 2001, 775; Luoma & Koivusilta 2010; Killick, Taylor, Begley, Anand & O´Brien 2015.). Kaltoinkohtelun ja väkivallan taustalla on harvoin yksi ainoa tekijä. Tilanteeseen johtaneita syitä on usein monia, jotka liittyvät niin väkivallan kokijaan, tekijään, heidän keskinäiseen vuorovaikutukseen kuin yhteisössä ja yhteiskunnassa vallitsevaan kulttuuriin, asenteisiin, normeihin ja rakenteisiin. Väkivaltatutkimuksissa on osoitettu, että eri väkivallan lajeille ovat ominaisia useat yhteiset riskitekijät. Tyypillistä myös on, että jotkut riskiryhmiin kuuluvat yksilöt kokevat useamman tyyppistä väkivaltaa niin kokijana kuin tekijänäkin. (Krug ym. 2005, 33−34.)

Riskitekijöitä, jotka ovat suoraan tai epäsuorasti todettu liittyvän ikääntyneiden perheissä ja lähisuhteissa kokemaan kaltoinkohteluun ja väkivaltaan on etsitty psykologisessa, sosiologisessa ja gerontologisessa kirjallisuudessa sekä perheväkivaltatutkimuksissa. Yhtenä selitysteoriana on ollut

[2] Prevalence study of violence and abuse against oldern women, Avow-tutkimukseen osallistuneet maat olivat Suomen lisäksi, Belgia, Liettua, Itävalta ja Portugali. Tutkimus toteutettiin Euroopan komission Daphne III –ohjelmassa 2009–2011. (Luoma ym. 2011.)

sosiaalisen oppimisen malli, jonka mukaan väkivaltainen käyttäytyminen siirtyy opittuna toimintamallina sukupolvelta toiselle. Lisäksi väkivaltaisia tekoja on selitetty monien muiden teorioiden avulla: ns. stressiteorioilla (esim. uupuneiden omaishoitajen toteuttama kaltoinkohtelu); sosiaalisen eriytymisen teorioilla (esim. ikääntyneen sosiaalisen verkoston puute altistaa väkivallalle); riippuvuusteorioilla (heikon ja sairaan vanhuksen riippuvuus hoitajastaan altistaa kaltoinkohtelulle, aikuiset lapset ja iäkkäät vanhemmat ovat riippuvaisia toisistaan); feministisillä teorioilla ja rakenneteorioilla (valtarakenteet ja sukupuoli- ja ikäsyrjintä väkivallan taustalla) sekä psykopatologisilla teoriat (persoonallisuushäiriöiset väkivallan tekijät). Nämä erilaiset lähestymistavat tekevät näkyväksi monia yksittäisiä altistavia tekijöitä, jotka liittyvät ikääntyneen ihmisen ja hänen läheisensä yksilöllisiin omaisuuksiin, elämänhistoriaan, sairauksiin ja elintapoihin kuten alkoholin ja päihteiden käyttöön, ihmissuhteiden laatuun, elämäntilanteeseen, elinympäristöön, vallitsevaan kulttuuriin ja ympäröivään yhteiskuntaan. (Heinänen 1986; Korhonen 1987; 1992; Huhtala & Sistonen 1988; Pillemer & Finkelhor 1988; Virjo & Kivelä 1994; Kivelä 1994; Quinn & Tomita 1997; Kivelä ym 2001; Nyqvist 2001, 22-23; Mäki-Petäjä-Leinonen 2003, 97-99; Kurg ym. 2005, 151–154;Ylinen & Rissanen 2005.)

Joidenkin tutkimusten mukaan kaltoinkohtelun kohteeksi joutumisen riskiä tilastollisesti näyttäisi lisäävän miehillä korkea ikä ja naisilla sukupuoli (esim. Pillemer & Finkelhor 1988; Quinn & Tomita 1997). Yksin asumista pidetään yleisesti kodin ulkopuolisen väkivallan ja hyväksikäytön riskiä lisäävänä tekijänä niin miehillä kuin naisillakin. Toisaalta ikääntyneillä naisilla asuminen yhdessä puolison tai jonkun muun sukulaisen kanssa lisää riskiä lähi- tai perhesuhteissa tapahtuvaan kaltoinkohteluun ja väkivaltaan (Pillemer & Finkelhor 1988; Quinn & Tomita 1997; Kivelä ym. 2001, 776; Mäki-Petäjä-Leinonen 2003, 98.) Väestöllisten esiintyvyystutkimusten mukaan näyttää kuitenkin siltä, että vanhojen miesten riski joutua puolisonsa, aikuisten lastensa tai muiden sukulaisten kaltoinkohtelemaksi on suunnilleen sama kuin vanhojen naisten (Krug ym. 2005, 152). Tutkimusten mukaan myös sosiaalinen eristäytyminen ja sosiaalisten kontaktien puute ovat ikääntyneiden kaltoinkohtelun ja väkivallan riskitekijöitä (Huhtala & Sistonen 1988; Perttu 1999, 16; Mäki-Petäjä-Leino 2003, 98). Toisaalta ne voivat olla myös väkivallan seurauksia. Lähisuhde- ja perheväkivaltailmiöön liittyy usein sosiaalinen eristäytyminen ja eristäminen ulkopuolisesta maailmasta ja sosiaalisista kontakteista (Nyqvist 2001, 90–92).

Aikuisten lasten kaltoinkohtelua ja väkivaltaa on selitetty usein perheen jäsenten valtasuhteisiin tai perhesukupolvien välisten hoivasuhteiden dynamiikkaan liittyvillä tekijöillä, jotka aiheuttavat

ambivalenttisia tilanteita aikuisen lapsen ja ikääntyneen vanhemman vuorovaikutussuhteessa (Bigg & Lowenstein 2011, 96). Sosiaalisen oppimisen mallin mukaan väkivaltaa on perheessä käytetty konfliktien ratkaisukeinona, vanhemmat ovat aikoinaan syyllistyneet itse lastensa kaltoinkohteluun tai ikääntyneitä ei perheessä yleisesti ole arvostettu (Killick, Taylor, Begley, Anand & O´Brien 2015, 109). Pillemerin ja Finkelhorin (1988) mukaan pahoinpitelijä on usein riippuvainen ikääntyneestä vanhemmastaan ja käyttää väkivaltaa silloin, kun hänellä ei ole muuta keinoa tavoitteidensa saavuttamiseksi. Huonoa kohtelua sisältävä suhde voi olla myös ikääntyneelle vanhemmalle palkitseva. Suhteen ylläpitämistä perustellaan ”äidin rakkaudella”, yhteydenpidon säilymisellä lapsenlapsiin tai perhevelvollisuudella (Pillermer & Finkelhor 1988; Huhtala & Sistonen 1988) tai sillä, että ikääntynyt vanhempi oli aikuisen lapsen antamasta avusta riippuvainen huonosta kohtelusta huolimatta (Smith 2015). Lisäksi aikuisen lapsen erilaiset elämänvaikeudet kuten päihderiippuvaisuus, taloudelliset vaikeudet, asunnottomuus, mielenterveyden sairaudet sekä aikuisen lapsen ja vanhemman suhdetta rasittavat vuosien patoumat ja ”vaikea suhde” näyttävät liittyvän väkivaltaiseen käyttäytymiseen iäkästä vanhempaa kohtaan (Heinänen 1986; Kivelä ym. 2001, 776; Ylinen & Rissanen 2008, 60–62; Smith 2015, 347–348). Myös vahva emotionaalien riippuvuus näyttäisi myös olevan kaltoinkohtelua lisäävä vaaratekijä (Huhtala & Sistonen 1988).

Käytän tutkimuksen raportissani väkivalta-käsitettä kaltoinkohtelu-käsitteen sijaan. Kaltoinkohtelu ei mielestäni ole riittävä käsitteenä kuvaamaan ikääntyneiden vanhempien kokemuksia tekoihin liittyvän vallan käytön, teoista aiheutuvien seurausten ja vaikutusten takia sekä tekoihin liittyvän pelon kokemuksen takia. Ymmärrän tällöin aikuisen lapsen käyttämän väkivallan, en vain yksittäisinä tekoina vaan feministiseen väkivallan tutkimusperinteen nojautuen monimuotoisena vallankäytön prosessina (kts. Keskinen 2005, 62). Toisaalta nimittämällä kaikki tekoja väkivallaksi, en joudu tuottamaan ikääntyneiden vanhempien kokemuksista etukäteisluokittea sen perusteella minkä tulkitsen väkivallaksi ja minkä en. Pyrkimyksenäni on lähestyä vanhempien kokemuksia ja heidän niille itselle antamia merkityksiä – ei tulkita tekoja väkivallan asteen tai vakavuuden mukaan. Olennaista tällöin on, että ikääntyneet vanhemmat kuvaavat itse tekoja väkivaltakuvaston kautta.

3 FENOMENOLOGIA JA KOKEMUKSEN TUTKIMINEN

Kokemus on aina subjektin kokemus jostakin. Se syntyy aistein havaittavana aistikokemuksena eli ulkoisena havaintona tai ihmismielen omien tilojen tarkkailevana sisäisenä havaintona, elämyksenä tai sisäisenä tuntemuksena (Niiniluoto 2002, 11; Kirjavainen 2002, 122). Tässä luvussa tarkastelen sitä miten toisen kokemus tulisi ymmärtää ja miten sitä voidaan tutkia fenomenologisesta näkökulmasta. Kuvaan fenomenologis-hermeneuttista lähestymistapaa kokemuksen tutkimukseen ja tutkimuksessa tekemiäni tutkimuksellisia sitoumuksia

3.1 Mitä on kokemus?

Arjen kielenkäytössä kokemuksella voidaan tarkoittaa, että henkilö on kokenut tai hänellä on kokemusta jostakin asiasta. Kokemus on jotakin, joka karttuu ja siitä voi oppia. Se luo pohjan yksilön näkemyksille asioista ja valmiuden hallita tilanteita. Tiedot ja taidot ovat syntyneet ihmisten kokemuksista. Tieto ja taito perustuvat yleistettävyydelle, säännönmukaisuudelle ja tilannekohtaiseen soveltamiseen. Kokemus koskettaa ensisijaisesti yksittäisiä asioita. (Kotkavirta 2002, 15–16.) Arkikielessä kokemuksella tarkoitetaan myös hetkellistä elämystä, joka voi olla hyvinkin voimakas, mieleenpainuva ja merkityksellinen. Ei ole tavatonta, että elämykselliset kokemukset voivat voimakkuudellaan vahvistaa, horjuttaa tai jopa muuttaa kokijan minäkuvaa ja käsitystä maailmasta (mt. 2002, 16). Henkilökohtainen kokemusten historia vaikuttaa siihen, miten yksilö kokee ja ymmärtää maailman. Aikaisemmat kokemukset sekoittuvat nykyiseen kokemukseen. Aikaisempi kokemus ei kuitenkaan ole totuus olleesta, vaan se on kuvaa tämänhetkistä ja subjektiivista käsitystä siitä, mitä on ollut. (Kärkkäinen 2014, 19.) Toisin sanoen kokemus muuttuu ajan myötä, koska yksilön ymmärrys koetusta muuttuu (Piirainen 2006, 14).

Sosiologian klassikkoteoksessa *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen* Peter Bergerin ja Thomas Luckmannin (1966/1994) väittämä on, että kokemus maailmasta muodostuu sosiaalisessa elinympäristössä. He esittävät, että ymmärryksemme, tuntemuksemme ja kokemuksemme todellisuudesta ovat sosiaalisesti rakentuneet. Kokemuksen kontekstuaalisuus vaikuttaa tulkintaamme maailmasta (Ulvinen 2012, 51). Kokemus syntyy siis vuorovaikutuksesta todellisuuden kanssa (Laine 2010, 29). Vuorovaikutus edellyttää aina kokijan, eli subjektin, joka

tiedostaa ja kokee kokemuksen jolla on jokin aiheuttaja, sekä intentionaalisen objektin eli jotain jota kokemus koskee (Kirjavainen 2002, 123). Intentionaalisuus tarkoittaa sitä, että kaikki merkitsee kokijalle jotakin. Ihmisen suhde maailmaan on siten aina intentionaalinen (Laine 2010, 29.) Yksilön kokemus on ainutkertainen ja tajunnallinen tapa merkityksellistää niitä todellisuuksia, joihin hän on suhteessa (Rauhala 2005). Vaikka kokemuksen kohde olisi epäselvä, tajunnallisesti elämys on aina yksilölle todellinen. Yksikään kokemus ei ole silloin vieras, väärä tai abstrakti. Juha Perttula (2008) käyttää ihmiselle merkityksellisestä todellisuudesta nimitystä elämäntilanne. Elämäntilanne merkityksellistyy siten ihmisen kokemuksina. (Perttula 2011, 117–119 ja 149.)

Yksilöllisen kokemuksen lisäksi kokemus on myös yhteistä ja jaettua (Määttänen 2002, 195). Pentti Määttänen (2002) esittää, että kulttuuristen merkitysten oppiminen on yhteisöllistä toimintaa. Kokemuksen tulkitsemiseen ja jäsentämiseen käytettävät merkitykset ovat täten myös yhteisön merkityksiä eli vakiintuneita toiminnan tapoja ja perinteitä. (Mt. 2002, 195.) Saija Katila ja Susanna Meriläinen (2006) tarkastelevat kokemusta prosessina, jonka avulla yksilö paikantaa itsensä, mutta myös hänet paikannetaan sosiaaliseen todellisuuteen. He väittävät, että subjektiivinen kokemus on yhteisöllistä ja kulttuurista, eikä vain yksilön omaa kokemusta. Myöskään merkitykset eivät olisi silloin yksilöllisiä, vaan nekin ovat yhteisöllisiä. Yhteisöllisyys ei tarkoita kuitenkaan sitä, että merkitysten pitäisi olla yhteisesti hyväksyttyjä tai jaettuja. Yhteisöllisyydellä he viittaavat siihen, että merkitykset nousevat niistä kulttuurisista ja sosiaalisista yhteyksistä, joissa ne tuotetaan. (Katila & Meriläinen 2006, 143–144.)

3.2 Fenomenologis-hermeneuttinen ymmärrys kokemuksesta ja sen tutkimisesta

Sekä fenomenologia että hermeneutiikka ovat molemmat kaksi eri tieteen ymmärtämisen filosofista suuntausta, joilla on kuitenkin keskenään historiallisia yhtymäkohtia. Fenomenologisessa tutkimuksessa pyrkimyksenä on tutkia ilmiöiden olemusta. Hermeneutiikka määritellään yleisellä tasolla tulkinnan opiksi. (Kakkori & Huttunen 2011.) Fenomenologia tieteellisen ymmärtämisen filosofiana syntyi *Edmund Husserlin* (1859–1938) ja hänen seuraajiensa radikaalisen filosofian liikkeenä. Fenomenologiselle filosofialle on ominaista sen jatkuva paluu ajattelun lähtökohtiin (Husserl 1962 suom. Lehtinen 2011; Rauhala 2005; Miettinen, Pulkkinen & Taipale 2010, 10). Puhtaassa fenomenologisessa ajattelussa on tarkoituksena erilaisten reduktioiden, sulkeistamisten avulla löytää ilmiön *puhdas olemus eli eidos*. Tästä prosessista muodostuu ilmiön yleistävä tieto.

(Husserl 1962 suom. Lehtinen 2011; mt. 2011.) *Martin Heidegger* (1889–1976) jatkoi Husserlin filosofiaa vieden sitä käytännöllisempään suuntaan. Hän ymmärsi Husserlin fenomenologisen olemisen olevan suhteessa elämismaailmaan ja historialliseen kontekstiin. Inhimillinen olemassaolo on yhdistelmä asioista joihin ihminen pystyy vaikuttamaan ja asioista, jotka ovat olemassa hänestä riippumattomasti. (Niskanen 2008, 103–106.) Heideggerin fenomenologisen ajattelun ydinkysymys kuuluu *miten tämä asia on tässä ja nyt mielekäs juuri minulle*. Tilanteen mielekkyys on siten aina ainutkertaista. Heidegger kumosi tällä päätelmällään Husserlin fenomenologisen tulkinnan ”puhtaasta ilmiöstä”. Mielekkyyden tilanne- ja kontekstisidonnaisuudesta seuraa, että täysin ennakko-oletuksetonta tilaa ei voida saavuttaa. Hänen päätelmänsä on, että fenomenologia on hermeneuttista, konkreettista mielekkyystilanteiden tulkintaa ja ymmärrettäväksi saattamista. Todellisuuden kokemuksen tulkinta tapahtuu aina historiallisen käsitteistön avulla. (Bacman 2010, 62 ja 70–71.)

Hermeneutiikaksi kutsutaan yleensä tulkitsemista koskevaa teoreettista ymmärtämisen tutkimusta. Alun perin hermeneutiikka on tarkoittanut Raamatun selittämistä, mutta se on myöhemmin laajentunut erityisesti saksalaisessa kulttuurissa koskemaan filosofisia tekstintulkinnan kysymyksiä. (Lehtonen 1998, 177.) *Hans-George Gadameria* (1900–2002) pidetään filosofisen hermeneutiikan perustajana. Vaikka hän omaksui keskeisimmät ajatuksensa Heideggeriltä, muodostaa hänen fenomenologistaustainen hermeneuttinen filosofiansa itsenäinen ajattelukokonaisuuden. Gadamerin filosofisena kulmakivenä on Platonin käsitys kielen ja ajattelun dialogisuudesta. Kieli on hänen mukaansa olemassa vasta vuoropuhelussa. Hermeneuttisen säännön mukaan tulkinta tapahtuu kehämäisesti ns. hermeneuttisella kehällä, jossa kokonaisuus tulee ymmärtää yksittäisestä ja yksittäinen kokonaisuudesta. Käsitteellä kuvataan toisin sanoen pyrkimystä ymmärtää teksti suhteuttamalla sen osat kokonaisuuteen ja kokonaisuus osiin. Tavoitteena on hermeneuttisessa kehässä haastaa dialogiin kulttuuriset ennakkokäsitykset ja tutkijan ennakkoluulot sekä tutkittavien ilmiölle antamat merkitykset. Tämä edellyttää tutkijalta avointa mieltä, kyseenalaistamisen taitoa, tietoisuutta ja kielellistä herkkyyttä. (Gadamer 2004.)

Fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa tutkimuksellisena sitoumuksena

Toisen kokemuksen tavoittamiseksi ja ymmärtämiseksi olen valinnut tutkimusotteen, jota voidaan nimittää fenomenologis-hermeneuttiseksi lähestymistavaksi. Ymmärrän fenomenologis-

hermeneuttisen tutkimuksen pyrkivän ymmärtämään tutkittavan ilmiön sen hetkistä merkitystä yksittäisille ihmisille niin, että siinä yhdistyy fenomenologiasta elementtejä, joita tulkitaan hermeneuttisella otteella (kts. Laine 2010, 29). Tutkimukseni fenomenologinen orientaatio näkyy sitoumuksenani ymmärtää yksiön kokemus fenomenologisen olemuksen kautta. Se näkyy myös tutkimustani kannattelevassa ihmiskäsityksessä sekä osin tiettynä aineiston hankinnan tapana.

Vaikka tutkimukseni taustafilosofina on *eksistentiaalinen fenomenologia* niin kuin sen ymmärrän Lauri Rauhalan kuvaamana (kts. Rauhala 1983; luku 3.2), vaikuttaa ajatteluuni myös *fenomenologisen sosiologian teoria*, jossa yksilön kokemukselle antamassa merkityksessä huomiota kiinnitetään myös arkimaailmaan ja yhteiskunnallisen todellisuuteen, jossa yksilö elää, toimii ja vaikuttaa (Heiskala 1999; Schütz 1932/2007). Veli-Matti Ulvinen (2012) korostaa, että fenomenologisessa sosiologiassa olennaista on, että tutkija voi ymmärtää, tulkita ja mallintaa tutkimuskohteena olevaa ilmiötä vain silloin, kun hän ylittää luonnollisen asenteensa. Pyrkimyksenä on luoda sosiaalisesta maailmasta kuvaus, joka liittyy tutkimuskohteena olevan ilmiön intentionaalisiin merkitysrakenteisiin. Kuvatut tapahtumat tulee olla tyypillisiä ja riittävän yleisiä, jotta ne voidaan perustella loogisesti. Tämän lisäksi ne tulee olla sovitettavissa arkielämän erilaisiin merkitysrakenteisiin, jotta ne olisi tunnistettavissa sosiaalisesta todellisuudesta pelkän arkikokemuksen avulla. (Ulvinen 2012, 67.)

Hermeneuttinen osuus tutkimuksessani laajentaa fenomenologista ajattelua olemisen suhteesta maailmaan ja toisiin, jossa ymmärtämisellä on tulkinnan luonne. Hermeneuttiseen ajatteluun liittyy vahva idea siitä, että kyky ymmärtää kuuluu ihmisen perustavanlaatuisiin ominaisuuksiin (Gadamer 2004, 207). Tutkimuksessani hermeneuttinen kehä on tarkoittanut jatkuvaa tutkimuksellista dialogia tutkimusaineistoni kanssa. Sijoittamalla tutkimukseni fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen, tavoittelen tutkimusotetta, jossa tietoisesti ja systemaattisesti pyritään tunnistamaan ja sulkeistamaan omaa esiymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä kriittisen reflektion avulla. Hermeneuttisen kehän avulla tavoitteenani on saavuttaa todennäköisin ja uskottavin tulkinta siitä, mitä tutkimukseni ikääntyneet ovat kokemuksistaan kertoessaan tarkoittaneet. (Kts. Laine 2010, 36–37.)

Ihmiskäsitys

Fenomenologisen tutkimusasetelman omaksumiseen liittyy olennaisena osana tutkijan ihmiskäsityksen esiintuominen (Rauhala 1983; Flinck 2006; Lehtomaa 2008). Yleiskielessä ihmiskäsityksellä tarkoitetaan yleistä perusasennoitumista ihmiseen, joka vaikuttaa suhteisiimme ympäröivään maailmaan, kanssaihmisiin ja näissä suhteissa toimimiseen. Näin ymmärrettynä ihmiskäsitys on yleensä tiedostamatonta, subjektiivista ja hitaasti muuttuva. Tieteellisessä tutkimuksessa oletetaan, että tutkija tekee näkyväksi oman ihmiskäsityksensä, jotta lukija pystyisi arvioimaan sitä, mikä on tutkijan omaksumien tutkimuksellisten lähtökohtien perusta; miten tutkija ymmärtää ihmisenä olemisen ja miten ihmistä voidaan tutkia. (Rauhala 1983, 12–13; Krok 2009, 38.) Fenomenologisessa tutkimuksessa edellä kuvattujen kysymysten pohdinta on olennainen osa tutkimusprosessia (Lehtovaara 1992; Flinck 2006, 32; Krok 2009, 38). Fenomenologisessa tutkimuksessa tietyssä tavassa lähestyä ihmisen olemusta ja tapaa olla maailmassa on kyse ontologisista sitoumuksista ja siteestä fenomenologiseen filosofiaan (Perttula 2012, 321–322).

Nimeän ihmiskäsitykseni humanistiseksi, jota voidaan kutsua myös kokonaisvaltaiseksi, holistiseksi ihmiskäsitykseksi. Holistisessa ihmiskäsityksessä ihmistä tarkastellaan ja häntä ymmärretään tajunnallisuuden, kehollisuuden ja situationaalisuuden kokonaisuutena. Holistinen ihmiskäsitys on siten yhteneväinen eksistentiaalisen fenomenologian ihmiskäsityksen kanssa, jota Rauhala nimittää situationaaliseksi säätöpiiriksi. (Rauhala 1983, 46; Rauhala 2005.) Situationaalisuus tarkoittaa tässä ihmisen olemassaoloa suhteessa elämäntilanteeseensa. Elämäntilanne ei ole hänen ulkopuolella vaan se on yksi tapa olla ihminen ja toteutua ihmisenä. Holistinen ihmiskäsitys ymmärtää siten ihmisen yhteiskunnallisena, kulttuurisen ja sosiaalisena yksilöllisenä olentona. (Perttu 2012, 323.) Marja Lehtovaaran mukaan (1992) holistisuus merkitsee myös sitä, että ihminen on kaikissa tilanteissa läsnä kokonaisuutena, joka hän siinä historiallisuuden vaiheessaan on (Lehtovaara 1992, 134). Holistinen ihmiskäsitys tukee myös omaa vanhuskäsitystäni, joka taustalla on myös Antti Kariston (2014) iän kumulatiivinen määrittely ”elämän summasta”. Ihmisessä on aina samanaikaisesti läsnä menneisyys ja nykyisyys, historia ja tämä hetki, jonka kautta hän määrittää itseään suhteessa toisiin.

3.3 Kokemus tutkimuksen kohteena

Kuinka toisen kokemusta voi tutkija? Onko toisen kokemuksen tavoittaminen ylipäätään mahdollista? Kokemuksen tutkimuksen kulku ja ontologiset sitoumukset eroavat perinteisestä empiiris-analyyttisestä tutkimustavasta (Perttula & Latomaa 2011, 10). Timo Laineen (2010) mukaan kokemukset ovat vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa, merkityksien olleessa tällöin intersubjektiivisia. Tällä hän tarkoittaa sitä, että erilaisissa konteksteissa elävillä ihmisillä on erilainen elämismaailma ja todellisuuskäsitys sen perusteella miten he mieltävät minkäkin asian tarkoituksen ja merkityksen. Nämä ihmisten vuorovaikutuksessa tuottamat merkitykset ovat kokemuksen tutkimuksen varsinainen kohde. (Laine 2010, 29.)

Fenomenologinen tai hermeneuttinen filosofia eivät ole kumpikaan sellaisenaan tieteellisiä metodeja tai edes metodologioita (Rauhala 2005). *Lauri Rauha* (s. 1914) on tehnyt uraauurtavaa työtä kokemuksen tutkimisessa kehittäessään Husserlin ja erityisesti Heideggerin eksistentiaalisesta fenomenologiasta konkreettisen empiirisen tieteen tekemisen tavan. Rauhala pitää ymmärtämistä ja tulkintaa ihmisen olemassaolon olennaisena kuuluvana osana. (Lehtovaara 1992; Rauhala 2005; Niskanen 2011, 106.) Rauhalan perusajatus on, että ihmisen oleminen rakentuu tajunnallisuuden, kehollisuuden ja situationaalisuuden kokonaisuutena[3]. Osaan situationaalisuuden rakennustekijöihin

---

[3] Ihmisen ontologista perusolomuodoista *tajunnallisuus* (psyykkis-henkinen olemassaolo) on inhimillisen kokemuksen kokonaisuus. Mieli eli noema (kts. Husserl 1962) on se, jonka avulla ymmärrämme tai tunnemme erilaiset objektit, asiat tai ilmiöt ja annamme näille merkityksen. Mieli luo tajunnan tilan eli elämyksen. Merkityssuhde syntyy siitä, kun mieli asettuu tajunnassamme suhteeseen edellä kuvatun objektin, asian tai ilmiön kanssa. (Rauhala 1983, 27.) Tajunnallisuutta tutkiessa tarkastellaan sitä, miten erilaiset ja eritasoiset merkityssuhteet rakentuvat ja yhdistyvät synnyttäen subjektiivisen maailmankuvan ja käsityksen itsestämme. Huomioitavaa on, että tajunnallisuudessa tapahtuu jatkuvasti myös merkityssuhteiden uudelleen jäsentymistä, tiedostamatonta häipymistä, inhimillistä unohdusta ja vastaavasti muistiin uudelleen palautumista ja tiedostamista. (Rauhala 1983, 27–28; Lehtovaara 1992, 135).

Kehollisuudella tarkoitetaan ihmisen olemassaoloa orgaanisena tapahtumisena. Kyse aina aineellis-orgaanisesta vaikutuksesta, siitä miten ihmisen elämä toteutuu aineellisuudessa. (Rauhala 1983, 30–31.) Kehollisuuden olomuotoa voi luonnehtia myös käsitteellä koskettavuus tai kosketussuhteessa oleminen (Lehtovaara 1992, 115). Ontologisessa perusjäsentelyssä kehollisuus ja tajunnallisuus tulevat Rauhalan mielestä kaikkein selvimmin näkyviin sen oivalluksen kautta, että orgaaninen voi tulla tajunnallisen ymmärtämisen kohteeksi. Tästä muotoutuvaa tietoa voi Rauhalan mukaan puhua myös kokemuksena. (Rauhala 1983, 38–40.)

Situaalisuudella tarkoitetaan ihmisen olemassaolon suhdetta todellisuuteen. Situationaalisuudella tarkoitetaan sitä todellisuuden tai maailman osaa, johon ihminen on suhteessa elämäntilanteensa kautta ja sen mukaisesti (Rauhala 1983, 33; Rauhala 2005, 94–96.) Ihmisen situationaalisuuden olomuodon tärkeys näkyy erityisesti identiteetin muodostuksessa, siinä miten elämäntilanteen erityispiirteet rakentavat ihmisen identiteettiä ja miten tehdyillä ratkaisuilla voidaan muunnella elämäntilannetta (Lehtovaara 1992). ”Situaatio on kaikkien niiden ilmiöiden, objektien

eli komponenteihin ei ihminen voi itse vaikuttaa. Näitä ovat muuna muassa vanhempiensa geenit, ihonväri, kansallisuus, kulttuuripiiri, johon hän syntyy tai luonnon mullistukset ja onnettomuudet, joita hän saattaa kohdata. Osaa komponenteista yksilö voi kuitenkin valita ja säädellä. Näitä voivat olla esimerkiksi ystävät, harrastukset, ammatti, asunto ja elintavat. Komponentteja voidaan edelleen jakaa konkreettisiin komponentteihin, kuten sairaudet ja maantieteelliset ja ilmastolliset olot sekä idealisiin komponentteihin, joita ovat muun muassa arvot, normit, aatteelliset ilmapiirit ja ihmissuhteiden sisällöt. Situaatio on siis kaikkea sitä mihin ihminen on suhteessa ja vaikutuksen alaisena omassa elämismaailmassaan. Kaikilla edellä kuvatuilla komponenteilla on Rauhalan mukaan vaikutus yksilön olemassaolon tapaan ja laatuun. (Rauhala 1983, 33–34.) Rauhala esittää, että on mielekkäämpää tarkastella merkityssuhteen kokemuksen tasoa kun syitä kokemuksen syntymiselle.

> ”Koska situationaalisuus tulee ymmärtää ainutkertaiseksi ja ihminen aina ainutlaatuiseksi tutkimuskohteeksi, ei merkityssuhteille tule etsiä syitä vaan ne syntyvät kun situaatiossa on jokin aihe, ilmiö tai asia joka tarjoaa merkityssuhteelle alustan”. (Mt. 1983, 36–38).

Tutkija on aina osa sitä todellisuutta, jota hän tutkii. Hän ei voi koskaan täysin sulkea pois henkilökohtaisia lähtökohtiaan ja merkityksellistämisen tapojaan. Tulkitsija tulkitsee toisen kokemusta siten aina myös oman merkityskontekstinsa kautta (Schütz 2007). Riitta Granfelt (2000) on tutkimustyössään käyttänyt empatiaa toisen kokemuksen ymmärtämisen välineenä. Empatian avulla voi tavoittaa toisen tapaa tulkita elämäänsä ja kokemuksiaan ja tapahtumille antamia merkityksiä. Empatian hyödyntäminen tutkimustyössä ei tarkoita sitä, että tutkija on omien tunteittensa vallassa vaan tunteita käytetään tietoisesti ja hallitusti ymmärryksen syventämiseen ja jäsentämiseen. Ymmärtävä työskentelytapa edellyttää keskittynyttä ja tilannetta analysoivaa tapaa. Empatia toimii työvälinen tunteiden ja ajatuksen dialogille. Tutkija keskittyy toisen puheelle ja kertomukselle kunnioittaen toisen kokemusta ja välttäen omaa välitöntä tulkintaa. (Granfelt 2000, 105–108.)

---

ja asiantilojen kokonaisuus, joiden alaisena ja joiden suhteutuen yhden ainoan ihmisen orgaaninen ja tajunnallinen olemassaolo realisoituvat” (Rauhala 2005, 96).

Jaana Parviainen (2002) täsmentää, että empatia on erityislaatuinen akti, jossa empatian subjekti suuntautuu eläytymällä toisen kokemukseen, mutta samalla erottaen oman empaattisen kokemuksensa toisen kokemuksesta. Hän perustaa näkemyksensä *Edith Steinin*[4] empatian aktin kolmivaiheiseen luonnehdintaan, jossa ensimmäisessä vaiheessa tunnistamme myötäelämisen tunteen eli empatian toisen kokemusta kohtaan. Toisessa vaiheessa asetumme toisen asemaan selvittäen kokemuksen sisältöä. Kolmannessa vaiheessa irtaudumme kokemuksesta, jolloin pystymme tarkastelemaan kokemusta ulkopäin. Steinin kolmivaiheinen kuvaus empatiasta viittaa empatian olevan ihmisen tietoisuuden rakenteeseen kuuluva perusominaisuus, joka olisi näin rinnastettavissa havaitsemiseen, muistamiseen tai kuvitteluun. (Parviainen 2002, 328–329.) Steinin kuvaus empatiasta näyttäytyykin eräänlaisena toisen kokemuksen ymmärtämisen metodina ja tiedonhankinnan menetelmänä (mt. 2002, 344). Empatian avulla on mahdollisuus saada tietoa sellaisista elämyksistä, joista itsellä ei ole kokemusta. Toisen arvomaailmaan tutustuminen empatian välityksellä auttaa muodostamaan realistisen käsityksen myös omasta arvomaailmasta. (Tuorila-Kahanpää 2003, 48.)

[4] Filosofi *Edith Stein* (1891–1942) oli Edmund Husserlin oppilas ja assistentti sekä Martin Heideggerin aikalainen ja kollega. Hänen fenomenologinen kiinnostuksensa kohdistui erityisesti empatiailmiöön (Einfühlung), ihmispersoonan rakenteeseen ja psyykkiseen kausaliteettiin. Edith Stein kääntyi juutalaisuudesta katoliseksi vuonna 1922 ja myöhemmin hänestä tuli karmeliittanunna Ristin Teresa Benedicta. Hänet teloitettiin Auschwitz-Birkenaussa 9.8.1942. Paavi Johannes Paavali II julisti hänet yhdeksi Euroopan suojeluspyhimykseksi 1.10.1999. (Kts. Tuorila-Kahanpää 2003.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimukseeni olen valinnut fenomenologis-hermeneuttisen lähestymistavan. Ikääntyneiden kokemuksia lähestyn aineistolähtöisesti. Tutkimusaineistonani käytän kahdeksan aikuisen lapsen taholta väkivallan uhkaa kokeneen ikääntyneen haastatteluja. Haastateltavat olen tavoittanut ikääntyneisiin kohdistuvan kaltoinkohtelun ja väkivallan vastaista työtä tekevän järjestön Turvallisen vanhuuden puolesta – Suvanto ry:n[5] kautta. Tässä luvussa esittelen tutkimustehtäväni ja kuvaan tarkemmin käyttämääni haastatteluaineistoa ja sitä, kuinka haastattelut suoritin. Havainnoillistan fenemonologis-hermeneuttisella otteella toteuttamaani analyysiprosessia ja tuon esille tutkimuseettisiä sitoumuksiani.

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimukseni lähtökohtana on kiinnostukseni läheisissä ihmissuhteissaan eriasteista väkivaltaa tai sen uhkaa kokeneiden ikääntyneiden kokemuksia kohtaan. Ikääntyneiden kokema perhe- ja lähisuhdeväkivalta määritellään usein eri tieteenalojen, yhteiskunnallisten instituutioiden ja ammattilaisten näkökulmista. Oikeudellisesta näkökulmasta ikääntyneisiin kohdistuva väkivalta ymmärretään ihmisoikeuksien loukkaamisena ja rikosoikeudellisten seuraamuksina (mm. Mäki-Petäjä-Leinonen 2003; Gutman & Spencer 2010). Terveyden edistämisen näkökulmasta huomio keskittyy usein riskitekijöiden määrittelyyn, tunnistamiseen ja väkivallan terveyttä uhkaaviin seurauksiin ja niiden ehkäisyyn (Krug ym. 2005). Psykologisesta näkökulmasta ikääntyneiden lähisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa voidaan tarkastella patologisena käyttäytymismallina tai kehitysvaiheiden ja vuorovaikutussuhteiden epäonnistumisina (mm. Pajunen 2004). Sosiaalitieteissä ilmiötä lähestytään usein rakenteellisena, kulttuurillisena ja sosiaalisena ongelmana (mm. Rissanen & Ylinen 2005).

[5] Turvallisen vanhuuden puolesta – Suvanto ry (vuoteen 2013 asti Suomen vanhusten turvakotiyhdistys ry) on vuonna 1990 perustettu valtakunnallinen erityisasiantuntijajärjestö. Järjestö jakaa tietoa ikääntyneisiin kohdistuvan kaltoinkohtelun ja väkivallan vastaisesta työstä, järjestää aiheeseen liittyviä koulutuksia ja ylläpitää kaltoinkohtelua ja väkivaltaa kokeneille auttavaa puhelinta, tukihenkilötoimintaa ja vertaistukea.

Miten ikääntyneet itse kokevat läheisen taholta tapahtuvan väkivallan ja miten se heidän elämismaailmassa merkityksellistyy jää usein näkymättömiin ja tavoittamattomiin. Tästä syystä haluan tutkia sitä, millainen kokemus oman aikuisen lapsen väkivaltainen käyttäytyminen on ikääntyneelle vanhemmalle. Tarkennetut tutkimuskysymykseni siten ovat:

millaisia merkityksiä haastattelupuheessa aikuisen lapsen harjoittama väkivalta tai sen uhan alla eläminen saa ikääntyneen vanhemman elämässä?

Olen tutkimuksessani kiinnostunut myös siitä, miten ikääntyneet itse kokevat väkivallan vaikutukset elämässään. Mikä heitä ”kannattelee” eli *miten ikääntyneet kuvaavat arjessa selviytymistään?*

4.2 Tutkimusaineisto

Olen työskennellyt useamman vuoden vanhustyön järjestössä, jonka toiminnan keskeisenä tehtävänä on ikääntyneisiin kohdistuvan kaltoinkohtelun ja väkivallan vastainen työ. Minulle tarjoutui mahdollisuus tutustua järjestön vertaistuen ryhmän toimintaan marraskuun 2012 ja toukokuun 2015 välisenä aikana. Osallistuin kahden ja puolen vuoden aikana 13 ryhmätapaamiseen. Tehtäväni oli avustaa toisen ryhmäohjaajan työtä ja tehdä ryhmän kulusta havaintoja ja kirjauksia ryhmäpäiväkirjaan. Pääasiallinen vastuu ryhmän ohjauksesta ja koordinoinnista oli järjestön toisella työntekijällä. Aloittaessani ryhmässä kerroin ryhmäläisille roolistani, yliopisto-opinnoistani ja kiinnostuksestani heidän kokemuksiaan kohtaan. Pyysin heiltä lupaa käyttää ryhmässä keräämääni havainto- ja muistiinpanoaineistoa pro gradu-tutkielmani tausta-aineistona. Koska en osallistunut jokaiselle ryhmäkerralle, muistutin aina uudestaan ryhmään tullessani roolistani ryhmässä. Alkuvaiheessa en vielä tiennyt mikä lopulta tulisi olemaan tutkielmani näkökulma, rajaus, aineisto tai toteutustapa. Osallistumalla ryhmän tapaamisiin tarkoituksenani oli havainnoida sitä miten ryhmäläiset puhuivat ryhmätilanteessa väkivaltakokemuksistaan ja elämäntarinastaan. Havainnointini tueksi tein ryhmäkerroista muistiinpanoja muun muassa kirjoittamalla ylös ryhmäläisten keskusteluja ja kommentteja. Muistiinpanoja ja litteroitua tekstiä ryhmäkerroilta kertyi yhteensä 54 liuskaa rivivälin ollessa 1,5 pt.

Ryhmän keskusteluissa tuli usein esille aikuisen lapsen ja vanhemman välisen suhteen kompleksisuus. Vertaisryhmästä keräämäni tausta-aineiston perusteella päädyin lopulliseen tutkimusaiheeseeni ja rajaamaan tutkimuskysymykseni oman lapsen taholta tapahtuvaan väkivallan kokemukseen. Vertaisryhmämateriaali ei ole tutkimukseni tutkimusaineisto, vaan on toiminut tutkimukseni tausta- ja tukiaineistona. Keräämäni havainnot ja muistiinpanot ovat kuitenkin vaikuttaneet tutkimusprosessiini. Koin erityisen hyvänä ratkaisuna sen, että varsinaiset tutkimushaastattelut ja osallistumiseni ryhmän toimintaan osuivat ajallisesti limittäin koko tutkimusprosessini ajan. Muistiinpanonaineisto on tukenut minua tutkimushaastattelujen toteuttamisessa, varsinaisen tutkimusaineiston sisällön jäsentämisessä ja nimeämisessä sekä lisännyt ymmärrystäni tutkimusaineiston tuottamien merkityksien välisistä suhteista.

Syvähaastattelu aineiston keruu metodina

Varsinainen tutkimusaineistoni perustuu viiden ikääntyneen äidin ja kolmen ikääntyneen isän haastatteluun. Haastateltavat olivat haastatteluhetkellä 74–89 -vuotiaita. Ajallisesti haastattelut sijoittuvat huhtikuun 2013 ja marraskuun 2014 väliselle ajalle. Osa haastateltavista oli minulle tuttuja vertaistuen ryhmästä. Loput haastateltavista tavoitin Suvanto ry:n muun toiminnan kautta. Haastateltavat asuivat kaikki Uudellamaalla; kaksi asui yksin, kolme yhdessä puolisonsa ja kolme aikuisen lapsensa kanssa. Kolme haastateltavaa oli haastatteluhetkellä parisuhteessa, neljä oli eronnut ja kaksi jäänyt leskeksi. Väkivaltaa tai sen uhkaa aiheutti haastateltavien elämässä neljässä tapauksessa poika ja neljässä tytär tai tyttäret. Yksi haastateltava kertoi haastattelun aikana myös lapsenlapsen taholta tapahtuneesta taloudellisesta hyväksikäytöstä. Nuorimmat ikääntyneiden lapsista olivat alle 30-vuotiaita, vanhimmat hieman yli 50 vuotta. Yhdellä haastateltavista miehistä ja kolmella naisista oli kokemusta myös aiemmin elämässään parisuhdeväkivallasta. Kolme haastateltavaa kertoi kokeneensa tai nähneensä lapsuuden perheessään väkivalta tai sen uhkaa.

Haastatteluun valikoitumiseen vaikutti eniten haastateltavien kiinnostus ja valmius kertoa elämästään ja kokemuksistaan. Fenomenologisessa tutkimuksessa tämä onkin yksi aineiston hankinnan tärkein kriteeri. Lähestyin mahdollisia haastateltavia henkilökohtaisesti kasvotusten tai puhelimen välityksellä. Jokainen haastateltava sai laatimani kirjallisen tiedotteen haastattelun tarkoituksesta ja yhteystietoni (liite 2). Haastatteluun suostuneita osallistujia oli alun perin hieman enemmän. Kaksi haastatteluun suostunutta ei kuitenkaan lopulta koskaan vastannut

yhteydenottopyyntööni kun yritin sopia haastatteluaikaa. Kaksi haastateltavaa ehti ennen varsinaisen tutkimushaastattelun aloitusta sairastua vakavasti, eivätkä he pystyneet enää osallistumaan tutkimukseen.

Fenomenologisessa tutkimuksessa haastattelu tiedonkeruuna tulee olla avoin, luonnollinen ja keskustelunomainen, koska tarkoituksena on saada haastateltava kuvaamaan kokemustaan mahdollisimman moniulotteisesti. (Laine 2010, 37; Lehtomaa 2008, 170.) Valitsin aineistonkeruutavaksi avoimen haastattelun, jossa oli myös syvähaastattelunomaisia elementtejä. Valitsemallani metodilla pyrin tavoittamaan haastateltavieni kokemuksia mahdollisimman syvällisesti. Syvähaastattelu perustuu vapaamuotoiseen vuorovaikutukseen ja syvälliseen sosiaaliseen kontaktiin. Syvähaastattelulla on mahdollisuus saavuttaa tietoa ilmiöistä, jotka ovat heikosti tiedotettuja tai arkaluontoisia. (Siekkinen 2010, 45; Band-Winterstein 2015, 306.) Tutkimushaastattelu rakentuu haastateltavien vastausten varaan, joita haastattelija puolestaan syventää haastattelun edetessä (Hirsjärvi & Hurme 2011, 45). Syvähaastattelussa hyödynnetään elementtejä terapeuttisesta haastatteluotteesta, jotta syvällisen tiedon tavoittaminen mahdollistuu (Laitinen 2004, 61; Siekkinen 2010, 47). Haastateltavan puheiden ymmärtäminen edellyttää, että tutkija pystyy eläytymään haastateltavan ajatteluun, sen sisältämiin ristiriitoihin ja ymmärtämään miten haastateltava jonkin tietyn asian mieltää. Tutkijan tarkentavat kysymykset ja avoin suhtautuminen vahvistavat haastateltavan tunnetta siitä, että hän on oman elämänsä asiantuntija ja tutkija on kiinnostunut haastateltavan tiedosta (Siekkinen 2010, 56).

Matti Korteinen (1982) on kehittänyt syvähaastattelua soveltuvaksi sosiologiseen tutkimukseen. Hän erottaa syvähaastattelussa kolme vaihetta, joista ensimmäisessä tutkittava tunnustele ja epäilee kertoen yleisellä tasolla etäisesti asioita, toisessa vaiheessa keskinäinen luottamus ja yhteisymmärrys kasvaa ja kertominen on jo avoimempaa ja vilpittömämpää. Kolmannessa vaiheessa haastateltava alkaa selittää ja jäsentämään kertomaansa. (Korteinen 1982.) Syvähaastattelu edellyttää yleensä useampia haastattelukertoja, jotta tutkittavasta ilmiöstä saadaan mahdollisimman monipuolinen ja syvällinen ymmärrys (Eskola & Suoranta 1998, 86–87; Siekkinen 2010, 59). Syvähaastattelun luonne voidaan saavuttaa kuitenkin jo yhdellä haastattelukerralla, jos käsiteltävä aihe on suppea (Korteinen 1982, 296). Havaitsin suorittamissani haastatteluissa toteutuvan ainakin osin jo yhdellä haastattelukerralla Korteisen (1982) kuvaamat haastattelun eri vaiheet. Haastateltavat palasivat usein takaisin samoihin keskusteluteemoihin, joita olimme keskustelun aikana jo aiemmin käsitelleet. Kun palasimme keskustelun lomassa takaisin aiemmin

esillä olleisiin tilanteisiin tai tapahtumiin, ne tulivat vielä konkreettisemmin ja monipuolisemmin jäsennettyä, osin jopa ristiriitaisella tavalla aiemmin puhuttuun verrattuna. Mielestäni tämä kuvasi kokemusten kompleksisuutta ja moniulotteisuutta. Merja Laitinen (2004) ja Riitta Granfelt (2000) ovatkin kyseenalaistaneet syvähaastattelun määritelmän kysymällä, miten määritellä haastattelun syvyys? Syvähaastattelun ”syvyyttä” voi arvioida sen perusteella mikä on yksittäisen haastattelutapahtuman intensiteetti, herkkyyden ja virittyneisyyden taso (Laitinen 2004, 64).

Fenomenologisessa tutkimuksessa tutkimusasenteen omaksuminen ja sulkeistamisen vaatimus kattaa koko tutkimusprosessin (Lehtomaa 2011, 166). Ymmärrän sulkeistamisen vaatimuksen koskevan myös oman asiantuntijaroolin ja tutun ammattiauttajanorientaatiolla toteutettavan ”haastattelutekniikan” hylkäämistä. Tämä oli minulle aluksi hämmentää, mutta lopulta hyvin vapauttavaa ja inspiroivaa. Pääsin tutkijan roolissa kohtaamaan ikääntyneiden kokemusmaailmaa ollen vapaa sosiaalialan ammattilaisen ”ratkaisujen etsijän” ja ”pulmien selvittäjän” velvollisuuksista. Vertaisryhmän toimintaan osallistuminen, havainnointi ja ryhmäläisten kanssa käydyt keskustelut olivat oivallinen työskentelytapa kokeilla ja tavoittaa toisenlaista orientaatiota lähestyä ikääntyneiden kokemusmaailmaa.

Haastattelutilanteet

Merja Laitinen on väitöskirjassaan *”Häväistyt ruumiit, rikotut mielet”* (2004) haastatellut insestin uhriksi lapsena joutuneita aikuisia. Hän korostaa, että vaikeista asioista puhumiselle tulisi huolehtia haastateltavan kannalta mahdollisimman rauhallinen, turvallinen ja yksityinen paikka (Laitinen 2004, 65). Kukin haastateltavistani sai itse valita paikan missä haastattelu suoritettiin. Haastatteluista kaksi tapahtui ikääntyneen kotona, kaksi Suvanto ry:n toimistossa ja neljä vanhusten palvelukeskuksen tiloissa. Pyrkimyksenäni oli luoda haastattelutilanteesta luottamuksellinen, luonteva ja turvallinen tapahtuma, jotta haastateltavan omalle kertomukselle ja omaehtoiselle puheelle olisi mahdollisimman paljon tilaa (kts. Granfelt 2000, 108). Vaikka toisiin haastateltaviin tutustuin vasta haastattelun aikaa sopiessani, kaikkien haastateltavien kanssa itse haastattelutilanne tuntui varsin luontevalta, huolimatta siitä, että haastattelun aikana puhuttiin varsin kipeistä ja vaikeista asioista. Joidenkin haastateltavien kanssa oli ensin molemmin puolin pientä alkujännitystä, mutta se hävisi varsin pian kahvittelun ja tutustumisen myötä. Itse haastattelutilanteet kestivät puolestatoista tunnista kahteen tuntiin.

Kirsi Lumme-Sandt (2009) kirjoittaa artikkelissaan vanhan ihmisen kohtaamisesta haastattelutilanteessa, että haastattelijan tulee huomioida haastateltavan mahdolliset fyysiset ja kognitiiviset rajoitteet. Olen työskennellyt yli 20 vuotta ikääntyneiden parissa eri tehtävissä. Kohtaamisen käytäntöihin liittyvien seikkojen huomioiminen oli minulle työni kautta tuttua ja luontevaa. Esimerkiksi huonokuuloisen haastateltavan kanssa istuimme vastakkain ja esitin kysymykseni hänelle aina kasvot häneen päin suunnattuna. Liikuntarajoitteisen haastateltavan kanssa olin huolehtinut etukäteen, että hänen oli helppo tulla haastatteluun varattuun tilaan. Lumme-Sandt (2009) mainitsee myös, että iäkkäämmillä ihmisillä saattaa vastausten antamiseen mennä enemmän aikaa kuin nuoremmilla. Olen hänen kanssaan samaa mieltä, että kyse ei useinkaan ole ymmärtämiseen liittyvästä vaikeudesta (Lumme-Sandt 2009, 132) vaan ennemminkin siitä, että ikääntyneellä ihmisellä on paljon enemmän elämänkokemusta, tapahtumia ja tietoa kuin nuoremmilla. Näiden asioiden prosessoiminen kielelliseen muotoon voi viedä toisilla enemmän aikaa kuin nuoremmilla.

Riitta Grandfelt (2002) on kirjoittanut empatian merkityksestä tutkijan työvälineenä tutkimusprosessissa. Haastattelutilanteessa empaattisuus on aitoa läsnäoloa ja kerrotun jakamista (Grandfelt 2002). Varaamalla riittävästi aikaa haastattelun suorittamiseen, rauhallisella haastattelun rytmillä ja herkkyydellä toimia haastattelutilanteen ja haastateltavan ehdoilla pyrin luomaan haastateltavaa arvostajan ja kunnioittavan ilmapiirin, jossa hän pystyi turvallisesti puhumaan myös vaikeista asioista. Ikääntyneitä haastateltaessa tutkijan tulee tiedostaa, että se miten hän kysymykset esittää ja miten hän on vuorovaikutuksessa ikääntyneiden haastateltavien kanssa vaikuttaa haastateltavien vastauksiin ja käyttäytymiseen (Victor, Westerhof & Bond 2007, 109). Luulen, että arvostava asenteeni haastateltavia kohtaan ja tietoinen pyrkimykseni empaattiseen ja läsnä olevaan kuunteluun välittyi haastateltaville ja auttoi meitä yhdessä luomaan haastattelusta avoimen ja luottamuksellisen vuorovaikutustilanteen.

Olin valmistellut löyhän haastattelurungon (liite 3) ja suunnitellut jokaiselle haastattelutilanteelle tietyn ajallisen toteutuskaaren esimerkkikysymyksineen. Tarkoituksenani oli kuitenkin edetä haastattelussa haastateltavani ehdoilla. Lehtomaa (2011) tähdentää, että kokemuksen tutkija ei voi tietää minkälaisia asioita haastattelussa tulee esille, eikä haastattelujen teemoja tulisi rajata liian tiukasti. Jokaiselle haastattelulle voi muodostua oma teema-alueensa. Haastattelijalla on kuitenkin lupa ohjata haastateltavaa kuvailemaan kokemuksiaan tutkittavasta ilmiöstä. (Lehtomaa 2011, 170.)

Haastateltavat tiesivät etukäteen mistä aiheesta tulisimme puhumaan. Pyysin haastateltavia kertomaan haastattelun aluksi tilanteesta, joka sai heidät ottamaan yhteyttä Suvantoon. Etukäteen tiesin, että kaikilla yhteydenoton syynä oli ollut heidän vaikea elämäntilanteensa aikuisen lapsen kanssa, joka oli jollain lailla kriisiytynyt ja johon liittyi väkivallan uhka. Jo ensimmäinen kysymykseni johdatti haastattelua eteenpäin. Kysymyksieni ja kysymysten esitystapa riippui aina haastattelutilanteesta ja haastateltavasta. Hirsjärvi ja Hurme (2011) huomattavat, että toisinaan haastattelijan oleminen aktiivisena kuuntelijana voi olla haastateltavalle ja tutkittavalle aiheelle suurempi merkitys kuin kysymysten esittäminen (mt. 2011, 103).

Toisten haastateltavien kohdalla puhe oli hyvin analyyttistä ja eteni loogisesti. Heidän kertomuksissa ja puheessa oli havaittavissa selkeä juoni. Kerrotut tapahtumat linkittyivät luontevasti toisiinsa, ja minun oli helppo haastattelijana johdattaa kysymyksillä haastattelua eteenpäin. Toisten haastateltavien kanssa joudun sitä vastoin olemaan hyvin tarkka, jotta pystyin seuraamaan heidän puhetta. Heidän kertomuksensa, muistelunsa ja tarinansa arjen tilanteista oli hajanaisempia. He saattoivat hyppiä puheissaan ajallisesti ja aiheesta toiseen jopa saman lauseen sisällä. Heidän kohdallaan joudun olemaan erityisen tarkkana tarkentavien kysymysten asettelussa ja siitä miten annoin haastattelun edetessä palautetta. En halunnut, että näissä tilanteissa haastattelija itse kokisi oloaan kiusalliseksi tai hämmentyneeksi huomatessaan, että haastattelija ei häntä ymmärrä. Pelkäsin, että tämä saisi heidän oman vapaan kerronnan tukahtumaan. Koska valitsemani haastattelumetodi vaati hyvin virittyneen ja tarkkaavaisen kuuntelun, oli usein haastattelun jälkeen melko uupunut.

Päätin lopettaa haastattelut aina kysymyksiin selviytymisen keinoista ja haastateltavan voimavaroista. Halusin haastatteluiden loppupuolella nostaa haastateltavien kertomuksista heidän omia rakentavia ratkaisuja ja selviytymisen keinoja, joista tein vielä viimeiset kysymykset. Tämä valitsemani haastattelun lopetustapa lähentelee syvähaastattelun terapeuttista ulottuvuutta niin kuin sen ymmärrän Merja Laitisen kuvaamana (Laitinen 2004). Haastattelujen syvyyttä kuvaa myös se, että vaikka suoritin jokaisen haastateltavan kanssa vain yhden varsinaisen tutkimushaastattelun, haastateltavat yhtä lukuun ottamatta olivat vielä haastattelun jälkeen minuun yhteydessä kertoen mitä heille kuului ja mitä heidän elämässään oli tapahtunut haastattelun jälkeen. Osaa haastateltavista tapasin muutaman kerran myös Suvanto ry:n vertaistuenryhmässä. Haastateltavien myöhempi yhteydenotto kertoi minusta siitä, että olimme onnistuneet luomaan luottamuksellisen ja syvällisen yhteyden toisiimme. Tästä huolimatta kukaan haastateltavista ei halunnut lukea

jälkeenpäin litteroimaani haastattelutekstiä. He eivät enää halunneet muistella mennyttä vaan mennä vaikeista asioista eteenpäin. Osalla oma tilanne oli jo muuttunut parempaan päin. Osalla kipeät asiat olivat vielä ajankohtaisia tai ajallisesti liian lähellä.

Haastatteluja tehdessäni, huomasin, että valitsemani haastattelumetodi sai haastateltavat tuottamaa erilaisia tarinoita, kertomuksia ja muistoja. Kirsi Lumme-Sandt (2009, 138) mukaan muistellessaan ihminen käyttää ”elämänkokemusta nykyhetken tulkintaresurssina”. Haastateltavat kävivät kertomustensa ja tarinoittensa kautta läpi elämäänsä, perheittensä ja lastensa elämää ja tekemiään valintoja tulkiten niitä nykyisyydessä. Osa haastateltavista tuotti juonellisia kertomuksia enemmän kuin toiset. Osalla haastateltavista puhe oli enemmän kerronnallista tarinaa ja välähdyksiä erilaisista tilanteista ja tapahtumista (kts. Hyvärinen & Löyttyniemi 2009, 189; Krok 2009, 49). Tulkitsen tämän niin, että toisille ajallinen etäisyys tapahtumiin saattoi antaa haastattelutilanteessa mahdollisuuden käsitellä vaikeita kokemuksia juonellisina kertomuksina osana oman elämän kokonaisuutta (Lumme-Sant 2009, 139). Toisaalta kerronnallisuus saattoi olla myös haastateltavan oma persoonallinen tapa käsitellä elämän tapahtumia yleensäkin.

Äänitin kaikki haastattelut ja litteroin ne muutaman viikon sisällä haastattelusta. Nauhoitettua haastattelua oli yhteensä 12 tuntia ja 44 minuuttia. Joidenkin haastateltavien puhe, kertomukset ja tarinat polveilivat hyvinkin kauaksi aiheesta. Jätin litteroimatta haastatteluista osuudet, jotka eivät koskeneet tutkittavaa aihetta. Osasta haastateltavien puheista ja irrallisista tarinoista oli kuitenkin kuultavissa kerrontaa haastateltavan elämänasenteesta, arvoista ja motiiveista. Nämä tarinat litteroin ja otin mukaan analysoitavaan aineistooni. Lopullista litteroitua tekstiä tuli yhteensä 244 liuskaa, rivivälillä 1,5 p.

Aineiston tuottama tieto, sen luotettavuus ja pätevyys

Karvonen, Pösö ja Satka (2000) *Sosiaalityön tutkimus* -teoksessa korostavat, että sosiaalityön tutkimustiedon oikeellisuutta, validisuutta ei voi irrottaa sosiaalityön käytännöstä. Tutkimuksen tulee tuottaa tietoa, joka tavoittaa sosiaalityön käytäntöjen ja toimintaympäristöjen erityisyyden ja moniulotteisuuden. Näiden lisäksi tutkimuksen tulisi tunnistaa toimijoiden näkökulma, nojata empiiriseen näyttöön sekä tavoittaa toimintoihin liittyvät vuorovaikutukset ja toimintojen seuraukset. Nämä saavuttaakseen sosiaalityön tutkimuksessa tulisikin soveltaa joustavasti erilaisia

strategioita, lähestymistapoja ja menetelmiä. He jatkavat vielä, että *”sosiaalityön tutkimuksen keskeisenä metodologisena pulmana näyttäisivät olevan ennen kaikkea se kuinka saada ihmisten kokemukset ja arki näkyväksi”*. (Karvonen, Pösö & Satka 2000, 13–16.)

Olen yrittänyt tavoittaa tutkimuksessani ikääntyneen vanhemman kokemusta haastatteluaineistoni avulla. Haastatteluaineiston tuottamaa tietoa voidaan lähestyä realistisesta näkökulmasta, jolloin haastatteluaineisto nähdään kertovan jotain haastattelun ulkopuolisesta todellisuudesta. Toisaalta haastatteluaineistoa voidaan tarkastella idealistisesta näkökulmasta, jolloin todellisuus on itse haastattelussa tapahtunut vuorovaikutus. (Tiitula & Ruusuvuori 2009, 10.) Oman haastatteluaineistoni katson tuottavan tietoa, joka on jossain näiden kahden näkökulman välillä. Tutkimukseni tuottama tieto perustuu siihen, mitä haastateltavat haastattelutilanteessa kertovat elämäntilanteestaan ja miten he merkityksellistävät kokemaansa välivaltaa. Tavoitan väkivallan todellisuuden sellaisena kun haastateltavat merkityksellistävät sen kertoessaan kokemuksistaan.

Haastattelutilanne ja haastattelija vaikuttavat väistämättä siihen minkälaista tietoa haastateltavat tuottavat. Haastatteluaineiston tuottama tieto ei koskaan voi tuottaa yksiselitteistä totuutta. Myös yksilön kokemus ja hänen niille antamansa merkitykset voivat olla ristiriitaisia ja vaihdella ajasta ja yhteydestä riippuen (Krok 2009, 55.) Pyrkimykseni ei ole ollut tavoittaa ”oikeaa tietoa” tai kokemuksen ”lopullista eidosta” ilmiöstä puhtaan fenomenologisen tutkimusperinteen mukaisesti vaan ymmärtää näiden kahdeksan ikääntyneen vanhemman elämäntilannetta heidän omasta näkökulmastaan ja heidän yksilöllisiä merkityksenantojaan. Fenomenologisessa tutkimuksessa pyritään haastattelutilanteessa neutraalisuuteen, jossa tutkittavat kokemuksen aiheet ovat tutkimustilanteen ulkopuolella ja haastattelija sosiaalisesti häivytettynä (Perttula 2008, 140–141).

Pyrkimykseni oli kuitenkin luoda luottamuksellisen, avoimen ja empaattisen vuorovaikutussuhde haastateltavaan. Avoimet haastattelut edellyttivät haastattelun etenemistä haastattelijan ehdoilla; tutkimuskysymykset vaihtelivat haastattelutilanteen ja haastattelijan mukaan. Krokin mukaan (2009) vastavuoroisuusperiaate arkaluontoisten tai marginaalisten ilmiöiden tutkimuksessa on erityisen tärkeä luottamuksen syntymisen ja eettisen tutkimustyön kannalta (Krok 2009, 57). Valitsemani aineiston keruumetodia on vaikea tarkastella yleisten, realistisen tutkimuksen luotettavuusvaatimusten kehyksessä (Eskola & Suoranta 1998, 213). Jotta lukija pystyi arvioimaan aineistoni validiteettia ja riittävyyttä, olen pyrkinyt tekemään näkyväksi tutkimusprosessini eri vaiheita sekä tutkimukselliset ja eettiset sitoumukseni (kts. Victor, Westerhof & Bond 2007, 109;

Moilanen & Räihä 2010, 58). Vaikka tutkimustuloksista ei voi luoda yleistettävää mallia, oikeuttaa mielestäni tuloksista syntyvä tutkittavien kokemuksia kuvaava teoreettisen mallin palautettavuus tutkimustulosten pätevyyden (Ulvinen 2012, 68).

Tutkimukseni on induktiivinen, eli etenen yksittäisen ihmisen kokemuksista kohti yleistä kokemustietoa. En kuitenkaan tavoittele aineistollani yleistettävää tietoa. Tekemäni tutkimukselliset sitoumukset perustuvat ajatukseen, että ihminen on ainutkertainen yksilö, jonka elämäntilanteen tapahtumat ja ilmiöt merkityksellistyvät situaatioon sidoksissa olevina kokemuksina (Rauhala 1983; Lehtomaa 2011, 166). Laadullisen tutkimuksen tuottama tieto tulee aina ekspilikoida eli suhteuttaa koko tutkimusaineistoon, niin että se kertoo muusta kuin yksittäisistä tapauksista (Alasuutari 1995, 250). Haastateltavien yksilölliset kokemukset ja merkityksenannot voivat näin tuottaa tietoa niistä eri tavoista, joilla vastaavanlaisessa elämäntilanteessa oleva ikääntynyt voi mahdollisesti hahmottaa ja merkityksellistää elämäänsä, arkeaan, läheisiä ihmissuhteitaan, omia voimavarojaan ja selviytymisen mahdollisuuksiaan. Näin yksityisestä kokemuksesta tulee mahdollinen esimerkki yleisestä. (Eskola & Suoranta 1998, 146.)

4.3 Analyysiprosessin toteuttaminen

Laadullisen aineiston analyysissä on tarkoitus luoda aineistoon selkeyttä ja nostaa esiin uutta tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Erityisen tärkeää analyysivaiheessa on kiinnittää huomio siihen, että aineistosta ei katoa sen sisältämää informaatiota. (Eskola & Suoranta 1998, 137.) Hirsjärven ja Hurmeen mukaan (2011) aineiston analyysi ei kuitenkaan tarkoita vain aineiston kuvaamista, vaan kuvaamisen jälkeen aineisto järjestetään uudelleen, etsitään merkityksiä ja merkityskokonaisuuksia ja lopulta näistä saatu tieto tulkitaan (mt. 2011, 137–151). Laadullisessa tutkimuksessa tulkintaprosessi etenee yksittäisestä yleiseen. Prosessin toteuttamisen yhdeksi hermeneuttiseksi apuvälineeksi Eskola ja Suoranta (1998) esittelevät fenomenologisen menetelmän. Tällä ymmärrän heidän viittaavat fenomenologiseen lähestymistapaan, jossa ilmiö pyritään näkemään mahdollisimman pelkistettynä ilman etukäteisoletuksia. Tulkinta tapahtuu heidän mukaansa siirtymällä yksittäisen ilmiön oivaltavasta havainnoinnista seuraavaan. Tällöin on mahdollista nähdä ilmiöön liittyviä syvempiä merkityksiä. (Mt. 1998, 145–146.)

Eskolan ja Suorannan (1998) esitys on hyvin pelkistetty ja yksinkertaistettu kuvaus fenomenologisesta metodista. Fenomenologisessa tutkimuksessa ei ole kuitenkaan olemassa yhtä yleisesti hyväksyttyä analyysimenetelmää tai -tapaa. Tutkittava ilmiö ja tutkimuksen tarkoitus määrittävät analyysimenetelmän valinnan (Perttula 1995). Ominaista fenomenologisessa tutkimuksessa on, että tutkimus etenee kahdella tasolla, jossa ensimmäisen tason muodostaa tutkittavan koettu elämä esiymmärryksineen. Toisella tasolla tapahtuu itse tutkimus, joka kohdistuu ensimmäiseen tasoon. Tällä jälkimmäisellä tasolla tutkija pyrkii reflektoimaan, tematisoimaan ja käsitteellistämään ensimmäisen tason merkityksiä, joita haastateltavat ovat tuottaneet omista kokemuksistaan mahdollisimman ”luonnollisesti ja välittömästi”. (Laine 2010, 32.)

Tutkijan teoreettinen asenne ja intressi auttavat fenomenologisessa reduktiossa sulkeistamaan käsitteellisesti tutkimuskohteen (Ulvinen 2012, 66). Olen käyttänyt soveltaen analyysiprosessin toteuttamisessa alun perin Amedeo Giorgin (1985) kehittämää viiden vaiheen fenomenologisen psykologian analyysimenetelmää, jota Juha Perttula (1995) on täydentänyt edelleen seitsenvaiheiseksi menetelmäksi ja analyysiprosessin kuvaukseksi. Ensimmäisessä vaiheessa tutkija tutustuu tutkimusaineistoon huolellisesti ja avoimin silmin pyrkien hahmottamaan kokonaisuutta ja eläytymään tutkittavien tapaan kohdata tutkittava ilmiö. Toisessa vaiheessa tutkimusaineisto kuvataan luonnollisella eli yleisellä kielellä ja jaetaan niin sanottuihin merkitysyksiköihin. Menetelmän toteuttamisen kolmannessa vaiheessa merkitysyksiköt muunnetaan tutkijan omalle kielelle. Tässä vaiheessa tarvitaan tutkijalta reduktion lisäksi mielikuvan tasolla tapahtuvaa muuntelua ilmiön välittömien ominaisuuksien löytämiseksi. Neljännessä vaiheessa jäsennetään yksilökohtainen merkitysyksiköt merkityskokonaisuuksiksi. Merkitystihentymien välisten suhteiden asettuminen yhteyteen toisiinsa nähden edellyttää tutkijalta reflektiota merkitysten sisältävien yksiköiden yhteyksistä ja niiden keskeisyydestä tutkittavaan ilmiöön. Viidennessä vaiheessa muodostetaan yksilökohtaisista merkitysverkostoista yleinen merkitysrakenne. (Perttula 1995, 68–95; Krok 2009, 59.)

Perttula (2000) korostaa, että fenomenologisen psykologian analyysimenetelmän nimestä huolimatta, se soveltuu kaikille tieteenaloille, joissa pyritään tavoittamaan ihmisten elämäntilanteeseen liittyviä merkityksenantoja (Perttula 2000, 429; kts. myös Kärkkäinen 2014, 25–26.) Olen käyttänyt analyysissäni Giorgin ja Perttulan fenomenologisen tutkimusanalyysin metodirakennetta konkreettisena apuvälineenä aineiston systemaattisessa läpikäymisessä. Käydessäni aineistoa läpi hyödynsin värikoodausta ja käsitekarttaa hahmottaakseni

merkitystihentymiä ja niiden välisiä suhteita paremmin. Analyysini eroaa Giorgin ja Perttulan esittelemästä menetelmästä siinä, että en tavoittele tutkittavan ”puhdasta” kokemuksen ydintä, eidosta. Tällä ymmärrän tarkoitettavan sitä, että tutkija pystyisi sulkeistamisen eli reduktion avulla riisumaan ilmiön kaikista ennakkokäsityksistä. Krokin (2009) tavoin uskon tutkijan ja tutkittavan olevan aina sidoksissa siihen kulttuuriseen todellisuuteen, jossa he elävät. Heiddergerin hermeneuttinen lähestyminen fenomenologiaan korostaa ihmisen yhteyttä situaatioon eli todelliseen tilanteeseen, josta hän ei voi irtaantua (mt. 2009, 59; Backman 2010, 68–69). Krok (2009) kyseenalaistaa Perttulan pyrkimyksen tavoittaa yksilökohtaisesta merkitysverkostosta yleistä rakennetta. Merja Lehtomaa (2011) korostaa, että yleisyys ja yleistys ovat kaksi eri asiaa. Yleinen tieto tarkoittaa fenomenologisessa tutkimuksessa kaikkia tutkimukseen osallistuneita. Yleisen tiedon tulee siten olla kattava. Sen tulee sisältää kaikki aineiston tuottama yksilökohtainen olennainen tieto, mutta ei mitään, mikä on ristiriidassa yksilökohtaisen tiedon kanssa. (Mt. 2011, 186.) Ymmärrän pyrkimyksen yleiseen rakenteeseen tarkoittavan juurikin tätä.

Fenomenologisen tutkimuksen menetelmän muokkaaminen tutkittavaan ilmiöön sopivaksi on tutkijalle enemmän velvoite kuin lupa (Perttula 2000, 429). Tutkimusprosessini eteneminen mukailee Laineen (2010) kuvaamaa fenomenlogis-hermenuttista tutkimuksen rakennetta, joka etenee tutkijan esiymmärryksen kautta aineiston kuvaamisesta analyysiin ja lopulta synteesiin ja merkityskokonaisuuksien välisten suhteiden arviointiin (Laine 2010, 44). Olen Giorgin ja Pertun tuottaman analyysimenetelmän lisäksi tukeutunut analyysissäni Krokin (2009) tapaan käyttää fenomenlogis-hermeneuttista lähestymistapaa aineiston käsittelyyn ja merkitysverkoston rakentamiseen. Krokilta sain myös idean käyttää Marita Husson (2003, 33) kehittämää uudelleen kirjoittamisen metodia hermeneuttiseen tutkimusmenetelmään kuuluvan uudelleen rakentamisen vaiheessa (kts. Lehtovaara 1992, 21). Lisäksi olen käyttänyt apunani myös Steinin empatian aktin kolmivaiheista menetelmää tavoittaa ymmärrys toisen kokemuksesta (Parviainen 2002, 328). Empatian käyttäminen toisen kokemuksen ymmärtämisessä syvensi hermeneuttista prosessiani.

Fenomenologiselle tutkimukselle on ominaista, että se etenee systemaattisesti vaihe vaiheelta. Tutkijan on selvitettävä edellinen vaihe aina ennen seuraavaan vaiheeseen siirtymistä. Tämän tarkoituksena on vähentää tutkijan omien välittömien tulkintojen vaikutusta lopputulokseen. (Laine 2007, 40.) Systemaattisuus auttaa myös sekä tutkijaa että lukijaa seuraamaan analyysiprosessia (Lehtomaa 2011, 182). Seuraavissa alaluvuissa esittelen toteuttamani analyysin etenemistä esiymmärryksen tiedostamisesta ja reflektiosta, aineiston kuvaukseen ja merkitysverkostojen

kokonaisuuksiin ja lopulta siihen miten päädyin tutkimustulosten lopulliseen tulkintaan ja valitsemaani raportointitapaan. Aineisto ei tule koskaan loppuun tulkituksi (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, 29). Fenomenologisessa tutkimuksessa hyväksytään myös se, että tutkittava ilmiö ja toisen kokemus jäävät aina lopulta vajaasti tulkituksi ja kuvatuksi, koska ymmärtäminen on myös tutkijan elämäntilanteeseen kietoutunutta (mt. 192).

Ennakkokäsityksen tiedostaminen ja tutkijan reflektio

Fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa haastaa tutkijan tulemaan tietoiseksi omista ennakkokäsityksistään koskien tutkittavaa ilmiötä (Lehtovaara 1992, 19–24; Krok 2009; Laine 2010, 28–45). Jotta tutkija pystyisi kohtaamaan toisen kokemuksen, on hänen kohdattava ja tultavat tietoiseksi omista ennakkoluuloistaan ja ajattelutavoistaan. Fenomenologinen tutkimus kulkee näin aina myös tutkijaa kohden (Lehtomaa 2011, 192). Käyttämällä termiä ennakkokäsitys tuon esille sen, että minulla on tietty käsitys ikääntyneeseen kohdistuvasta kaltoinkohtelusta ja lähisuhdeväkivaltailmiöstä, tiettyjä ennakko-oletuksia ja niitä ylläpitäviä ajatusrakenteita, -tapoja ja käsitteitä. Tällaisten esiymmärrysten kyseenalaistamista kutsutaan hermeneuttiseksi itsereflektiiviseksi ymmärtämiseksi (Lehtovaara 1992, 19–21; Krok 2009, 58), josta voidaan puhuu myös tutkijan itseymmärryksenä (Laine 2010, 34).

Olen ammattilaisen roolissa kohdannut vuosien varrella erilaista kaltoinkohtelua ja väkivaltaa kokeneita ikääntyneitä. Työni kautta olen myös päässyt tapaamaan muita eri alojen ammattilaisia, joiden kassa käytyjen keskustelujen myötä käsitykseni ikääntyneiden hankalista ihmissuhteista on saanut lisää sävyjä. Osa esiymmärrystäni ovat myös kaikki ikääntymistä ja väkivaltaa koskevat teoriat ja tutkimuskeskustelut, joihin olen tutustunut ennen tutkimusprosessin aloitusta ja tutkielman tekemisen aikana (kts. Moilanen & Räihä 2010, 52). Nämä kaikki tiedonlajit yhdessä ovat olleet resurssina muodostaessani käsitystäni siitä mistä ikääntyneiden kokemassa perhe- ja lähisuhdeväkivallassa mielestäni on kyse. Vaikka työssäni ja sosiaalityön opinnoissani olen sisäistänyt tietynlaisen kriittiseen refleksiivisyyden idean[6], olen kokenut, että itselleni yksi

[6] Sosiaalityön koulutuksessa, tutkimuksessa ja ammatillisessa keskustelussa tarkoitetaan kriittisellä refleksiivisyydellä ajattelutapaa ja transformatiivisen oppimisen prosessia, jossa tullaan kriittisesti tietoiseksi siitä miten tietyt oletuksemme määrittävät käsityksiämme, ymmärrystämme, reagointitapojamme ja arvioitamme maailmasta (Karvonen,

tutkimusprosessin vaativin osuus on ollut omien ennakkoluulojen ja käsitysten kyseenalaistaminen, niiden vaikutusten tiedostaminen ja syrjään siirtäminen. Ennakkoasenteista luopuminen tarkoitti minulle ennen kaikkea sitä, että luovuin asiantuntija- ja ammattiauttajaroolistani lähestyä ja tarkastella ilmiötä ihmetellen ja kysellen. Luovuin niin aineiston hankintavaiheessa kuin sen analyysivaiheessa tukeutumasta omiin ennakko-oletuksiin, tutkimuskohdetta selittäviin teoreettisiin malleihin ja katsomasta tutkittavien kokemuksia ammattiauttajan tulkintakehyksen kautta.

Reflektiivisessä eli kriittisessä tutkimuksessa tutkija altistaa itsensä ja omat tapansa tulkita todellisuutta arvioinnin kohteeksi. Tutkija ottaa tällöin etäisyyttä, tarkastelee objektivoivasti omassa ajattelussaan ylläpitämiään rakenteita, käytänteitä, käyttämiään käsitteitä ja yleensä kielellistä ilmaisuaan (Lehtovaara 1992, 20–21). Laineen mukaan (2010) tutkijan oma perspektiivin kriittinen laajentaminen alkaa kun hän alkaa ottaa etäisyyttä ja kyseenalaistamaan spontaanisti tekemiään tulkintoja todellisuudesta. Kriittinen asenne ja reflektiivisyys aineistoa kohtaan auttaa tutkimukselliselle tasolle pääsyä ja toisen kokemuksen tavoittamista. Keskeistä on kysyä: mikä on esiymmärrykseni perustella syntynyt tulkinta ja mitä taas tutkittava ilmaisullaan tarkoittaa ja sanoo. (Laine 2010, 34–36.)

Tavoite on, että tutkija asettaa teoreettisen viitekehyksen, arkikokemuksen ja esiymmärryksen ”hyllylle” analyysin tekemisen ajaksi, josta ne otetaan vasta tutkimuksen lopussa uudelleen esille rikastuttamaan pohdintaan saatujen tulosten merkittävyydestä ja selitysvoimasta. (Laine 2010, 34–36.) Omassa tutkimusprosessissani tämä tarkoitti sitä, että kirjoitin graduohjaajani neuvosta ennen vertaisryhmän tapaamisia ja tutkimushaastattelujen aloitusta omin sanoin kaiken sen tiedon, joka minulla tutkittavasta aiheesta jo oli olemassa ja mitä asiasta ajattelin. Näin saatoin tehdä näkyväksi ja tulla tietoisemmaksi omasta esiymmärryksestäni, ennakko-oletuksistani ja asenteistani tutkittavaan ilmiöön. Kirjoittamalla oman esiymmärrykseni auki, pystyin paremmin ottamaan tietoisesti etäisyyttä aikaisempiin tutkimuksiin ja arkikokemukseeni.

Pösö, Satka 2000, 11–12). Sosiaalityössä kriittinen ajattelu tarkoittaa jatkuvaa teorian ja käytännön tarkastelua ja analysointia (Gray & Webb 2009, 5).

Aineiston kuvaamisesta merkityksien löytämiseen

Ruusuvuori, Nikander ja Hyvärinen toimittamassaan teoksessaan *Haastattelun analyysi* (2010a) korostavat, että laadulliselle analyysille on tyypillistä aineiston ja tutkimusongelman tiivis vuoropuhelu. Vuoropuhelu edellyttää, että aineisto on opittava tuntemaan. (Eskola & Suoranta 1998, 151; Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010b, 13.) Ymmärrän tämän vuoropuhelun tutkimuksessani tarkoittavan hermeneuttisen kehän edellyttämää dialogia. Fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessa ominaista tutkijan ja aineiston välisessä dialogissa on sen systemaattinen ja jatkuva reflektointi läpi tutkimusprosessin.

Jo haastatteluja toteuttaessani, litteroidessani ja ensimmäisten lukukertojen jälkeen alkoi haastateltavien puheista hahmottua tietynlainen kuva ikääntyneiden kokemuksista. Luin aineistoa useamman kerran systemaattisesti lävitse yrittäen tavoittaa mitä haastateltavat olivat kokemuksistaan kertoneet. Lukiessani aloin alleviivaamaan haastateltavien puheista lauseita ja sanoja, joilla he mielestäni kuvasivat kokemuksiaan ja näiden saamia merkityksiä elämässään. Alleviivauksen lisäksi aloin tekemään avointa koodausta käyttäen värejä ja numeroita. Tässä vaiheessa olin jo muodostanut kokonaiskuvaa aineistosta ja sen sisällön merkitystihentymistä. Aloin kirjoittamaan haastatteluista alleviivaamiani ja koodaamiani kohtia yleiskielelle. Tätä aineiston yleiselle tai luonnolliselle kielelle kirjoittamisen vaihetta fenomenologis-hermeneuttisessa tutkimuksessa nimetään aineiston kuvaamiseksi. Kuvaamisella tarkoitetaan tutkittavien puheen esittämistä myötäillen mahdollisimman tarkasti tutkittavien omaa puhetta ja säilyttäen siinä mahdollinen metaforisuus ja kokemuksellinen sidos. Kuvaamisen tarkoituksena on esittää tiivistetysti aineistosta tutkimuksen kannalta olennaisia osia. Saatu kuvaus toimii perustana tutkimuksen seuraavalle vaiheelle. (Laine 2010, 40 ja 44.)

Jo tässä vaiheessa alkoi aineistosta hahmottua yksilökohtaisia merkitystihentymiä (kts. Krok 2009, 60), joista käytetään myös nimitystä merkityskokonaisuus (Laine 2010, 44). Laadin näistä merkitystihentymistä käsitekarttoja. Käsitekartat auttoivat minua jäsentämään aineiston sisältöalueita kokonaisuuksiksi ja tarkastelemaan niiden välisiä suhteita. Palasin vielä myöhemminkin tarkastelemaan laatimieni käsitekarttojen avulla aineistoa. Käsitekartat auttoivat minua myös määrittämään merkitystihentymien muodostamia suurempia teemoja ja niiden välisiä suhteita. Hain teemoja, jotka olisivat laajasti läsnä aineistossa. Yritin tavoittaa myös ”rivien välisiä”, heikosti sanallistettuja, mutta relevantteja merkityksiä. (Kts. Moilanen & Räihä 2010, 55.)

Teemoittelulla en tässä kohtaa tarkoita teemoittelua metodina (kts. Eskola & Suoranta 1998, 175) vaan analyysivaiheessa aineistosta eristettyjen merkitystihentymien kokonaisuuksien nimeämistä, jotka olivat yhteisiä kaikille haastateltaville (kts. Krok 2009, 60–61; Hirsjärvi & Hurme 2011, 173). Aineistossa vahvasti merkityksellistetyiksi, tarkemmin tutkittaviksi merkitystihentymien kokonaisuuksiksi jäsentyivät lopulta *aikuisuuden, vanhemmuuden, vanhuuden ja vanhenemisen* -teemat joihin suhteessa väkivallan kokemukset merkityksellistyvät.

Teemoittelun jälkeen aloin tarkastella ja analysoida haastattelupuheen merkitystihentymiä tarkemmin. Palasin takaisin aineistoon ja laatimaani yleiskielellä kirjoittamaani tekstiin. Pyrin löytämään tutkijan reflektiolla ja systemaattisella analyysillä ikääntyneiden luomat omat merkitykset ja tarkoitukset tapahtumille ja elämäntilanteelleen, jonka jälkeen käänsin ne vielä yksinkertaistetummin tutkijan kielelle (kts. Krok 2009, 61). Merkitystihentymiä ei ollut aina helppo löytää. Haastateltava saattoi tuoda elämäntilanteestaan merkityksiä kuvaavaa puhetta hyvin hajanaisesti. Ne saattoivat olla useammassa kohdassa puhetta tai hänen kertomuksensa oli muulla lailla poukkoileva ja jopa ristiriitaista. Haastateltavien lausumat olivat usein enemmän vihjeitä jostakin, jota olen yrittänyt analyysissäni tavoittaa kuin suoraviivaisesti asioiden nimeämistä tai merkityksellistämistä (kts. Moilanen & Räihä 2010, 57). Merkityksien tavoittamisessa tulkintani apuna käytin tausta-aineistoni, josta etsin vastaavanlaisia merkitystihentymiä ja vertasin näitä keskenään. Vaarana Suvi Krokin (2009) mukaan tutkijan kielelle yksinkertaistamisessa on kuitenkin, että jotain olennaista saattaa tulkinnassa jäädä pois (Krok 2009, 60). Tässäkin tapauksessa luotin reflektiiviseen dialogiin aineiston kanssa: tulkinnan, kriittisen reflektion ja koettelun vuoropuheluun. Analyysini taustalla vaikuttaa holistinen ihmiskäsitykseni, johon viime kädessä nojasin tulkinnassani.

Merkityskokonaisuuksien uudelleen kirjoittaminen

Kahdeksan ikääntyneen vanhemman kokemuksesta alkoi jo muodostua yleistä kertomusta väkivallan uhan alla elämisestä suhteessa aikuisuuteen, vanhemmuuteen ja vanhuuteen. Vaikka olin jäsentänyt tutkittavien kokemukset sisältökokonaisuuksiin ja teemoihin, piti minun vielä päättää mitä näiden sisällä tarkastelen aineistoa niin, että tavoitan ikääntyneiden kokemusta syvällisesti. Hermeneuttiseen metodiin kuuluu niin sanottu uudelleen rakentamisen vaihe (Lehtovaara 1992, 21). Tämä on se vaihe, jossa tutkijan tulee päättää missä vaiheessa analyysi lopetetaan. Hermeneuttisella kehän käyttäminen tutkimuksessa ei määritä tarkkaan sitä mistä tutkimusprosessi alkaa tai mihin se

päättyy. (Krok 2009, 63.) Hermeneuttisen kehän käyttäminen tutkimuksessa alkaa todellisuudessa jo siinä vaiheessa kun tutkija on tutustunut tutkittavaan aiheeseen. Se jatkuu aineiston hankinnan vaiheeseen ja siitä kriittisellä reflektiolla aineiston tulkintaa ja koetteluun. (Laine 2010, 36–37.)

Olen käyttänyt Marita Husson (2003) kehittämää uudelleen kirjoittamisen metodia hermeneuttisen uudelleen rakentumisen vaiheen toteuttamisessa. Idean uudelleen kirjoittamisen metodin käyttämisestä fenomenologis-hemeneuttisessa tutkimuksessa sain Suvi Krokin väitöskirjasta (Krok 2009). Konstruoimalla tutkimuskohteensa uudelleen kirjoittamalla, tutkija tekee tulkintaa, jossa lopullinen ymmärrys tapahtuu (Husso 2003, 33). Kirjoittamalla uudelleen ikääntyneiden kokemuksista luon tiettyä kuvaa heidän kokemuksistaan, mutta samalla myös syvennän ja tulkitsen edelleen heidän kokemuksiaan. Näin tutkimus ei jää vain kuvaukseksi kokemuksesta vaan hermeneuttinen prosessi on syventänyt tietoni tulkinnaksi, jota olen jatkanut vuoropuheluna teoreettisen viitekehyksen kanssa (Krok 2009, 63–65). Ymmärrän, että uudelleen kirjoittamisessa on vaarana ikääntyneiden kokemusten yksinkertaistaminen ja liiallinen pelkistäminen. Olen muodostanut merkityskokonaisuuksien synteesin tutkimukseen osallistuneiden ikääntyneiden yksilökohtaisista merkitystihentymisistä, jotka ovat olleet kaikille yhteisiä. Olen uudelleen kirjoittamisen yhteydessä käynyt vuoropuhelua teoreettisen viitekehyksen lisäksi myös tausta-aineistoni kanssa tavoittaakseni, arvioidakseni ja koetellakseni ikääntyneiden kokemuksien merkityskokonaisuuksista muodostuvaa kokonaiskuvan selitysvoimaa.

4.4 Eettistä pohdintaa

Tutkimuksessani eettiset kysymykset ovat olleet keskeisiä koko tutkimusprosessini ajan. Eettiset valinnat ovat vaikuttaneet vahvasti niin aiheeni valintaan ja sen rajaamiseen, aineiston hankintaan ja hankinnan tapaan, analysointiin ja tulkintaan kuin myös tutkimukseni lopulliseen raportointiin. Kun tutkimuksen kohteena ovat ihmisten henkilökohtaiset elämät, on Arja Kuulan (2006) mukaan pohdittava erityisen tarkkaan, mikä oikeuttaa sen tekemiseen ja millaisia mahdollisia vaikutuksia sillä on tutkittavaan tai hänen läheisiin (Kuula 2006a, 62–65). Oikeutus tutkimukselle voi perustua siihen, että tavoitteena on tuottaa relevanttia yhteiskunnallista tietoa ilmiöistä tai asioista jotka muuten jäisivät näkymättömiin ja tiedostamatta. (Granfelt 1998, 40.) Katson ikääntyneiden kokeman väkivallan perheissä ja lähisuhteissa olevan tällainen näkymätön ja usein heikosti tiedostettu ilmiö. Aihe on edelleen yksi aikamme tabuista: näkyvissä ja tunnistettavissa, mutta

vältelty ja vaikea ottaa puheeksi (Laitinen 2009, 10; Pohjola 2009, 76). Tarja Pösö (2002) kirjoittaa artikkelissaan *”Käsitteet, paha ja tutkijan rajat”* seuraavaa:

> ”Niin kauan kuin tutkijat suhtautuva vältellen ”pahoja” asioita koskevaan tutkimukseen joko käsitteellisten vaikeuksien tai muiden syiden vuoksi, on vaarana, että ihmisten elämän vaikeita asioita koskevat ymmärrykset nousevat joko erilaisista hallinnollisista normituksista, työmenetelmistä tai muista vastaavista suunnista.” (Pösö 2002, 123).

Koen, että tutkijana tehtäväni on tuoda esille niitä ilkeitä, vaikeita ja pahoja asioita, joille tutkittavani ovat elämässään altistuneet, olivat ne sitten ikääntyneiden läheisten ihmisten, lähiyhteisöjen tai yhteiskunnalliten mekanismien tuottamia (kts. Laitinen & Hurtig 2002; Hallamaa ym. 2006; Krok 2009). Riitta Granfelt (1998) on todennut, että sosiaalityön tutkimuksen yksi eettinen velvoite on tuoda esiin vaikeassa tilanteessa elävien ihmisten todellisuutta (Granfelt 1998, 18–19). Tutkimusraportissa ei ole kuitenkaan tarpeen kirjoittaa tutkittavien henkilökohtaiseen elämään liittyvistä asioista yhtään sen enempää kuin se tutkittavan teeman kannalta on perusteltua (Granfelt 2009, 166). Virittäytyminen puhumaan vaikeasta elämäntilanteesta sai monet haastateltavani puhumaan varsin avoimesti ja laajasti omasta ja heidän läheistensä elämästä. Kaikki tämä tutkimusaiheen ulkopuolinen lisätietoa lisäsi ymmärrystäni haastateltavieni kokemuksista, mutta pisti minut pohtimaan tarkkaan omaa eettistä velvollisuuttani yhtäältä lisätä tiedon määrää ja ilmiön ymmärrettävyyttä, mutta toisaalta suojella haastateltavieni yksityisyyttä ja anonymiteettiä.

Tutkimuksen eettiset sitoumuksen

Tutkimusta tehdessäni olen sitoutunut oman tieteenalani tutkimuseettisiin periaatteisiin ja yleisiin hyvän tutkimusetiikan käytäntöihin. Sosiaalialan ammattilaisena olen lähtökohtaisesti sitoutunut myös sosiaalityön universaaleihin arvoihin (Banks 2012) ja eettisiin periaatteisiin (IASSW & IFSW 2017; Talentia 2013). Nämä arvot ja periaatteet liittyvät vahvasti ihmisoikeuksien ja ihmisarvon kunnioittamiseen sekä yhteyskunnallista oikeudenmukaisuuden toteuttamiseen. Näistä tärkeimpiä ovat itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, osallisuus, salassapito, luottamuksellisuus ja yksityisyyden suoja. Pidin tärkeänä korostaa haastateltavilleni sitä, että mihin he olivat tarkalleen ottaen osallistumassa, kuka aineistoa käsittelee, miten sitä käsitellään ja mitä tarkoitusta varten (Kuula 2006a, 99). Hämmästyksekseni haastatteluun osallistuneet eivät missään vaiheessa tuoneet esille huoltaan omasta tai läheistensä yksityisyyden suojasta tai anonymiteetin pitävyydestä. Arja

Kuulan mukaan (2006b, 136) Suomessa yleisesti luotetaan tieteelliseen tutkimukseen ja tieteentekijöihin. Erityisesti iäkkäämmät arvostavat yliopistosta tulevaa tutkijaa tätä kyseenalaistamatta (Lumme-Sandt 2009, 130). Nämä huomiot eivät kuitenkaan vähennä tutkijana velvollisuuttani huolehtia tutkimukseen osallistuvien yksityisyyden suojasta läpi tutkimusprosessin (Kuula 2006b, 136). Haastateltavani olivat antaneet minulle arvokkaan lahjan – jakaneet kanssani kokemuksensa. Tunnen suurta kiitollisuutta heidän osoittamastaan luottamuksesta, ja koen erityistä vastuuta huolehtia siitä, että heille ei aiheudu tutkimukseen osallistumisesta vahinkoa. Sen lisäksi, että käytän haastateltavistani ja heidän läheisistään peitenimiä, olen poistanut haastattelussa esiin tulleita muita tunnistetietoja, kuten paikkakuntatiedot. Haastateltavien yksityisyyden suojaamiseksi olen myös muuttanut joitakin pieniä mahdollisesti tunnistettavia yksityiskohtia.

Luottamuslupaus

Luottamuksellisuus haastattelutilanteessa syntyy tasapainoilusta empatian osoittamisen, yhteisyyden rakentamisen ja haastattelun tehtävän ja roolijaon välillä (Ruusuvuori & Tiitula 2009, 42). Luottamuksellinen suhde edellyttää myös vastavuoroisuutta (Laitinen 2004, 71). Käytännössä huomasin, että vastavuoroisuuden periaate haastaa kuitenkin perinteistä haastateltava-haastattelija -roolijakoa (kts. Hirsijärvi & Hurme 2011, 93–102). Osa haastateltavista halusi haastattelujen aikana kuulla kuinka minun mielestä heidän tulisi toimia tietyissä tilanteissa. He saattoivat myös hakea hyväksyntääni tekemilleen ratkaisuille ja valinnoille vaikeissa tilanteissa. Tilanne oli ristiriitainen, sillä olin haastattelusuhteessa ensisijaisesti tutkijana, en ammattilaisena tai järjestön työntekijänä.

Luulen, että syvällinen ja luottamuksellinen keskustelu vaikeista asioista sekä valitsemani haastattelumetodi olivat vaikuttamassa näiden tilanteiden syntymiseen. Tutkimuksen tekemisessä täysin tasa-arvoiseen suhteeseen pyrkiminen on mahdotonta. Tutkijan ensisijaisena tarkoituksena on kerätä, analysoida ja tulkita tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Kuitenkin sillä miten tämä tapahtuu, on olennainen vaikutus tutkimuksen toteuttamiseen ja tutkijan ja tutkittavan väliseen suhteeseen. (Laitinen 2004, 56.) Zigmund Bauman (1993) on kirjoittanut, että jokaisessa vuorovaikutustilanteessa eettiset kysymykset on ratkaistava aina erikseen (Bauman 1993, 78–81). Edellä kuvatuissa tilanteissa koin eettiseksi velvollisuudekseni sosiaalialan ammattilaisena ja kanssaihmisenä reagoida esitettyihin kysymyksiin, mikäli haastateltava niitä minulle suoraan esitti. Pyrin kuitenkin siihen, että vastaukseni olivat mahdollisemman vähän kantaaottavia tai neuvovia.

Vasta haastattelutilanteen jälkeen palasimme tarkemmin kysyttyyn asiaa, mikäli se edelleen oli haastateltavalle tärkeä. Näin toimin myös silloin, kun haastattelussa tuli esiin sellaisia asioita, joiden perusteella olin huolissani haastateltavan nykytilanteesta tai turvallisuudesta. Vaikka työskentelin haastattelujen aikaan väkivallan vastaista työtä tekevässä järjestössä, tein tietoisen valinnan jo tutkimusprosessini alussa, että en työskentele haastateltavien kanssa ammattiauttajan roolissa. Ohjasin heidät tarvittaessa olemaan yhteydessä kollegoihini tai muihin auttajatahoihin (kts. Laitinen 2004.)

Suvi Krok (2009) on väitöskirjassaan tutkinut lähiöissä asuvien yksinhuoltajaäitien arjen kokemuksia. Katson Krokin (2009) tavoin tutkijan velvollisuutena tuoda tutkimuksessaan esille niitä seikkoja, joita tutkittavat itse kokevat tärkeiksi. Toisen kokemuksen tutkiminen nostaa esille kuitenkin toiseuteen liittyvän eettisen problematiikan. Toisen kokemuksesta kirjoittaminen ja käsitteellistäminen siirtää vallan pois kokijalta itseltään sille joka kokemusta tulkitsee. Yhteiskunnallisesti on olemassa valtaa pitäviä, kuten tutkijat, jotka määrittävät miten toiseudesta puhutaan ja miten sitä julkisessa keskustelussa tehdään olemassa olevaksi. (Krok 2009, 41–42.)

Tutkimukseni eettinen lupaus on ollut antaa ikääntyneille itselleen mahdollisuus määrittää kokemaansa ja kokemuksiaan, jota tutkijana väistämättä tulkitsen ja muokkaan. Empatian käyttämisessä on vaarana, että se voi johtaa toisen kokemuksen pakottamiseen tutkijan luomaan tulkintakehykseen. Kirsi Lumme-Sandt kirjoittaessaan ikääntyneen henkilön haastattelusta toteaa, että vanhuus on aina nuoremmille vieras olotila. Tutkijan tulee olla erityisen herkkä sen suhteen mitkä ovat eri ikäpolvien erilaiset kulttuurit ja käsitykset siitä, mistä ja miten eri asioista voi puhua. (Lumme-Sandt 2009, 143–144.) Kuitenkin tietoinen toisen kokemukseen empaattinen suuntautuminen mahdollistaa Parviaisen (2002) mukaan erilaisten perspektiivien ymmärtämisen (Parviainen 2002, 343). Fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa jo itsessään haastaa tutkijaa intersubjektiiviseen ajatteluun, herkistymään omille ennakkokäsityksille ja jatkuvaan dialogiseen reflektioon esiymmärryksen, aineiston, kirjoittamisen ja käsitteiden kanssa. Olen pyrkinyt niin tulkintoja tehdessäni, kuin kirjoittaessani ikääntyneiden kokemuksista olemaan tietoinen käyttämistäni käsitteistä.

5 VÄKIVALTA IKÄÄNTYNEEN VANHEMMAN KOKEMUKSENA

Aikuisen lapsen väkivaltainen käyttäytyminen merkityksellistyy ikääntyneiden vanhempien kokemuksissa monin eri tavoin. Vaikka jokaisen vanhemman kokemuksilleen antamat merkitykset ovat yksilöllisiä, on niissä suhteessa *aikuisuuteen, vanhemmuuteen* ja *vanhenemiseen* paljon samankaltaisuuksia. Näistä samankaltaisista merkityksistä ja suhteista rakentuu haastattelemieni ikääntyneiden vanhempien jakama kertomus aikuisen lapsen aiheuttamasta väkivaltakokemuksesta. Olen tässä tulosluvussa uudelleen kirjoittaessani kokemuksia tulkinnut vanhempien yhteisesti jaettua kokemusta. Valitsemillani haastattelulainauksilla pyrin havainnollistamaan yksilöllisten kokemusten kautta yhteistä väkivaltakokemusta. Lainauksien avulla lukija pystyy myös vertaamaan tulkintaani ja teoreettisen tiedon yhteensopivuutta. Olen lainauksissa muuttanut joitakin selkeitä murresanoja yleiskielelle haastateltavien anonymiteetin turvaamiseksi ja luettavuuden selkeyttämiseksi. Muuten lainaukset noudattavat haastateltavien vanhempien puhetta. Tuloslukua kirjoittaessani ja jäsentäessäni olen pyrkinyt analyysin kerronnalliseen esittämistapaan. Sisältöalueet eivät ole hierarkkisessa järjestyksessä keskenään.

5.1 Moraalisen järjestyksen rikkoutuminen

Aikuisen lapsen väkivaltainen käytös ikääntynyttä vanhempaa kohtaan rikkoo moraalista, yleisesti hyväksyä järjestystä. Väkivalta loukkaa yhteiskunnallisia ja kulttuurillisia arvoja, normeja ja säädöksiä yksilön koskemattomuudesta ja autonomiasta. Aikuisen lapsen väkivaltainen käyttäytyminen rikkoo aikuisuuteen, vanhemmuuteen ja vanhuuteen liittyviä normeja, odotuksia ja rooleja. Ikääntyneen vanhemman kokemuksena aikuinen lapsi käyttäytymisellään kyseenalaistaa vanhempansa arvomaailman ja maailmankuvan.

Aikuisuus – työtä ja vastuuta

Aikuisuus on normi, johon muut ikävaiheet ja elämäntilanteet suhteutetaan. Aikuisuus on täysi-ikäisyyttä ja täysikasvuisuutta. Se on sekä fyysisen, psyykkisen että sosiaalisen kypsymisen tulos, johon liittyy kulttuurisia ja juridisia oikeuksia, mutta myös vastuita ja velvollisuuksia. Täysi-

ikäisyyden myötä juridisista oikeuksista seuraa velvollisuuksia ja vastuunotto omista tekemisistä (Marin 2007, 225–231.) Tämä tarkoittaa niin taloudellista kuin henkistä itsevastuullisuutta (Forsberg 1995, 65). Aikuisen oletetaan kantavan vastuuta itsensä lisäksi myös toisista. Hänen odotetaan toimivaan aktiivisena, täysivaltaisena ja itsenäisenä yhteiskunnan eri toiminta-areenoilla. (Raitakari & Juhila 2011, 197.) Kirsi Juhilan (2008) mukaan eri ikävaiheiden kategorisointi on normatiivista perustuen kulttuurisiin odotuksiin ja tietoon muiden samanikäisten odotetusta elämänkulusta. Kategorisointi mahdollistaa yksilön elämän moraalisen arvioinnin siitä, kuinka hyvin hän on ”onnistunut” tai ”epäonnistunut” tietyissä ikä- ja elämänvaiheissa täyttäessään kuhunkin vaiheeseen liitetyt odotukset. (Juhila 2008, 90–91.) Aikuisuus ikävaihekategorioinnin hierarkiassa ylimpänä arvioi sen, miten ihminen kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti on lopulta elämässään onnistunut ja pärjännyt (Raitakari & Juhila 2011, 197).

Aikuisuus määrittyy ikääntyneille vanhemmille vahvasti työn kautta. Työ mahdollistaa oman kodin, taloudellisen turvan, perheestä huolehtimisen, itsenäisen päätöksenteon ja yhteiskunnan osallisuuden autonomisena ja täysivaltaisena kansalaisena. Omasta lapsuuden perheestä omaksutut arvot ja normit ovat kannatelleet ja rakentaneet vanhempien maailmankuvaa ja minäkuvaa sekä ohjannut heitä elämän valinnoissa. Arvot ja normit ovat olleet yhteneväisiä vallitsevan yhteiskunnan normien kanssa. Antti Häkkinen (2013) nimittää 1911–1941 syntynyttä sukupolvea ”Kansakunnan rakentajat” -sukupolveksi, jolle työn eetoksella on ollut tärkeä merkitys identiteetin rakentumisessa. Tälle sukupolvelle opintie jäi usein lyhyeksi, mutta työn kautta hankittu ammatillinen valmius kerryttyi erilaisten kurssien ja lyhyiden koulutusten kautta. Tyypillistä ”rakentajat”-sukupolvelle on pyyteetön uhrautuminen perheen, yhteisön ja yhteiskunnan eteen omien etujen jäädessä taka-alalle. (Häkkinen 2013, 47–48.) Haastateltavista kaksi oli kokenut sota-ajan nuoruudessaan, muiden ollessa sotien aikaan eri-ikäisiä lapsia. He olivat kaikki kokeneet voimakkaasti yhteiskunnan uudelleen rakentamisen ollen myös itse osallisina siinä. He kertoivat työntäytteisestä elämästään, joka on jatkunut näihin päiviin asti, vaikka varsinainen leipätyön tekeminen oli jo päättynyt.

> *Elma: Ei minunkaan eläke ole iso. Mut mulla ikäni ollut monta työtä, ja siitä on säästynyt sen verran. Kun olin Yhtyneissä papereissa, niin pääsin kolmelta pois, niin kerran viikossa mentiin tuuraamaan sitä saksalaista laivaa ja päästiin kello yksitoista (illalla) pois. Viimeisinä vuosina (ennen eläkettä), niin mä otin, vaikka mulla oli työpaikka, niin mä otin talonmiehenpaikan. Niin kävin päivätöissä seitsemästä kolmeen, niin joka paikasta otin töitä sen jälkeen. Silloin sai töitä, jos tahto.*

Myös haastateltavat naiset olivat osallistuneet aktiivisesti työelämään lastenhoidon lisäksi. Työ mahdollisti itsenäisen ja autonomisen aseman sekä perheessä, että kodin ulkopuolella. Useampi haastateltava kertoi tehneensä päätyönsä lisäksi kahta, jopa kolmea työtä samanaikaisesti. Työteliäisyys ja aktiivinen toiminta jatkui kaikilla myös työelämän ulkopuolella muiden perheenjäsenten hyväksi, harrastuksissa, vapaaehtoistyössä tai luottamustehtävissä.

”Ne haluaa vaan kaiken vallan, mutta ei mitään vastuuta”

J.P. Roosin (1987) mukaan jälleenrakennussukupolveen kuuluvien aikuisikä on ollut jatkuvaa ponnistelua uuden rakentamisen, vaurastumisen ja jälkikasvun eteen (Roos 1987, 54–55). Tätä seurannut sodan aikana ja heti sen jälkeen syntynyt sukupolvi jakaa suurelta osin saman arvomaailman ja puhetavan kuin edeltänyt sukupolvi, vaikka he ovat jo omaksuneet joustavia ja liikkuvia elämän malleja ja muotoja muuttuvassa maailmassa. Heitä seuraava sukupolvi 1960- ja 70 -luvuilla syntyneet, kuuluvat Antti Häkkisen mukaan (2013) niin sanottuun ”nivelsukupolveen”, joiden arvomaailma ja normit ovat yhtäältä edellisten sukupolvien, mutta toisaalta uuden, urbaanin sukupolven maailmassa. Urbaanin sukupolven arvomaailma ja elämänasenteet rakentuvat jo hyvin selvästi erilailla kuin aiemmille sukupolville. Ajatukset ja arvot on muualta hankittuja, luettuja ja opittuja ennemmin kuin omilta vanhemmilta omaksuttua ja perittyjä. (Mt. 2013, 49–51.) Tulkitsen väkivaltaisesti käyttäytyvän aikuisen lapsen toiminnallaan kyseenalaistavan ja rikkovan ikääntyneen vanhemman aikuisuuteen liittämiä normiodotuksia. Tästä syntyy sukupolvien välisiä konflikteja, joita tarkastelen ja tulkitsen väkivallan kokemuskuvaston kautta.

> *Marjatta: Siis musta tuntuu aivan hirveeltä. Se on mulle aivan hirvittävä stressi. Siis mä en ymmärrä. Mä oon sanonut hänelle itsellekin, että me hahmotetaan maailma ihan eri lailla. Siis aivan täydellisen eri lailla. Miks ihmiset makaa, ne ei ymmärrä tehdä ittensä eteen mitään. Pitäähän tässä yhteiskunnassa huolehtia itsestänsä ja vastata elämästä. Se on muille kaikkein hirvein stressi. Et mun asunnossa makaa joku ihminen, enkä mä saa sitä minnekään siitä. Enkä mä saa siihen… (--) hän on aivan törkee mulle siinä vaiheessa. Se sano mulle niin että, sä et kunnioita häntä, hän on valinnut tämmöisen elämäntavan. Ettei kaikki haluu olla tommoisia raatajia kun sinä oot. Hän haluaa viettää vapaata elämää. Mutta mä en voi käsittää sitä, että eletään*

tämmöisen eläkeläisen kustannuksella. Enkä mä, mä en pääse siihen millään käsiksi. (--) Mut nyt sitten kun mä vielä kerran yritin pelastaa tän tytön. Mä ajattelin että kun se tulee mun huusholliin, niin mä pystyn vaikuttaa siihen, että hän lähtee töihin. Hän rupee hoitaa nää velkansa. Ulosotto ottaa palkasta sen. En mä saanut siihen mitään otetta. En mitään. Mä oon tehnyt kaikkeni. Siinä vaiheessa just nää yhteenotot tulivatkin, et ei hän koskaan aikaisemmin ollut väkivaltainen mua kohtaan. Mutta tää, et se ei. Yksinkertaisesti se on päättänyt, että hän ei mee töihin. Mut mun mielestä mä oon päättänyt, että se menee.

Marjatta ei voi ymmärrä, että tytär ei ota vastuuta omasta elämästä, vaan vain ”makaa”. Tulkitsen Marjatan tarkoittavan tällä sitä, että hänen mielestään aikuisen ihmisten tulee olla aktiivinen, tehdä työtä ja huolehtia itsestään ja asioistaan. Tyttären käytös aiheuttaa Marjatalle ahdistus ja stressiä, jonka voi tulkita ilmentävän tilanteen ristiriitaisuutta. Tyttärestä taas tuntuu, että äiti ei kunnioita hänen elämäntapaansa ja valintojaan, kun hän ei halua olla ”raataja” niin kuin äitinsä. Marjatasta tyttären valinta ei ole hyväksyttävä, koska tytär elää eläkettä saavan äitinsä kustannuksella. Marjatta ei voi ymmärtää sitä, että tytär ei näe asiaa vääränä. Marjatta on yrittänyt saada tytärtään hakemaan töitä, mutta ei ole siinä onnistunut. Tilanteesta on syntynyt riitoja, joissa tytär on käyttänyt äitiään kohtaan henkistä ja fyysistä väkivaltaa.

Marjatan kokemukset tulkitsen merkityksellistyvän suhteessa aikuisuuden tulkintoihin ja niihin liittyvien moraalisten arvojen ristiriitoihin ja konflikteihin, jotka kertomuksessa myös oikeuttavat väkivallan tekoja. Marjatan kokemuksena tyttären käytös loukkaa hänen arvomaailmaa, maailmankuvaa ja henkilökohtaisia rajoja. Toisaalta Marjatan yritykset ”pelastaa tytär” tulkitsen Marjatan kokemuksena suhtautua täysi-ikäiseen tyttäreensä kuin holhousta ja ohjausta tarvitsevaan pieneen lapseen. Käyttäytymällä ja toimimalla aikuisuuteen liitettyjen normien vastaisesti tulkitsen haastateltavieni ikääntyneiden vanhempien suhtautuvan aikuiseen lapseen, ”vähemmän aikuisena”, joka haluaa aikuisen oikeudet, mutta ei pysty ottamaan vastaan aikuisuuteen liittyviä vastuita ja velvollisuuksia. Ikääntyneen vanhemman arvomaailman ja maailmankuvan mitätöinnin ja kyseenalaistamisen tulkitsen aikuisen lapsen vallankäyttönä, joka aiheuttaa vanhemmalle ahdistusta, hämmennystä ja turhautumisesta.

Vanhemmuus - kaiken se kestää, kaiken se kärsii

Kun aikuisen lapsen kyvyt huolehtia itsestään ovat heikot, ikääntyneet vanhemmat joutuvat usein ottamaan joko vapaaehtoisesti tai vastoin tahtoaan vastuunkantajan roolin. Kronologisen iän ja elämänvaihekategorisoinnin perusteella huolenpidon suunnan oletetaan yleensä kääntyvän perhesysteemissä toisin päin, kun lapsi aikuistuu ja vanhempi ikääntyy (kts. Haavio-Mannila ym. 2009, 119–123). Vaikka ikääntyneet vanhemmat kantavat usein huolta täysi-ikäisten lastensa ja näiden perheiden hyvinvoinnista, heidän pitäisi jo olla ”vapaita” arjen perustarpeiden täyttämisestä. Huolehtimisvelvollisuuden taakka kasvaa, jos aikuisen lapsen eväät itsenäiseen elämään eivät ole kehittyneet tai ne ovat eri syistä heikentyneet (kts. Isohanni 1986, 74). Huhtala ja Sistonen (1989) nimittävät aikuisia keski-ikää lähestyviä miehiä teini-ikäisiksi pojiksi selvittäessään iäkkäiden äitien ja aikamiespoikien kompleksisia suhteita. Aikamiespojat vaativat iäkkäitä äitejään huolehtimaan perustarpeistaan. Vastaavasti iäkkäät äidit kohtelevat aikamiespoikiaan kuin keskenkasvuisia lapsia. Väkivalta kietoutuu äidin ja aikuisen pojan suhteeseen, kun äiti asettaa rajoja aikuiselle lapselleen ja aikuinen poika reagoi niihin kuin teini-ikäinen. Huolenpidolla ja ”kiinnipitämisellä” äiti ylläpitää väkivaltaa sisältävää suhdetta poikaansa. (Huhtala & Sistonen 1989.)

Ikääntyneet vanhemmat kantoivat vastuun aikuisen lapsen hyvinvoinnista ja perustarpeista, kuten ravinnosta, nukkumisesta, turvallisuudesta, materiaalisista tarpeista sekä psyykkisistä ja sosiaalisista tarpeista. Vanhemmat tinkivät omista tarpeistaan aikuisen lapsen hyväksi voidakseen täyttää vanhemmuuden huolenpitotehtävää. Elämänvaihekategorisoinnin ja ikäsosiologian näkökulmasta vastaavanlainen vanhemman huolenpitovelvollisuus liitetään yleensä lapsuuteen (Alanen 2007, 164). Täysi-ikäisen, aikuisen lapsen perustarpeista huolehtiminen rikkoo modernia sukupolvijärjestelmää. Huolenpito ei ikääntyneille vanhemmille ole useinkaan oma vapaa valinta vaan aikuisen lapsen vaatimus ja siten myös yksi vallan käytön väline. Toisaalta huolenpito on myös ikääntyneille vanhemmille selviytymisen väline, jolla hän yrittää pitää tilannetta hallinnassa ja estää aikuisen lapsen aiheuttamasta vahinkoa itselleen tai ympäristölle.

> *H: Mutta ootsä koskaan pelänny poikaa, kun se tulee humalassa, että se käy päälle, lyö tai huitasee tai tönäsee?*
>
> *Liisa: Kyllä sitä saa välillä pelätä, mutta pääasia ettei se ketään vahingoita muita. Oon minä sen aina, ja ku minä osaan sille puhuu. Sille ei saa mitään negatiivista sanoo, tai pitää sanoo, ”syöpäs nyt”, se useinki väsyy siihen, ku ”syön syön”, ja minä*

teen sillä aikana petin äkkiä siihen. Otan sohvatyynyt pois ja, omat petivaatteet on, semmonen entinen valkonen sängynpeitto, jonka mä panen siihen ensin ja, sitten muut. Ja vaihdan ne ja sanon et ”onpas hyväntuoksusia” ku on just vaihdettu. On ne. Ja sitte se kolme tuntii se kestää ennen ku se siitä pahimmasta selviää, sitten se, mä huomaan ku se menee vessaan tai jotain tommosta.
H: Ni se tilanne rauhottuu?
Liisa: Rauhottuu, joo.

Liisa kuvailee kuinka hän huolehtii humalaisen aikuisen poikansa syömisestä ja nukkumisesta kuin pientä lasta hoitaessa. Hän asettaa poikansa tarpeet omien tarpeidensa ja turvallisuutensa edelle. Huolenpidolla tulkitsen Liisan kokemuksen merkityksellistyvän suhteessa vanhemmuuteen. Huolenpitoa tarjoamalla ja vuorovaikutusta säätelemällä Liisa on oppinut ”luovimaan” aikuisen lapsen aiheuttaman väkivallan uhan alla. Tilannetta tietoisesti säätelemällä ja huolenpito-orientaatiolla Liisa on pystynyt vaikuttamaan myös toisten suhtautumiseen poikansa uhkaavaan käyttäytymiseen.

Liisa: Ne (poliisit) sano että eiköhän se oo parast että lähet mukaan. Minä annoin sitten sille (pojalle) matkarahat siinä ja pakkasin äkkiä sen repun täyteen ruokaa [naurahtaa] niin näkivät, ne ystävälliset poliisit. Kun sehän ois jääny sinne poliisiasemalle, niin ne oli sanonu pojalle sit, että me viedään sut perille asti. Ne vei sen kotiin.

Pojan uhkaava käyttäytyminen on saanut naapurit soittamaan poliisin paikalla. Ennen kuin poliisit vievät pojan, Liisa huolehtii hänelle mukaan rahaa ja ruokaa. Tulkitsen Liisan puheesta, että hänen toimintansa saa poliisit muuttamaan suhtautumistaan poikaan. Poliisit vievät pojan poliisiaseman sijaan kotiin. Ulkopuolisten muuttaessa käyttäytymisnormejaan vanhemman toiminnan seurauksena tulkitsen Liisan kerronnallaan hakevan oikeutusta ja vahvistusta huolenpidolle ja toiminnalleen, jonka hän ehkä ymmärtää olevan ristiriidassa yleisen normikäyttäytymisen kanssa.

Aineellisen huolenpidon lisäksi ikääntyneet vanhemmat huolehtivat myös aikuisen lapsen aineettomista tarpeista. He kantavat vastuun siitä, että aikuinen lapsi hakee töitä, omaa asuntoa ja sosiaalitukia. He toimivat aikuisen lapsen puolesta, ovat yhteydessä viranomaisiin ja hakevat

ammattilaisten neuvoja aikuisen lapsen ongelmiin. He toimivat myös välittäjinä perheenjäsenten väleillä ja ”suojelevat” näitä toinen toisilta.

> *Sirkka: Vanhalle veljelle en kertonu ollenkaan, kun se ois ollu aivan kauhuissansa. Sil oli niin paljon omia murheita, eikä tiiä tänäkään päivänä. Kysyivät joskus mitä tytölle, mä sanon, että en tiedä.*
> *H: Niin niin. Mikä sua on estäny kertomasta?*
> *Sirkka: Mä en oo pitäny sitä sillain, et mä en voi jakaa sitä niille ihmisille. Mun vanhemman veljen tytär sairastu vakavasti ja kaikennäköstä semmosta että sitä niin ku suojelee niitä. Ei se muuta voi olla. Se on sitä suojelemista.*

Molemminpuolinen riippuvuus

Aikuisen lapsen kykenemättömyys itsestä huolehtimiseen lisää hänen riippuvuutta ikääntyneestä vanhemmasta. Riippuvuus on sekä materiaalista että myös emotionaalista. Iäkäs vanhempi voi olla ainoa ihmissuhde aikuisen lapsen elämässä, jolta hän pystyy saamaan niin taloudellista, mutta myös emotionaalista tukea vastikkeetta.

> *Pentti: Joo sillä ei oo semmosii todellisia kavereita ollu. Sillä ei oo niitä. Minä oon epäilly onko sillä siellä kotioloissa, ettei sil oo ketään… Kun se on meillä niin paljon että onko sillä jotain pelkoa, eikö se uskalla olla siellä asunnossa? Onko sillä jotain, vihamiehiä tai jotain..?*
> *H: Että te ootte itte asias ainoot..?*
> *Pentti: Joo se turvautuu meihin, joo me ollaan ainoat ja se tulee meille. Niin ei sillä nyt oo muita…hyväksikäyttäjiä joo.*

Aikuisella lapsella on vain vähän ihmissuhteita tai nämä ovat laadultaan huonoja ja vahingoittavia. Ikääntynyt vanhempi on usein ainoa luotettava ihmissuhde aikuisen lapsen elämässä. Tämä lisää aikuisen lapsen riippuvuutta vanhemmistaan, mutta myös sitoo tunnetasolla ikääntyneet vanhemmat tiiviimmin aikuiseen lapseen, koska hänellä ”ei ole muitakaan”.

H: Sä sanoit, et poika kyllä auttaa sinua. Tuntuuko, et teidän yhteisessä asumisessa on kuitenkin se hyvä puoli, et apua on aina lähellä?

Elma: Niin ja sitten poika sanoo, et hän ei pärjää.

H: Niin, että taloudellisesti ei pärjää?

Elma: Joo, joo…

H: Et sillä tavalla on riippuvainen sinusta?

Elma: Joo, joo. Ja sit sano, et on lähempänä, kun minä näköjään tartten yhtenään lääkärissä menoa. Siihen hän on väsynyt. Et monta hommaa siinä. Lääkkeitä ottaa ja hermostuu sitten niin

Elma kertoo pojan sanoneen, että hän ei pärjää ilman äitinsä taloudellista tukea. Elma on elättänyt poikaa koko ikänsä. Elma on kerännyt omaisuuden työtä tekemällä, sijoitustoiminnalla ja kiinteistöillä. Omaisuus on kuitenkin huvennut pojan elämäntavan rahoittamiseen. Pojasta on hyvä, että hän on lähellä, koska äidin pitää käydä useasti lääkärissä. Poika on kuitenkin väsynyt äidistä huolehtimiseen. Elma kertoo, että tämän takia poika hermostuu. Usein iäkäs vanhempi – aikuinen lapsisuhteessa riippuvuus on molemminpuolista. Myös iäkäs vanhempi voi kokea olevansa riippuvainen aikuisesta lapsestaan (Pillemer & Finkelhor 1988). Vaikka vanhemmat kertovat suhteen sisältävän väkivallan uhkaa, välien katkaiseminen aikuiseen lapseen ei ole vaihtoehto. Suhteen ylläpitäminen mahdollistaa ikääntyneen vanhemman yhteyden lapsenlapsiin tai kontrollin aikuisen lapsen elämään. Suhde koetaan palkitsevaksi, jos vaihtoehtona on yksinjääminen, Suhteen ylläpitämisellä iäkäs vanhempi saattaa myös ”hyvittää” aikuiselle lapselle aiempaa ”epäonnistumistaan” vanhempana. Aikuisen lapsen väkivalta merkityksellistyy vanhemmuuden kokemuksessa vaihtoehdottomana huolenpidon vastuuna ja velvollisuutena. Vanhemman kokemuksena aikuinen lapsi käyttää hyväksi vanhemman tunnesidettä lapseen ja vanhemmuuteen liittyvää altruistista velvollisuuden- ja vastuuntunnetta. Aikuisen lapsen käytös merkityksellistyy kokemuksena tunnesuhteen hyväksikäyttönä ja vallan epätasapainona.

Vastuun jakaminen ja yksin selviäminen

Vaikka ikääntyneet vanhemmat ovat joutuneet ottamaan vastuun aikuisesta lapsesta huolehtimisesta, kokevat he, että huolenpidonvastuu tulisi jakautua myös muille. Ikääntyneet vanhemmat pohtivat muiden perheenjäsenten ja sukulaisten roolia vastuun jakamisessa. He eivät

kuitenkaan katso, että muilla perheenjäsenillä olisi samanlaista roolia tai velvoitetta aikuisen lapsen elämään kuin heillä. Sen sijaan he toivovat muilta perheenjäseniltään tukea ja ymmärrystä. He kokevat usein kuitenkin jäävänsä yksin ilman ymmärrystä selviytymään monimutkaisesta arjesta. Toisaalta vanhemmat myös jättävät kertomatta uhkaavista tilanteista läheisilleen. Näin toimimalla he haluavat suojella läheisiään, väkivallan tekijänä olevaa aikuista lasta tai itseään. Vanhemmat, jotka pystyivät puhumaan jonkun luotettavan ystävän tai läheisen kanssa tai saivat ulkopuolelta spontaania tukea, pitivät sitä merkityksellisenä oman jaksamisen ja selviytymisen kannalta.

> *Liisa: Juu, ja siitä ne kaikki haukkumaan. Kaikki ne on, jotta, joojoo. Sitä, toinen poikakin aina sanoo että ”paljonko annoit taas rahaa”. En minä uskalla sille paljoa antaa kun mä annan ruokaa. Just kympin, että voi sitte, kymppi vähän matkarahaa.*
> *H: Ootko jättäny kertomatta muille teidän lapsille jotain asioita mitä se veli on tehny? Vai pystytteks te ihan kaikesta puhumaan?*
> *Liisa: Ei kaikkee oo niille viititty puhuu. (--) Joskus, en mä enää sano puhelimessakaan kun ne tyrmää heti. Tytärkin, se alko mua haukkuun että ”joo äitin pikkupoika sieltä tulee joo, anna vaan sille joo”.*
> *H: Eli itte asias onks siinä pojan suojeluu vai teijän omien tunteitten suojeluu?*
> *Liisa: No, ei sitä jaksa vaan (--) Ei sitä olevinaan pahaa tehdä kun sitä autetaan mutta, ku ei kukaan ymmärrä.*
> *H: Miten sinun muut lapset, kyseleekö ne sinun jaksamisia tai vointia?*
> *Liisa: Ei ne mitään semmosta. Sanovat että, pojanpoika ymmärtää parhaiten, tää just joka tohtoriksi, ja yrittäny kaikkee, sehän oli puhelimessa kerran poliisit tilas ku, se just soitti sillon ja ku kuuli pojan äänen ku tais tulla justiin, ni se oli samalla soittanu poliisit ja, niin hän sano että hän ei ota sitä vastuuta, että meille jotain tapahtuu ku se oli niin uhkaava siinä äänessään. Niin ni ku se kuuli ku minun kans puhu puhelimessa. Ni se oli soittanu ja ne tuli aika pian.*

Vanhempien puheissa nousee usein esille, että vastuunjakaminen aikuisen lapsen asiassa kuuluisi heidän mielestä ennen kaikkea yhteiskunnan tehtäväksi. Vanhemmat kokevat, että he ovat jo hoitaneet oman velvollisuutensa lasten kasvattamisesta ja kouluttamisesta. Erityisesti ikääntyneiden isien puheissa huolenpito aikuisesta lapsesta koetaan kuuluvan yhteiskunnan vastuulle. Iäkkäiden vanhempien kerronnassa on läsnä pettymys ja turhautuminen yhteiskuntaa kohtaan, kun

viranomaiset eivät ota voimakkaammin aikuisen lapsen asiaa hoitaakseen, vaikka tämä itse ei haluaisikaan tulla autetuksi.

> *Johan: Kun se ei itse hae mistään mitään, ei työttömyyskorvausta, ei mitään, ei niin mitää tukea, kun se ei…Kyllä se sitä kuulema sais, nii jos vain hakisi, mutta kun hänen pitäisi itse hakea. Tää on sellanen pattitilanne. Tyttö suuttuis, siis jos tietää että puhun ni niinku nytkin. Viimeksi raivostui ja siinä niin hajosi aika uus televisio ja sitten todella kalliit lasit, sellaset samppanjalasit ihan kaikki. Se siitä ku soitti ni sieltä sosiaalitoimistosta. Se huusi ja raivosi, hajotti minun laseja, joita oli siinä pöydällä. (--) Mä sanoin, että ei saa kertoa, että minä sinne soitin (sosiaalitoimistoon). Mut eihän siitä mitään ollut. Ku ei ne kuulemma voi mitään, kun se ei itse hae. Eikä asuntoakaan saa. Ei voi. Sekin pitää itse hakea. Mutta kun se ei hae. Minä maksan kaiken. (--) Siis täs kun kukaan ei tee mitään, ei mitään. Vaan pyörittelee ja pyörittelee. Jonkun pitäisi se sieltä hakea. Kaikki ratkeais, kun se sais vaan sen asunnon. Minulla ei sellaisia rahoja ole eikä kyllä kohta enää mitään muutakaan, kun kaikki menee. Eikä se kyllä minun asia pitäis olla. Se, se ni vaan kyllä viranomaisten pitäisi tähän puuttua, mutta ei kukaan ota tästä vastuuta.*

Johanin tytär ei huolehdi sosiaalitukien hakemisesta. Hän elää isänsä kustannuksella. Isä on ollut tyttären asiasta yhteydessä sosiaalityöhön, ilman tyttären suostumusta. Kun tytär saa tietää asiasta, reagoi hän tietoon ”riehumalla” ja rikkomalla isän tavaroita. Viranomaiset eivät pysty tekemään tyttären hyväksi mitään, koska hän ei itse hae apua. Isä kokee, että tästä huolimatta tilanteen ratkaisu olisi viranomaisten vastuulla. Tulkitsen isän kokemuksen merkityksellistyvän oman vanhemman vastuun jakamisen ja yhteiskunnan palvelujärjestelmän välisenä epätasapainona. Isä on pettynyt siitä, että hoitaessaan oman ”osuutensa” vanhempana, yhteiskunta ei kanna vastuuta aikuisen lapsen huolenpidosta. Tulkitsen, että tyttären väkivaltainen käytös on isän kokemuksena reaktio ”vastuunpakoilusta”, niin tyttären kuin yhteiskunnan taholta.

Asenteena pyyteetön auttaminen

Ikääntyneiden vanhempien puheissa nousee esille myös yleisempi altruistinen asenne. Tulkitsen ikääntyneiden kokeman vaihtoehdottoman vastuun ja velvollisuuden tunteen kumpuavan myös tästä

asenteesta. Aikuisen lapsen väkivaltainen käytös kokemuksena merkityksellistyy suhteessa vanhempien altruistiseen asenteeseen. Aikuinen lapsi käyttää hyväkseen myös vanhemman pyyteetöntä auttamisen halua. Toisaalta ikääntyneet vanhemmat kokevat jäävänsä yksin huolenpitotehtävässään, jos muut perheenjäsenet tai viranomaiset eivät jaa samaa asennetta.

> *Liisa: (--) Kun eihän me nyt kuolemaan… Eihän me nyt tavallistakaan ihmistä jätettäs tonne kadulle, joka ei oo sukuukaan, kuolemaan, niin pitäähän siitä. Kun sanotaan että ”ei kannata, niitä ei kannata mitään välittää”…*

Pyyteetön toisen puolesta tekeminen tuli esille useamman iäkkään vanhemman puheessa. Ikääntyneet vanhemmat kertoivat kuinka he auttavat muita perheenjäseniään, iäkkäitä naapureitaan, ystäviään tai muita samanlaisessa elämäntilanteessa eläviä. Toisten auttaminen, silloin kun se tapahtuu omasta vapaasta tahdosta, tuo ikääntyneiden vanhempien elämään iloa ja tarkoituksellisuuden kokemuksen. Se auttaa heitä myös suhteuttamaan omat murheet ja siirtämään hetkeksi sivuun omassa elämässä olevia vaikeita asioita. Auttamalla muita, he saavat onnistumisen kokemuksia, joita väkivaltaisesti käyttäytyvät aikuiset lapset eivät heille pysty antamaan. Muiden auttaminen on kokemuksena vastavuoroisuutta, ei vain yhteensuuntaan tapahtuvaa tai ikääntyneen vanhemman hyväksikäyttöä.

> *H: Kun sä olet noitten iäkkäämpien ihmisten kanssa, heitä autat ja oot siin, mitä sä ittelles saat siitä?*
> *Marjatta: En mä tiedä, musta ne on vaan mukavia. Niin kuin tää Kyllikki, se on Viipurissa syntynyt semmoinen tosi naurava ja iloinen ja kova elämä ollut, niin kuin sen ikäisillä on ollut. Ja se silti jaksaa, se vielä kahdeksankymppisenä kävi ATK-kurssi ja osti tietokoneen. Tulee vähän muutakin ajateltavaa. Kyl mä ihan mielelläni autan tommoisia ihmisiä, jotka yrittää, jotka ei jää makaa jonnekin sängyn pohjalle (--).*

Henkinen perintö ei jatku

Perhettä on pidetty instituutiona, jonka kautta aineelliset ja aineettomat perinnöt siirtyvät sukupolvelta toiselle. Omaisuuden lisäksi perintönä on voinut siirtyä sosiaalinen asema, ammatti, taidot, tiedot ja suhteet. (Bertaux & Thompson 2007, 1; ref. Häkkinen 2013, 22.)

Taisto: Sitähän se on että isä opetti mulle että ”muista poika että velka on veli otettaessa mutta veljenpoika maksettaessa, että älä tee velkaa muuta ku ihan pakon sanelemana että pystyt sitten pian maksamaan sen takasin”.

Oman suvun aineeton perintö, arvossa pidetyt asiat sekä suvussa kulkevat tiedot ja taidot luovat jatkuvuutta, kiinnittävät ja identifioivat perheenjäsenen sukupolvien ketjuun. Yhteistä kaikilla vanhemmille on arvostava suhtautuminen koulutukseen ja ammatin hankkimiseen. Omia lapsia on haluttu kouluttaa ja tukea opinnoissa, johon itsellä ei ollut samanlaisia mahdollisuuksia. Lapseen on satsattu sekä taloudellisia, että henkisiä resursseja. Vanhempien ja yhteiskunnan investoinnit eivät kuitenkaan ole tuottaneet tulosta. Tästä syntyy häpeän ja syyllisyyden kokemus. Erityisesti, jos aikuisen lapsen valinnat ovat täysin ristiriidassa omien arvojen kanssa.

Sirkka: Joo. Mut mun äiti tytöstä tykkäs hirveesti ja tyttö oli siel monta kertaa, mä lähetin lentokoneella sen Itä-Suomeen äidin seuraksi. Se meni ihan itestään ja se oli vähän semmonen uskonnollinen että sieltä se on kyllä saanu hirveen hyvät eväät mutta, minkäs sitä voi, jos ei niille eväille oo käyttöö.

Ikääntyneiden vanhempien kerronnassa kaikuu myös pettymyksen ja surun kokemus. Tulkitsen pettymyksen ja surun kokemuksen merkityksellistyvän suhteessa vanhemmuuden, mutta myös vanhuuden kokemuksiin. Oman ja suvun henkinen perintö ei siirry tämän lapsen kautta. Toisaalta ikääntyneen vanhemman selviytymisen kokemusta tukee muut lapset tai lastenlapset, joihin oman henkisen perinnön jatkuvuus voi kiinnittyä. Kahdella haastateltavista ikääntyneistä vanhemmista väkivaltaisesti käyttäytyvä lapsi oli kuitenkin ainoa lapsi. He olivat myös ainoat, jotka eivät haastatteluissa tuoneet esille henkisen perinnön siirtymättömyyteen liittyvää kokemuksta.

5.2 Häpeää, syyllisyyttä ja menetettyjä toiveita

Aikuisen lapsen väkivaltainen käytös aiheuttaa vanhemmissa häpeää ja syyllisyyttä, mutta myös pettymyksen ja epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia menetetyistä haaveista ja toiveista. Kari E. Turusen mukaan (2016) häpeä edellyttää tietoisuutta yhteisön edellyttämistä muodoista ja sääntöjen noudattamisesta. Yksilö tuntee häpeää silloin, kun hän kokee, että ei ole onnistunut täyttämään

yhteisön tai itsensä asettamia vaatimuksia. (Turunen 2016, 92–93.) Syyllisyys on häpeää monimutkaisempi tunne. Se on tietoisuutta ajatusten, tekojen ja tunteiden seurauksista. Henkilö voi tuntea syyllisyyttä myös silloin, vaikka muut eivät tietäisi hänen tekojaan. Syyllisyys merkitsee yleensä sitä, että yksilö on omaksunut ympäristön moraaliset vaatimukset. Hän on saattanut asettaa itselleen tavoitteita, mutta kokee, että ei pysty näitä tavoittamaan. (Mt. 2016, 177–178.)

”Näkikö naapurit?”

Perheen asioita ei ole ollut tapana levitellä ulospäin. Aikuisen lapsen käytös ja toiminta tekevät perheen sisällä pidetyt asiat ja ongelmat näkyväksi. Aikuinen lapsi käyttäytyy kulttuuristen ja yhteiskunnallisten normien vastaisesti. Ikääntyneiden vanhempien häpeän kokemus syntyy, kun aikuinen lapsi rikkoo yleistä moraalista järjestystä, käyttäytyy vastoin odotuksia ja normeja.

> *Pentti: Joo, että se ei… Kyl se tuntu semmoselta jotenkin, sit kun mä vielä näin siinä pihassa kun ne pani sen autoon, tuntu jotenkin semmonen olo että.. .Niin ja naapuri tietää sitten, kun nehän kyseli sitte seuraavan-*
> *H: Ai ne kyseli seuraavana päivänä?*
> *Pentti: ..että kuka se oli mikä täällä. Ei se meiltä kysyny, mutta..*
> *H: Niin, mutta tämmöstä puhetta oli?*
> *Pentti: Niin, jotta ne näki kumminkin kun tuli se poliisiauto.*
> *H: Miten paljon noitten naapureitten kans tekemisissä, siinä?*
> *Pentti: No ei…Ei me kyllä, ei olla.*
> *H: Miltä se sinust tuntu, Pentti kun poliisit-*
> *Pentti: Kyllä se tuntu vähän… Kyl se tuntu vähän semmoselta- Sitä tuntu semmonen niin kus, miten mä sanon.. lyöty, nöyryytetty alas. Kun poliisi tuli. Että sitä lähinnä epäilee sitten aina, et naapurit, mitä ne ajattelee. Se häpeä. Kun me on yritetty aina olla hiljaa ja itte, että käyttäytyy esimerkillisesti kaikissa niin sitte, että tuollai.*

Pentti kuvailee kokemustaan ongelmien julkitulemisesta naapurisuhteiden kautta. Tulkitsen Pentin puheesta poliisiauton oleva naapureille merkki siitä, että Pentin aikuinen lapsi on käyttäytynyt yleisten sääntöjen vastaisesti. Tämä aiheuttaa Pentille ”lyödyn ja nöyryytetyn” tunteita. Pojan käytöksen seurauksena perheen asiat tulevat näkyväksi ulkopuolisille. Tulkitsen Pentin häpeän

kokemusta lisäävän se, että pojan käytös rikkoo myös perheen sisästä normistoa ”käyttäytyä esimerkillisesti”. Tulkitsen ikääntyneen vanhemman kokemuksen merkityksellistyvän suhteessa hyvän vanhemmuuden ja asukkaan ideaaliin. Aikuisen lapsen käyttäytyminen vastoin aikuisuuteen liitettyjä moraalisia normeja tekee se hänestä muiden edessä ”vähemmän aikuisen”, lapsen kaltaisen. Tulkitsen tätä kautta, että ikääntynyt vanhempi kokee tunnetasolla olevansa tällöin edelleen vastuussa vanhempana aikuisen lapsen teoista. Vastuussa olemisen kokemus synnyttää ja voimistaa häpeän kokemusta (Turunen 2016, 180). Kun ikääntynyt vanhempi kokee olevansa vastuussa aikuisen lapsen teoista, vanhempi merkityksellistää ainakin osittain aikuisen lapsen väkivaltaisen käytöksen omaksi syykseen.

Elämänvalinnat

Aikuisen lapsen väkivaltaisuus saa vanhemmat pohtimaa omassa elämässä tehtyjä valintoja sekä onnistumista vanhempana ja kasvattajana. Vaikka vanhemmat pohtivat tekemäänsä työn määrää ja poissaoloaan perheen lasten ollessa kasvuiässä, turvasi työstä saadut ansiot perheen taloudellisen hyvinvoinnin ja vaurauden.

> *H: Niin sä teit aika paljon töitä sillon?*
> *Sirkka: Joo, töitä koko ajan. Kun mä nyt öitäkin valvon niin kyl mä aina aattelen et kun ne (tyttäret) ois voinu tehä ihan mitä vaan. Ja sitten aina kaupungille, ja asemalla ja viimesellä bussilla pois, ja mä kauhistelen aina että mitä ne- ”Mutta siellähän on vaan tuttuja, ei siel mitään voi tapahtuu”. Et se, että kyllä se hirveen kauan siinä pyöri minun ympärillä se tytär, ennen ku tää (pahoinpitely) tapahtu…*

Vaikka ikääntyneet vanhemmat kertoivat tehneensä paljon töitä lasten ollessa pieniä, heidän kerronnassa työhön käytettyä aikaa ei kaduttu. Työn tekemistä ja siihen käytettyä aikaa, vaikka se olisi ollut pois perheen lasten kanssa vietetystä ajasta, eivät vanhemmat kokeneet olevan syy nykyiseen tilanteeseen. Työ on mahdollistanut perheen toimeentulon ja materiaalisen hyvinvoinnin, joka vanhempien puheissa tulee usein esille aikuisuuden ja vanhemmuuden tärkeänä vastuuna ja merkittävänä huolenpidon osoituksena. Ikääntyneiden vanhempien puheissa myöskään avioeroa vaikeasta tai väkivaltaisesta suhteesta ei kaduta. Eropäätökset ja suhteessa pysymiset vanhemmat kokevat tehneensä perheen lasten hyvinvointia ajatellen.

Ikääntyneet vanhemmat pohtivat sen sijaan onnistumistaan vanhempana ja kasvattajana, ja tässä roolissa tekemiään ratkaisuja ja tekoja.

> *Pentti: Itsesyytöksii, kyllä, kyllä niit on tullu joskus. Että joskus tuntuu että olemmeko me kasvattaneet, että meissä on jotain vikaa ollu. Et ehk ois pitäny enempi olla, hänen (pojan) kanssaan sillon kun hän oli…viedä niitä enempi harrastuksiin ja silleen mutta, oli hyvin vähän mitään. Niin no minä olin vähän semmonen että mä en, sitä isän hahmoo oikein osannu sillon nuorena toteuttaa…Niin. Että mulla niitä kavereita kumminkin sitte oli ja…Niin no kyllähän minä, kyllähän mä sitä alkoholiakin otin nuorena.*
> *H: Niin sitä on nyt jälkikäteen käyny elämäänsä läpi?*
> *Pentti: Niin kyllä, joo näin on.*

Syyllisyyden ja syyllistämisen kokemuksella on Marita Husson (2003, 271) mukaan keskeinen merkitys häpeää ylläpitävän kierteen jatkumisessa. Ikääntyneet vanhemmat kokevat, että he ovat epäonnistuneet vanhempana ja kasvattajana. Syyllisyys kietoutuu vanhempien puheessa siihen miten he ovat toteuttaneet vanhemmuuttaan. Syyllisyyskokemus liittyy tekoihin, mutta myös tekemättäjättämiseen.

> *Marjatta: Joo, mä tunnen, et oon kuitenkin epäonnistunut äitinä.*
> *H: Näinkö sä koet että sä oot epäonnistunut?*
> *Marjatta: Kyllä mä joo. Kyl mä pikkusen syytän itteeni. Koska mun tyttöhän syyttää mua siitä. Koko ajan.*
> *H: Mut syytit sä ennen kuin tyttö on sua ruvennut syyttämään siitä?*
> *Marjatta: En mä, mä vaan kuvittelin että me selvitään kaikki. Mutta sitten tää on ollut mulle, mitä tää on nyt jatkunut siitä. Tää on jo neljäs vuosi, niin tää on ollut mulle todella kovaa.*

Ikääntyneet vanhemmat kertovat kokevansa oman syyllisyydentuntonsa lisäksi myös muiden syyllistävän heitä vanhempina. Syyllistäjinä ovat sekä aikuiset lapset että myös muut perheen lähipiiriin kuuluvat. Syyllistämisen voi tulkita vallankäyttönä, jonka tarkoituksena on alistaa toinen oma tahdon alaiseksi (Turunen 2016, 178).

Helena: Tää vanhempi tytär väärensi, hän oli saanu sen pankki-, sen kuitin ja hän väärensi minun nimenikin siihen ja sillon meil oli viel rahaa, virkailija huomas.

H: Miltä se tuntu semmonen?

Helena: No se tuntu niin pahalle. Mä olin sillon sairastunu niin mä kerroin siit neurologille, mä sanoin et mun kädetkin vapisi. Hän sano että siinä tilanteessa oli terveelläkin vapissu kädet. Niin tota sit pankki halus et ihan poliisijuttu tulee, vaik en mä halunnu, mut se oli pankin asia. Pankki sen niinku, en mä olis tiennykään mitään, pankki sen huomas. Käsialat tutkittiin pankissa. Onpa ne tarkkoi muuten.

H: Oliks siin minkälaisia tunteita?

Helena: Siin oli aivan kauheita tunteita juu.

H: Pystyttekö te kuvailemaan niitä mitä siinä oli?

Helena: Ne oli niin pahoja tunteit et sitä ei voinu kertoo kellekään, paitsi tietysti mies tiesi. (--) Häpesin itseäni kun olin niin huonosti kasvattanut. Ja sitten, no tytär kerto kyl, siis vanhempi tytär ja mieheni sisko alko pommittaan ihan minuu kun tytär sinne valitti et mä olen aivan kauhee.

H: Niin niin, aivan.

Helena: Mut enhän mää esimerkiks koskaan hänt lyöny, en koskaan.

Toisaalta vanhemmat kokevat, että he ovat yrittäneet toimia vanhempina ja kasvattajina parhaansa mukaan. Helena kertoo, että tytär ja sukulaiset syyttävän häntä ”kamalaksi äidiksi”. Helena itse ei kuitenkaan pidä syytöstä oikeudenmukaisena. Hän ymmärtää huonon äidin esimerkiksi lyövän lapsiaan. Koska hän ei ole näin koskaan tehnyt, ei Helena ota syytöstä ”kamalasta” äidistä vastaan. Turusen mukaan (2016) ihminen ei suostu syylliseksi tilanteissa, jos hän kokee ne epäoikeudenmukaiseksi. Hän saattaa kuitenkin tuntea tilanteessa vihan ja katkeruuden tunteita (Turunen 2016, 180).

Vanhemman syyllisyyden tunto ja rajojen asettaminen

Ikääntyneet vanhemmat kokevat velvollisuudekseen huolehtia ja suojella aikuista lasta, joka ei siihen itse kykene. Vanhemmille rajojen asettaminen aikuisen lapsen väkivaltaiselle käyttäytymiselle, vaikka se uhkasi vakavasti vanhemman omaa terveyttä ja turvallisuutta, on

kokemuksena ambivalenttinen. Velvollisuuden laiminlyönti aiheuttaa syyllisyyttä, silloin jos tunne velvollisuudesta on olemassa (Turunen 2016, 180). Vanhempi kokee syyllisyyttä myös tämän päivän teoista ja tekemättä jättämisistä, vaikka hän näin torjuisi itseen kohdistuvaa väkivaltaa. Lapselta avun kieltämistä tai rankaisemista pidetään vanhemmuuden huolenpidon vastaisena. Erityisesti iäkäs äiti kysyy itseltään: Olisiko sittenkään pitänyt soittaa poliisi? Olisiko pitänyt vastata puhelimeen kun lapsi soittaa? Olisiko pitänyt aukaista ovi? Olisiko pitänyt antaa kuitenkin rahaa? Vastaavanlaista pohdintaa en havainnut tulkitessani iäkkäiden isien kokemuksia.

> *H:Miltä se tuntu soittaa omalle lapselle poliisi?*
> *Elma: Se tais olla enemmän, et täytyy näyttää.*
> *H: Ajatteliks sä, et sulla ei ollut vaihtoehtoja siin?*
> *Elma: Ois ehkä ollut. Mä meni ensin kaverin luo ja sit sieltä mä soitin asioita ja sit illalla menin sitten kotiin.*
> *H: Halusiks sä sillä (poliisille soitolla) pojalle apua?*
> *Elma: Halusin vaan näyttää, et hän voi lähteä kuin isänsäkin, jos ei oo kunnolla ja muuta tapoja. Mut se oli virhe.*
> *H: Mut ehkä se oli kuitenkin niin, että se oli pojallekin pysäytys?*
> *Elma: Joo pysäytys se oli. Se ei enää ikinä ole rähjännyt ja ottanu kii samalla lailla. Mut se on sen verran sairas, et koskaan ei tiedä mikä viimenen päivä on.*
> *H: Mut jos sä et ois pystäyttänyt sitä tilannetta just sillä tavalla, olisko se voinut se tilanne mennä vaan pahemmaks?*
> *Elma: Ni, joo. Ja niist lääkkeist johtuu, et menee monta kertaa. Menee sekasin. Niin siihen verrattuna se on nyt ihan ihminen. Sitä varten mä niin ku ajattelen, et jos jotenkin tulee nyt toimeen. Et yritän etten ala riitelee.*

Elma katuu, että on soittanut poliisit tilanteessa, jossa hän oli joutunut poikansa fyysisen väkivallan kohteeksi. Elma selittää poikansa väkivaltaa lääkkeistä johtuvaksi. Tulkitsen Elman katumuksen kokemuksen liittyvän ambivalenttiseen tilanteeseen, jossa Elma tasapainoilee oman turvallisuuden ja poikansa huolenpidon välillä. Kun vaarallinen tilanne rauhoittuu, Elman velvollisuuden tunne huolehtia pojan terveydestä nousee yli oman turvallisuudentarpeen, koska ”ei tiedä mikä viimeinen päivä on”. Katumus on usein moraalin sävyttämää. Katumukseen liittyy sovituksen hakeminen. Yksilö pyrkii korvaamaan aiheuttamaansa vahinkoa ja sovittamaan tekojaan eri tavoin. (Turunen 2016, 182–183.) Vaikka Elman teon seurauksena poika ei ole enää käyttänyt fyysistä väkivaltaa

äitiään kohtaan, tulkitsen hänen hakevan sovitusta teolleen sillä, että hän pyrkii muuttamaan omaa käyttäytymistä yrittää jatkossa ”tulla toimeen”, eikä ”ala riitelemään” pojan kanssa.

”Synninpäästö”

Aikuisen lapsen väkivaltainen käytös kokemuksena saa erilaisia merkityksiä, kun vanhempi selittää aikuisen lapsen käytöstä tämän persoonaan liittyvänä ominaisuutena, biologisena perintönä tai sairaudesta, päihteiden käytöstä ja huonosta seurasta johtuvana.

> *Taisto: (--)Mut sitten se lääkärihän sano kun meijän kaikki lapset oli tuota.. Niin tää lääkäri sano tuosta pojasta, ”täällä näyttää nää käyrät näyttää semmosilt, se on ihme että tää poika on ollenkaan selväjärkinen” ja sano että ”tästä saatte odottaa sitten mitä hyvänsä kun tulee murrosikä”, ja se oli tieto meillä. Ja siinä vaiheessa sitten kun se oli, se oli kerrankin sitten, taikka nyt se oli kun sairastu niin jotakin niin se löi oven kiinni tuolta ja ei tullu syömään täältä ollenkaan ja yötä päivää nukku siellä ja verhot ikkunassa tuolla alakerrassa kun siellä on sen huone. Ja sitten se oli tehny sen että se oli pistoolinsa hajottanu sinne autotallin lattialle ihan pieniin osiin. Me huomattiin että se on sitä varten että hän ei tee, huomas itte että nyt järki heittää niin että hän ei tee mitään pahaa pysty tekemään. Minä otin sen pistoolin osat, keräsin pois ja pistin piiloon sitten sen pyssyn, ja siitä se sitten alko se, sitten mennä hänellä se…*

Kokemus siitä, että aikuisen lapsen käytös ei ole oman toiminnan seurausta tai kasvatuksesta johtuvaa selittyy helpommin, jos perheessä on muita sisaruksia, jotka eivät käyttäydy samalla lailla. Hyvä vuorovaikutussuhde muiden perheenjäsenten kanssa tukee ikääntyneiden kerronnassa selviytymisen kokemusta ja auttaa suhteuttamaan häpeän ja syyllisyyden taakkaa.

5.3 Pelkoa ja varuillaan oloa

Ikääntyneet vanhemmat puhuvat pelon kokemuksesta huolipuheen yhteydessä. Kari E. Turusen mukaan (2016) huolen ja hädän keskuksena on yleensä pelko (Turunen 2016, 187–188). Määritän vanhempien huolipuheen heidän kerronnassa nimenomaan pelon kokemuksena. He eivät niinkään

tuo esille sitä, että olisivat huolissaan tai pelkäisivät, että heille itselle käy ”huonosti”. Suurinta huolta kannetaan siitä, että aikuinen lapsi ei aiheuta muille ihmisille haittaa tai vahinkoa tai, että hänelle itselleen ei käy huonosti. Ikääntyneet vanhemmat pyrkivät toimimaan niin, että väkivaltatilanteita ei pääse syntymään. Tämä tuottaa jatkuvaa aikuisen lapsen käytöksen tarkkailua, tilanteiden ennakointia ja varuillaan oloa. Aikuisen lapsen väkivallan tekojen seurausten aiheuttamasta pelosta puhutaan haastatteluissa enemmän kuin itse väkivallanteon pelosta, kuitenkin pelon ilmapiiri on luettavissa iäkkäiden vanhempien puheesta.

Tuntematon puhelu tuntemattomasta maailmasta

Aikuisen lapsen elämänvalinnat, jotka sotivat yleistä moraalia ja normeja vastaan lisäävät vanhempien häpeän lisäksi huolen ja pelon taakkaa. Aikuisen lapsen maailma on outo ja pelottava, josta ikääntyneellä vanhemmalla ei ole useinkaan aiempaa kokemusta tai toimintamallia miten tässä maailmassa tulisi selviytyä. Vanhemmalla ei ole välineitä kohdata aikuisen lapsen maailmaa, mutta ei myöskään keinoja auttaa lasta, jos tämä apua tarvitsee.

> *Liisa: No mä olin semmonen yritin itteni kunnollisena pitää. Ei äiti muuta neuvoa antanu ku maailmalle lähti sano, ”ole kunnolla”. Mä tiesin heti mitä se tarkottaa, ei tarvinnu muuta sanookaan. Ja minä halveksin kaikkii juoppoja ja semmosia. Minä sanoin että minä en ikinä, en ikinä.*
> *H: No miltä se tuntuu nyt sitte olla tän alkoholimaailman kanssa tekemisissä tän pojan kautta?*
> *Liisa: Pahaltahan se tuntuu, ei se kyllä kivalta tunnu ku se on aina mielessä. Mä en oo pystyny pitkään aikaan keskittymään, mä olin hirveen kova lukemaan ja, paljo kirjoja mul onkin, mä en oo pystyny yhteenkään kirjaan keskittymään. Niiku huoli on kova, et mitä seuraavaks, (--) Joo, joo sitte se poika välillä sanoo ”älä vastaa nyt yhteenkään tuntemattomaan numeroon”, se välillä sitte sanoo niin...*

Aikuisen lapsi vetää ikääntyneet vanhemmat omaan pelottavaan ”tuntemattomaan maailmaansa”, jossa vallitsevat hyvin erilaiset arvot, käyttäytymissäännöt, kieli ja käsitteet, mihin vanhemmat ovat tottuneet. Aikuisen lapsen maailma on ristiriidassa vanhemman oman arvomaailman ja normien kanssa, mutta usein myös yhteiskunnan määrittämien normien ja säännösten kanssa. Tässä

maailmassa päihteet, rikollisuus, väkivalta ja hyvin erilaisilla säännöillä toimivat ihmissuhteet rakentavat iäkkäälle vanhemmalle uutta maailmankuvaa, joka piirtyy outona ja pelottavana.

> *Sirkka: …Mutta kyllä se (tytär), sehän sano jossain vaiheessa nyt viimeks kun se oli siin, että sä et äiti tiedä miten rankan elämän hän on eläny. Mä sanoin että mä uskon. Että kyllä sillä varmaan on ollu tosi pahoja paikkoja täs elämässä. Et vähän sillain et meneekö henki vai eikö mene. Tuo maailma on niin tuo huumemaailma niin, niin raju kaikkinensa. Sitä ei ollenkaan ymmärrä näin, kun sitten kadulla tai tuolla ne näyttää ihan tavallisilta ihmisiltä, mutta niillä saattaa olla tosi rankat… Mitä se nyt viimeks sano kun se tuli sillon kun se, mä sen lähetin niin, se sano että ”kyllä tää yhteiskunta on kauhee kun tuolla kadulla kulkee nainen ja on tappanu kolme miestä. Ja on tää aika järkyttävää, että kun ei vankilassakaan oo enää paikkoja”, sillain se alotti sen. Et se tapaa tämmösiä ihmisiä tuolla.*
> *H: Niin et se on ihan toisenlainen maailma?*
> *Sirkka: Niil on niin rankat ne kokemukset, että ei ne oo verrattavissa ollenkaan tavalliseen. Ne on niin kaukana. Sen takia mä aattelen, että mitä mä niitä rupeen kellekään kertomaan kun… niin, ja kun ne elää ihan eri maailmoissa niin mitä niitä sitten rupee kertoon minkälainen maailma se on. Mutta tiedän vähän kuitenkin miten se toimii.*

Sirkan tytär on elänyt vuosia päihteiden maailmassa. Tyttären outo, pelottava ja väkivaltainen todellisuus on tunkeutunut tyttären puheiden, tekojen ja ihmissuhteiden kautta myös äidin elämään. Äiti ei itse ole koskaan käyttänyt alkoholia tai muita päihteitä. Tyttären kautta hän on kuitenkin tullut vedetyksi maailmaan, jossa säännöt ja käyttäytymisnormisto ovat täysin erilaiset kuin mihin äiti on elämänsä aikana tottunut. Tyttären puheissa väkivalta, rikokset ja kuolema ovat arkipäiväistä. Aikuisen lapsen maailma aiheuttaa ikääntyneelle vanhemmalla hämmennystä, huolta ja pelkoa. Vanhempi ei voi jakaa tätä kokemustaan muiden kanssa vaan joutuu elämään näiden tunteiden kanssa yksin, mikä lisää entisestään pelon ja turvattomuuden kokemusta. Aikuinen lapsi pakottaa iäkkään vanhemman hyväksymään oman maailmansa, jonka kautta legitimoi käytöksensä ”normaaliksi”.

Pelon ilmapiiri

Pelon ilmapiiriä on kokemuksena vaikea sanoittaa. Se on tunne ahdistavasta ja pelottavasta tilanteesta, jonka kautta ikääntynyt vanhempi alkaa tulkita kokemaansa.

> *Taisto: Poika ei puhunu ja se oli semmonen möllykkä ja muuta. Kerran tulin kotiin niin vaimo sano että ”en minä enää uskalla olla täällä, että poika kun kulkee tuossa niin se on kun murhamies, että se voi vaikka mitä tehdä hänelle”.*
> *H: Se oli semmonen ahdistava ilmapiiri?*
> *Taisto: Se oli niin ahdistavaa hänelle että, vaikka hän (vaimo) oli hirmusen semmonen vahva luonne, mutta toisaalta hirmusen herkkä vaisto.*
> *H: Kertoisitko vielä miten poika käyttäytyi pelottavasti? Millä tavalla hän osotti sen?*
> *Taisto: Se osotti sen sillä julmalla katseella. Se oli niin pelottava se katse.*
> *H: Ja sitten poika teki sitä, että hän kirjotti kaikkea teidän puhetta ylös?*
> *Taisto: Joo kaikki.*
> *H: Äänittikö hän koskaan teijän puhetta?*
> *Taisto: Sain jälkeenpäin tietää, että kaikki puhelut se äänitti.*

Taisto kertoo, että pojan käytös on vanhemmille ahdistavaa, arvaamatonta ja pelottavaa. Väkivallan uhka sanoitetaan seuraavilla tavoilla: ” Poika kun kulkee tuossa niin se on kun murhamies”, ”Poika ei puhunu”, ”Se osotti sen sillä julmalla katseella”. Poika myös kirjoittaa kaikki keskustelut ylös ja äänittää vanhempien kanssa käydyt puhelut. Tämän kaltaisen käytöksen isä kokee outona, normaalista poikkeavana käytöksenä, ja siten myös pelottavana. Väkivallan uhka määrittyy suhteessa aikuisen lapsen normaalista poikkeavaan ja arvaamattomaan käytökseen. Tilanteita on vaikea sanoittaa tai kuvata ulkopuolisille. Vanhemmilla ei ole välineitä käsitellä syntynyttä tilannetta tai siihen vastata. Keinottomuus ja neuvottomuus aiheuttavat ahdistusta ja pelkoa.

Pelon ilmapiiri ilmenee ikääntyneiden vanhempien kertomuksina varuillaan olona ja valppautena reagoida aikuisen lapsen käytökseen välittömästi. Pelosta huolimatta välejä aikuiseen lapseen ei ole haluttu täysin katkaista. Ikääntyneet vanhemmat yrittävät keksiä erilaisia keinoja ja ratkaisuja luovia tilanteissa. Omaa käytöstä pyritään mukauttamaan aikuisen lapsen kulloiseenkin toimintaan ja reaktioihin, ja näin ehkäistä väkivaltatilanteiden syntymistä.

H: Oliko hän koskaan teitä kohtaan uhkaava tai löikö hän koskaan?

Helena: Oliko sitä? En mä muista että olis, mutta kyl siinä oli kaiken laista… jotain oli.

H: Pelottiko teitä koskaan niis tilanteissa?

Helena: Pelotti jälkeenpäin hänen kans olla. Pelotti siis pitkän aikaa. Oikeastaan se pelko on vieläkin et sen takia se kirjeenvaihto vaan.

H: Niin te ootte kattonu et se on paras se.

Helena: Joo. Juu se oli niin suuri juttu.

Pelottavia tilanteita yritetään välttää, ”ei haasteta riitaa”, poistutaan paikalta, jos aikuinen lapsi alkaa ”hermostua”, luovutaan omista tarpeista ja tavoitteista tai käytetään huolenpitoa jännitteisen tilanteen laukaisemiseksi.

Väkivallan pitkä varjo

Aikuisen lapsen väkivalta saattaa liittyä iäkkään vanhemman kokeman väkivallan elämänmittaiseen ketjuun. Väkivallan kokemus saa yksilöllisiä merkityksiä suhteessa aiemmin pelkoa ja ahdistusta tuottaneisiin tilanteisiin ja samankaltaisiin kokemuksiin. Lapsuudessa koetut uhkaavat ja pelottavat tilanteet heijastuvat tämän hetken kokemuksiin niihin liittyvien tunnekokemusten kautta.

Pentti: Kun minä lapsena näin sitä isän toimintaa ja se oli, kun minä olin siinä talossa. Nehän eros ne mun vanhemmat niin se tuli mua aina katsoon, ja enimmäkseen se oli humalas kun se tuli mua katsoon. Ja sit mä pakenin aina. Semmonen viis-kuusvuotias poika, eihän se kivaa oo kun isä tulee humalassa ja..

H: Ei, eikä sitä ymmärräkään sitä.

Pentti: Ei, ja se tuli taksilla usein, sehän ajo taksii. Siis taksilla tuli. Joo että sit mä sanoin tälle pojalle että minä oon sitä nähny lapsenakin.

H: Onks siinä samoja piirteitä sun pojassas?

Pentti: Niin kyllä sillä on samanlaiset. Muistuu niin mieleen selvästi.

H: Oliksiin isäs käytöksessä tämmösiä uhkaavia tilanteita kun-?

Pentti: Ai tämmönen uhka? Ei se, ei se isä, ei se mua suorasti henkilökohtaisesti uhkaillu.

H: Ketä se sit uhkaili?

Pentti: No sitä talon, missä mä olin siinä nii…Niin, se kohdistu siihen talon väkeen. Että ne joutu se talon väki kyllä paljon kärsimään hänen takiaan sitten kun se tuli.

Pentti vertaa poikansa aiheuttaman väkivallan uhan kokemusta lapsuudessa koettuihin pelkoa tuottaviin tilanteisiin. Vaikka pojan aiheuttama uhka on aiempaa kokemusta vakavampi, tulkitsen Pentin tilanteille antamat tunnekokemukset olevan samankaltaiset kuin lapsuudessa koettu pelko. Tulkitsen Pentin kokemukselleen antamista merkityksissä heijastuvan lapsen avuttomuuden tunteen ja kyvyttömyys hallita tilannetta heijastuvan samankaltaisuudellaan tämän päivän kokemukseen. Poika, niin kuin Pentin isä aikoinaan, on Pentin kokemuksessa hallitseva ja arvaamaton. Niin kuin isä aikoinaan, myös poika aiheuttaa käytöksellään vahinkoa muille. Pentti kokee, että ei pysty tähän vaikuttamaan, mikä edelleen vahvistaa avuttomuuden tunnekokemusta.

Johan: Joo, että senhän äiti, siis minun ex-vaimo oli sellanen vaikee. Ja sen takia lopulta se meidän liittokin, niin tai siis tulin tytön kanssa takasin Suomeen. Se (entinen vaimo) sai sellaisia raivokohtauksia ja tuli päälle, mut enemmän se oli sellasta henkistä. Niin ja sitten se oli tosi ankara tytölle kun se oli pieni. Se varmaan oli sitä sen kulttuuria. Mutta se saatto tyttöä sillon pienenä tuuppia ja läpsi. Et sen takia mä myin kaiken ja tulin sitten tytön kanssa tänne Suomeen (--) Niin kyllä sillä tytöllä on samoja piirteitä, ei se kai voi muistaa, tai ehkä, en tiedä, mutta samallaisia raivokohtauksia se kui äitinsä. Et mä sen kaa. Ja kyllä se oli just siks, kun se meni sinne koulukotiinkin…

Myös omassa parisuhteessa koettu väkivalta heijastuu ikääntyneiden vanhempien aikuisen lapsen väkivallan uhan aiheuttamiin kokemuksiin. Erityisesti, jos aikuisen lapsen biologinen vanhempi on ollut väkivaltainen, samankaltaisuuden kokemus vahvistuu. Toisin kuin parisuhteessa tapahtuvaan väkivaltaan, oman lapsen väkivaltaiseen käyttäytymiseen haetaan syitä herkemmin biologisesta perimästä. Väkivalta parisuhteessa päättyy helpommin avioeroon, mutta omasta lapsesta eroaminen ei koeta samalla lailla mahdolliseksi ratkaisuksi.

Marjatta: (--) Siis mun mieshän. Mun miehen väkivaltahan oli, siis suuremmaksi osaksi henkistä. Se oli aivan hirveetä, mä kattelin mun vanhoja päiväkirjoja, just tätä- Mä aattelin, et en mä tiedä, miksen mä oo tullut hulluks. Että mut ois viety jonnekin.

Mut kyllähän, siis hänhän uhkaili. Ja sit se oli semmoista tönimistä, ja on ollut siis ihan oikeesti väkivaltatilanne. Mut mussa ei ulkoisia merkkejä koskaan, et se on heittänyt mut lattialle ja on oikeesti ollut puukko kädessä ja, siis aivan hirveitä. Et mä oon paennut, että on mennyt sitä karkuun. (--) Siis mun yks periaate on se että, mä saan tähän sukupolveen tän väkivallan kierteen poikki. Siis sehän siirtyy sukupolvesta sukupolveen. Et mä teen kaikkeni sen eteen, että tää väkivalta loppuu, koska mä tiedän että mun miehen kotona on ollut. Ja sitten kun viimeks tää mun tytär käyttäytyi, siis tosi inhottavasti mua kohtaan, niin silloin mä päätin että nyt tää loppuu. Et se. Se heitti vesimelonin ja riuhu ja huusi todella ikäviä asioita mulle. Et aivan niin kuin isänsä käyttäytyi. Niin kuin, mä oon miettinyt et onks hän geneettisesti perinyt sen vai onko se nähnyt sen sitten. Et hän toistaa sitä, sillä lailla. Ja silloin mä päätin että nyt mä soitan, että nyt tää loppu. Ja hän todella huusi mulle kamalan ikäviä asioita sillä lailla että, itse asiassa kehtaa sanokaan kaikkea mitä hän sano.

Tulkitsen ikääntyneiden vanhempien kokemukset merkityksellistyvän suhteessa aiempiin väkivaltakokemuksiin. Ikääntyneet vanhemmat puhuvat aikuisen lapsen väkivallasta elämässään kertautuneena väkivallan kokemuksena, jossa on julmalla tavalla tuttuutta, mutta myös mahdollisuus toisin tekemiseen ja kokemiseen.

5.4 Väkivalta ruumiillisena kokemuksena

Ikääntyessä ruumiillisuus alkaa korostua. Vanhenevan ruumiin tila ja kokemuksellisuus ovat arkea orientoiva elementti, sanoo Åsa Alfberg (2012) väitöskirjassaan *Vad är det att åldras?* Ikääntyessä ruumiin muutokset muuttavat ihmisen orientaatiota elämään, arkeen ja materialistiseen ympäristöön. Ikääntyneeltä ihmiseltä vaaditaan joustavuutta ja valmiutta muuttaa totuttuja rutiineja ja tapoja, kun aiempiin arjen rakenteisiin ei voi enää nojautua. (Alfberg 2012.) Väkivalta on kokonaisvaltaisesti hyvinvointia ja terveydentilaa uhkaavaa. Fyysinen väkivalta loukkaa yksilön ruumiillista koskemattomuutta. Pelkkä fyysisen väkivallan uhka on vakavaa henkistä vahingoittamista ja henkisellä väkivallalla on myös ruumiillisia vaikutuksia. (Husso 2003, 46–47.) Ikääntyneiden vanhempien puheissa aikuisen lapsen väkivalta merkityksellistyy suhteessa vanhenemiseen ruumiillisena kokemuksena.

Ruumis heikkenee

Ikääntyneiden vanhempien kerronnassa tulee toistuvasti esiin oman ruumiin heikkenemisen ja rajallisuuden kokemukset. Aikuisen lapsen käytökseen ja vaatimuksiin vastaaminen on iäkkäälle vanhemmalle ruumiin raihnaistumisen edetessä entistä haasteellisempaa. Keho ei tottele samalla lailla kuin nuorempana. Liikkuminen on vaikeaa ja kivuliasta. Ikääntynyt vanhempi saattaa siitä huolimatta yrittää suoriutua fyysistä ponnisteluista niin kuin ennenkin, vaikka hänen tosiasiallinen toimintakyky on heikentynyt oleellisesti.

> *Liisa: Nii, mä oon ollu välillä kipee niin hirveen kipeet jalatki ja, ku ei oo aikaa tilata hissiikään, kato ku pitää kävelemällä mennä, että pääsee nopeemmin, ku meil on toinen kerros. Niin jyrkät rappuset, alaspäin on paha mennä ylöspäin pääsee paremmin.*
> *H: Senkö takia meet nopeasti, että hän ei kerkee ikkunaa hajottaa tai -?*
> *Liisa: Niin joo joo, ni minä menen ettei hirveesti ihmiset kuulis. Niin ni mä, ”tule nyt mikä siel on”, ei ketään, en nähny siin on ku ikkunoista kattoo, ei se tulee se, että heti se että ettei vaan kukaan näkis, tai jos se ääniki kuuluu ku sil on niin karmee ääni sillon.*

Oman ruumiin vanhenemisesta ja heikkenemisestä on tullut ikääntyneelle vanhemmalle arjen hyväksytty kokemus, johon hän omalla toiminnalla pyrkii vaikuttamaan. Aikuisen lapsen vaatimuksien täyttäminen käy kuitenkin voimille aiheuttaen fyysistä kipua, väsymystä ja uupumista. Aikuinen lapsi mitätöi vallankäytöllään iäkkään vanhemman fyysisiä tarpeita ja ruumiillista tilaa.

> *H: Kerkeekö sitä ajatella sitä omaa vanhenemista?*
> *Pentti: Niin ei oikein omia asioita. Kyllähän sitä tulee ajateltuu, että ainahan se kunto heikkenee mitä ikää tulee enempi. Siks käyn lenkillä. Joka päivä pitää päästä.*
> *H: Ootsä huolissas vaimon jaksamisesta koskaan?*
> *Pentti: Kyllä minä olen, kun olen seurannut tuota. Se on niin väsynyt.*

Aikuisen lapsen aiheuttamaa fyysisen väkivallan uhka ja henkinen väkivalta aiheuttaa iäkkäälle vanhemmalle jatkuvaa ahdistusta ja stressitilassa olemisista, joka ilmenee vanhempien puheissa erilaisina somaattisina oireina ja fyysisen kivun kokemuksina.

> *Liisa: Siitä sen tietää, että on juonut. Sano, ”haista vittu ämmä” tai ”painu vittuun ämmä”. Seuraavana aamuna ei muistanut mitään. En nukkunut sinä yönä yhtään. Olisi pitänyt olla pirteänä aina päivä. Kauhee niska ja hartia särky. Se on tääl aina, se päänsärky, on kova takaraivossa.*

Aikuisen lapsen terrorisointi aiheuttaa Liisalle unettomuutta, fyysistä kipua niskassa, hartioissa ja päässä. Pojan väkivaltainen käyttäytymisen vaikutuksen heijastuvat iäkkään vanhempaan ei vain hetkellisenä vaan pidempiaikaisena ruumiillisena kokemuksena. Fyysisten kipujen lisäksi aikuisen lapsen väkivaltainen käytös pahentaa myös ikääntyneen vanhemman fyysisiä perussairauksia ja vaarantaa hänen kokonaisvaltaisen terveyden.

> *H: No mitä jos te ajattelette millä tavalla tää on vaikuttanu teijän elämään noin niinku..?*
> *Taisto: Kyllä se on vaikuttanu aika pahasti minuun. Minä kolme kertaa just tämän pojan takia jouduin sydämen takia sairaalaan. Ja viimeks kun mä olin siellä sitten niin toi sano toi, sairaanhoitajan kanssa kun keskusteltiin sano että ”unohda nämä asiat kun ne ei tee muuta kun pahaa”, mutta samaan hengenvetoon jatko se sairaanhoitaja että ”kyllähän meidän hyvä on sanoo mutta et sinä voi sitä heittää pois kuin vanhaa rukkasta, kyllä se on siellä sun mielessäs aina kun oma laps tekee tällä tavalla”.*

Taisto on joutunut sydänvaivojensa takia sairaalaan. Taisto kokee, että hänen perussairautensa on pahentunut pojan henkisen piinan ja taloudellisen väkivallan takia. Hän saa tukea ja vahvistusta kokemukselleen myös muilta. Aikuisen lapsen väkivallan uhka merkityksellistyy kokemuksena ikääntynen vanhemman oman terveyden ja hyvinvoinnin vakavana vaarantumisena, jopa sen menetyksenä.

Fyysisen vahingoittumisen pelko

> *Marjatta: (--) Sit se on, kerran, kaks käynyt, et se on paiskannut mua eteisessä, ottanut kiinni. Hän on paljon tukevampi rakenteinen kun minä. Et mä en ollenkaan varautunut siihen, se oli mulle täydellinen shokki.*

Aikuisen lapsen fyysinen väkivalta ikääntynyttä vanhempaa kohtaan on vakava uhka, joka loukkaa ikääntyneen vanhemman ruumiillista koskemattomuutta. Aikuinen lapsi on usein iäkästä vanhempaansa fyysisesti vahvempi ja voimakkaampi. Fyysisessä väkivaltatilanteessa ikääntynyt vanhempi jää alakynteen. Ikääntymisprosessiin liittyvä ruumiillinen heikkeneminen ja haurastuminen on fysiologinen tosiasia. Myös reagointi ja itsensä suojaamisen mahdollisuudet fyysisessä väkivaltatilanteessa heikkenevät ikääntymisen myötä. (Kts. esim. Heikkinen, Jyrkämä & Rantanen 2016.) Fyysiset voimasuhteet ovat usein epäsuhteiset. Ruumiini hauraus ikääntyessä ja perussairauksien edetessä fyysinen väkivalta saa myös uusia ilmenemisen muotoja, jotka ikääntyneiden kerronnassa muun muassa kokemuksellistuvat heitteillejättönä ja fyysisenä rajoittamisena.

> *Helena: Nyt viimeks. Ni no ni me oltiin kaupassa ja olin jus osatannut sille kaikki ruuat. Tytär otti sit sen pankkikortin. En ois halunnut antaa sille, noni ku kokonaan. Mut se otti kun olin muka niin hidas. Ni se nosti sitten rahaa. Näki sit sen rahan mitä mulla oli tilillä. Se alko taas valittaa tai no huusi, se silleen sähisi että mä en kiusalla anna sille ja kaikkee kamalaa. Sitten otti sen pankkikortin ja nappas sen kepin ja lähti ja mä jäi sitten siihen. Enhä mä uskaltanut liikkuu, siis en mitään, kun nää jalat... siis se oli ihan kauheeta ja sillo mua itkettikin. Mä kun en voi kulkee kun tää vapinakin.*
> *H: Miten te pääsitte sitten kotiin?*
> *Helena: No sitten tuli siihen sitte joku siitä kassalta, kun en voinut yhtään liikkuu. Joku nainen, siis kassalta sellanen myyjä se varmaan. Ne meinas et vie terveysasemalla. Ehkä ois pitännyt mennä… Mnn. No ne tai se nainen, joka oli siinä se soitti taksin ja autto. Kysy vielä, että pääsenkö kotiin. Oli mulla lomakko kaksikymppiä ja kun se oli tossa ihan- (kertoo paikan). Se taksikuski autto mut kotiin asti. Ei se mitään lisämaksuu siitä ottanu. Kyllä on kilttejä ihmisiä. Kotona mä vaan vapisin, nii sellast-.*

Helena tarvitsee fyysisen sairautensa vuoksi apua liikkumisessa. Helenan tytär on jättänyt äitinsä kaupassa ilman apua vieden äidin kepin, jota ilman hän ei pysty liikkumaan. Helena kertoo tilanteen aiheuttamasta avuttomuuden ja pelon kokemuksesta, joka kohdistui hänen ruumiilliseen heikkouteen. Tytär, jättämällä Helenan ilman apua ja ottamalla Helenan liikkumisen apuvälineenä käyttämän kepin, loukkasi Helenan fyysistä ja ruumiillista vapautta. Helena sai lopulta apua ulkopuolisilta ja pääsi kotiinsa. Kotona tilanne purkautuu ruumiillisena kokemuksena ”mä vaan vapisina”. Tulkitsen vanhempien aikuisen lapsen ikääntyneeseen vanhempaan kohdistaman fyysisen väkivallan loukkaavan ja vaarantavan hänen ruumiillista koskemattomuutta ja oikeutta omaan ruumiiseen. Oma ruumis on alistunut toisen vallankäytön kohteeksi, eikä ole omassa hallinnassa.

Pelko ruumiillistuu

> *Pentti: Se on semmonen paniikkitapaus, semmonen paniikkitila. Ja se vaikuttaa yöuniin ja kaikkiin sitten. Niin ja näkee semmosia paniikkiunia, semmosii, että sitten herää- Ne on aina negatiivisia, et säikähtämällä herää.*
> *H: Aivan, et on semmoses valmiustilassa koko ajan?*
> *Pentti: Joo justiin, tämmöstä.*

Pelko ruumiillistuu ikääntyneen vanhemman puheissa. Parisuhteessa väkivaltaa kokeneet naiset kuvaavat pelkoa, ahdistusta ja tuskaa fyysiseen kipuun verrattavissa olevana kokemuksena (Husso 2003; Ojuri 2004). Ikääntyneiden vanhempien kerronnassa väkivallan aiheuttaman pelon ja varuillaan olon seurauksia ja vaikutuksia kuvataan erilaisina psyykkisinä ja somaattisina oireina, jotka ilmenevät ruumiillisina kokemuksina. Vanhemmat kuvaavat niitä ahdistuksena, jaksamattomuutena, ”paniikkitilana”, ”paniikkiunina”, ”säpsähtäen heräämisenä”, unettomuutena, stressinä, levottomuutena, vapinana, väsymyksenä, erilaisina kiputiloina ja sydänvaivoina.

> *Sirkka: Koko ajan pitää, tarkkailua. Vie kaikki energian. Raivostuttaa niin hirveästi. Pitäisi ymmärtää, mutta… Ei voi niin kun olla hetkeenkään paikoillaan. En voi jäädä yhtään kotiin. Pitää lähteä heti aamusta liikkeelle. Ei voi jäädä yhtään. Liikkua pitää.*
> *H: Sä kuvailet sitä että, kuinka että pitää päästä liikkeelle heti aamulla ja sää haluut olla liikkellä ja-?*

Sirkka: Joo, se on pakenemista. Se on ollu sitä, ihan koko ajan.
H: Onkse tullu näitten tyttären juttujen vai onks sitä ollu jo aikasemmin?
Sirkka: Ei ei, ihan tyttären, näitten juttujen takia.

Pelkoa ja jatkuvaa varuillaan oloa vanhemmat kuvaavat levottomuutena ja tarpeella olla ”jatkuvassa liikkeessä”. Toisaalta ikääntyneiden kerronnassa ruumiillinen työ ja liikunta toimivat myös jaksamisen ja selviytymisen keinoina ahdistavassa ja pelottavassa tilanteessa. Lenkkeily, pyöräily, voimistelu, uinti, ”siivoaminen hullun lailla” ja muu ruumiillinen tekeminen ja liikunta auttavat vanhempia purkamaan tunteita ja jaksamaan arjessa. Tulkitsen toiminnallisuuden olevan ikääntyneille vanhemmille keino ottaa takaisin valta oman kehon ja ruumiin hallintaan. Voikin sanoa, että toiminnallinen tekeminen konkretisoi väkivaltaisesta tilanteesta irtipääsyä ja selviytymisen kokemusta. Kun ikääntyneiden vanhempien väkivaltakokemus merkityksellistyy ruumiillisena, myös selviytymisen kokemus saa ruumiillisen muodon.

5.5 Oman tilan ja paikan menetys

Aikuisen lapsen väkivalta ja sen uhka tulee kerrottua fyysisen, henkisen ja sosiaalisen tilan menettämisenä sekä autonomian ja oman elämän omaehtoisen hallinnan menetyksen kokemuksena. Ikääntyneet vanhemmat kokevat, että aikuinen lapsi ei kunnioita vanhemman tilaa, omaisuutta, aikaa tai sosiaalisia tarpeita. Aikuinen lapsi pitää itsestään selvänä vanhemman apua ja tukea, johon hän kokee olevansa ikuisesti oikeutettu. Aikuisen lapsen käytös näyttäytyy hyväksikäyttönä, kunnioituksen puutteena ja mitätöintinä. Vanhemmat kokevat nämä epäoikeudenmukaisuutena.

Henkilökohtaisen tilan loukkaaminen

Judith R. Smith (2015) käyttää henkilökohtaisen tilan loukkaamisesta rajaloukkaus-käsitettä (*boundary violations*) kuvatessaan ikääntyneiden äitien kokemuksia aikuisten lastensa käyttämästä eri tyyppisistä kaltoinkohtelun ja väkivallan muodoista. Käsitteellä hän kuvaa tilannetta, jossa aikuinen lapsi ei kunnioita ikääntyneen vanhempansa henkilökohtaista tilaa vaan loukkaa sitä mitätöimällä hänelle tärkeitä arvoja ja normeja, mielipiteitä, pyyntöjä ja tarpeita; käyttäytymällä

häntä kohtaan epäkunnioittavasti sekä käyttämällä ilman lupaa toisen omaisuutta tai henkilökohtaisia tavaroita. (Smith 2015, 337–340.)

Ikääntyneet vanhemmat kokevat aikuisen lapsen toiminnan välinpitämättömyytenä ja kyvyttömyytenä nähdä iäkkään vanhemman fyysiset, henkiset ja sosiaaliset tarpeet. Tulkitsen vanhempien puheista väkivaltakokemuksen vanhempien tarpeiden mitätöintinä ja kunnioituksen puutteena. Ikääntyneiden vanhempien haastattelupuheessa tulee esille, että aikuinen lapsi olettaa vanhempien rahoittavan aikuisen lapsen elämäntapaa ja huolehtivan hänen asioista ja perustarpeista, mikäli he eivät itse siihen syystä tai toisesta kykene.

> *Helena: Sillon yhteen aikaan hän sano et ”meidän rahat” sit näitä mun rahoja, et ”meidän rahat”. Mä sanoin et ”ei olet meidän vaan sinul on omat rahat ja minulla on nyt omat rahat”. ”Se on isän eläke” hän sano niin ko se kuuluis hänelle.*

Ikääntyneet vanhemmat joutuvat puolustamaan omia oikeuksiaan ja henkilökohtaisen tilan rajoja aikuiselle lapselle. Vanhemmat kokevat aikuisen lapsen käytöksellään kyseenalaistavan ikääntyneen vanhemman itsemääräämisoikeutta omiin asioihin, mielipiteisiin, elämäänsä liittyviin valintoihin ja kykyyn hoitaa asioitaan. Ikääntyneen vanhemman puheissa henkilökohtaisista asioista päättämisen kyseenalaistaminen koski erityisesti tilanteita, joissa oli kyse ikääntyneen vanhemman rahaan tai omaisuuteen liittyvistä asioista. Vanhemmat kokevat aikuisen lapsen käytöksen kokemuksena loukkaavana ja olevan epäoikeudenmukainen, mutta myös paradoksaalisena, koska aikuisen lapsen oman elämänhallinnan puutos oli nimenomaan työhön ja talouteen liittyvissä elämänalueissa. Tulkitsen aikuisen lapsen aiheuttaman väkivallan saavan merkityksen iäkkään vanhemman aikuisuuden kokemuksessa henkilökohtaisen tilan loukkaamisena ja autonomian menettämisenä.

Kodin menetys

Kulttuurisesti koti on sekä yksityinen, että yhdessä olemisen, tekemisen ja elämisen tila, joka on sekä kokemuksena erityinen, että alueellisesti rajattu tila (Husso 2003, 49). Se on rakkauden, hoivan ja suojan takaajaksi määritelty turvapaikka (Granfelt 1998, 104; Husso 2003, 49; Suikkanen & Kunnari 2010, 76). Anni Vilkon mukaan (2010) koti on nimitys intiimille olemassaolon paikalle,

johon kiinnittyy psykofyysinen tunne. Koti on tunnetila, jossa ruumiillinen oleminen ja fyysinen ympäristö yhdistyvät. (Mt. 2010, 14.)

Oma koti on haastateltaville ikääntyneille vanhemmille tärkeä osa aikuisuuden ja autonomian kokemusta. Haastatteluissa tulee puhutuksi koti, jonka tulisi olla oman itsenäisyyden ja autonomian toteuttamisen tila, jossa voi olla vapaasti, tehdä asioista, joita haluaa, mennä ja tulla miten haluaa, ja rauhoittua. Omaan kotiin liittyy vanhempien puheissa myös muita merkityksiä ja tunnekokemuksia. Se ei ole vain mikä tahansa tila, vaan siitä ollaan henkilökohtaisesti ylpeitä. Koti on hankittu työtä tekemällä. Sen eteen on saatettu tehdä suuria uhrauksia. Aikuinen lapsi valtaa ikääntyneen vanhemman kodin tuoden mukanaan oman elämänsä, rytminsä ja tapansa, joihin vanhempi joutuu sopeutumaan. Vanhemmasta tulee omassa kodissaan vieras, jolla ei ole omaa tilaa tai paikkaa.

> *H: Te ootte kertonu siitä, että kun olla joskus ihan rauhassa.*
> *Pentti: Joo, nii-in. Kyllä.*
> *Liisa: Joo sitä haluais just sitä, ei tekis minnekään mieli kun sais olla ihan rauhassa. Ei pysty omia töitä, jotain jos aikoo niin se jää kesken ku ei siinä toisen aikana pysty, joka makaa olohuoneen sohvalla. Nii-i, kyllä meil oli paljon vapaampaa ennen.*
> *Pentti: Joo, se on ottanu, niin kuin vallannu sen, niin ku kodin ja kaikki. Joo.*
> *Liisa: Ei mutta sehän sanoo ain, ”kyllä minä, minä tuun kotiin” yhteen aikaan sano joka kerta. Minä sanoin et eihän tää sun kotis oo. ”No on tämä toinen koti”. Minä sanoin että et oo ikinä asunukaan tässä, jos oisit joskus asunu.*

Kaikkien haastateltavien vanhempien väkivaltaisesti käyttäytyvät aikuiset lapset asuvat tai olivat asuneet pitkiä ajanjaksoja aikuisiällä ikääntyneen vanhemman kotona. Aikuisen lapsen asettuessa asumaan vanhemman kotiin aikuinen lapsi hallitsee vanhemman yksityistä tilaa, arkea ja koko elämää. Ikääntyneiden vanhempien puheissa tulee esille kokemus siitä, että aikuinen lapsi käyttää valtaansa ja määrittää sitä, miten vanhemman tulee olla ja elää omassa kodissaan ja missä rytmissä. Ikääntyneet vanhemmat kokevat arjen elämässä erityisen raskaana sen, että vanhemman ja aikuisen lapsen päivärytmi on eritahtinen. Tämä eritahtisuus on osaltaan synnyttämässä vanhemman ja aikuisen lapsen välisiä konflikteja.

> *H: Kertoisitko siitä viimeisestä ku--*

Johan: Niin jaa, se. Se taas hermostu siitä kun sieltä sosiaalitoimesta soittivat. Niin kun olin ollut sinne-, kun se ei ois halunnut, että minä-, Nii, joo-o, se on aika samanlaisia juttuja tehnyt aiemmin, kun silloin ennen kun se oli siellä koulukodissa. Ajattelin, että parempi lähteä ulos. Se uusi ja paiskoi tavaroita ja huusi. Naapureita minä… mutta se olikin laitannut oven ketjulla, etten päässykään takasin. Olin siellä rapussa jonkin aikaa ja yritin päästä sisään, mutta ei se aukaissut. Huuteli sisään jonkin aikaa siinä, mutta ei auttanut. Mitä siin muuta. Tulin sitten takaisin vasta seuraavana päivänä, iltapäivästä se varmaan oli kun se oli hereillä. Niin olin tähän yhden ystävän luona. Mut ei sitä voi aina sinne, siis yhden entisen työkaverin, joka tietää tästä tytöstä. Ei sitä enää uskalla soittaa sinne toimistoon. Kun hajottaa vielä enemmän.

Johanin tytär väkivaltaa käyttäen hajottaa isän omaisuutta hänen kotonaan. Tytär ei kunnioita isän omaisuutta, eikä hänen kotiaan. Isä joutuu lähtemään kotoaan tyttären väkivaltaisen käytöksen takia. Tytär estämällä isänsä pääsyn takaisin, käyttää isäänsä kohtaan valtaa. Tulkitsen, että isän kokemuksena koti on tyttären ”panttivankina” ja vallankäytön välineitä, jolla tytär saa isän käyttäytymään tahtonsa mukaisesti.

Vaikka ikääntynyt vanhempi olisi omasta vapaasta tahdostaan luovuttanut kotinsa aikuisen lapsen käyttöön, haluaa hän silti säilyttää oman kotinsa hallinnan itsellään. Vanhemmat pettyvät kun aikuinen lapsi käyttää hyväksi heidän hyväntahtoisuuttaan. Vanhemmat kokevat olevansa itse syyllisiä tilanteeseen, jos olivat olleet aloitteellisia avun tarjoamisessa.

Marjatta: (--) Sitten mä sanoin niin et tuu yksin sitten, että täällä voit olla. Niin mulle sanaakaan kertomatta, ja minä tulin tuosta kaupungilta kotiin, niin siellä istukin tää sen mies. Joo tääkin on nyt tullut tänne Suomeen. Olin aivan paniikissa. Ja sitten kaiken huippu oli se että mä heti huomasin, että sen rinkassa on eri tiedot kun mikä sen nimeks oli ilmoitettu. Et sieltä löyty. Siinä vaiheessa mä olin yhteydessä mun ex-mieheen. Että tee jotakin. Et nyt ei oo kaikki asiat ihan kunnossa. Mut eipä siitä sitten tullut yhtään mitään. Ja sitä ne, mä vielä, lähdin sitten kun mä oon kotoisin tuolta Itä-Suomesta. Että mä lähdin tavallaan karkuun. Mun ei ois ikinä pitänyt sinne lähtee. Mä oisin vaan pitänyt tiukan linjan tässä. Kun mä olin siellä, mä jotenkin luovutin kotini niille silloin.

Marita Husso (2003) on tutkinut parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten väkivaltakokemuksia. Kun väkivalta tapahtuu kodin seinien sisäpuolella, horjuttaa se kotiin liitettyjä merkityksiä ja järjestystä. Väkivalta tekee väkivaltaa kokeneista naisista kodittomia. (Husso 2003, 223–224.) Tulkitsen myös ikääntyneiden vanhempien puheista kodittomuuden kokemuksia. Vanhemmat yrittävät olla mahdollisimman paljon poissa kotoa ja ahdistavasta tilanteesta.

> *Elma: Joka päivä jonnekin on mentävä…*
> *H: Niin, tuntuuko, et sen takiat haluat mennä, et pysyt ”liikkeessä” vai se, et sä et siellä kotona halua olla?*
> *Elma: Niin, mul on omat menot, on joo, kun se poika kummiski on aika paljon siel, vaik kait silläkin jotain…*
> *H: Joo, joo…*
> *Elma: Tuo on kuntopiiri tunnin ja vesijumppa on taas alkanut. Ne on kaikki omia keksimiä. Joo. Ja kun tuun, meen suoraan vaan omaan huoneeseen. En käy kun vessassa.*

Väkivallan uhan myötä koti ei tunnu enää omalta. Se saa uuden merkityksen ja tunnelman. Tulkitsen vanhempien kerronnasta, että koti on menettänyt merkityksensä turvan ja hyvinolon tuottajana. Kodista tulee jännitteiden paikka, jossa liikkuminen ja oleminen on varuillaan oloa. Vanhemmat puhuvat omasta kodista karkaamisen suunnittelua ja sen toteutuksesta. Tulkitsen tämän vanhempien yrityksenä saada oma elämän takaisin itselle.

> *Sirkka: Ajattelin, että karkaan kotoa. En jaksa enää kattoa kun makaa. Ihan totta.*
> *H: Karkaisit kotoa? Mikä sai sut ajattelemaan, et--?*
> *Sirka: Se lähti siitä kun se alkoi käydä tupakalla ja sanoi, että ajattele täällä eliminoidaan ihmisiä. Se on alkanut puhua ihan kummallisia. Niin mä siitä. Pitää kyllä lähtee. Mä ajattelin etten kerro sille mitään. Lähen vaan. Otan vaikka evästä reppun ja sitten maailmalle [nauraa].*

Toisaalta ikääntyneet vanhemmat kertoivat myös yrityksistään varjella kotia aikuisen lapsen väkivaltaiselta käytökseltä. Kodin varjelu sulkee vanhemmat kodin seinien sisäpuolelle. Kotiin vetäytyminen merkitsee oman elintilan kutistumista, mutta myös liikkumisen rajoittumista.

Liikkumisen rajoittuminen vähentää turvallisuutta ja luottamusta itseen ja omaan pärjäämiseen. Samalla se kyseenalaistaa elämänhallinnan kyvyn. Kykenemättömyys itsensä ja elämän hallintaan lisää häpeän tunnetta. (Husso 2003, 244.) Tulkitsen ikääntyneiden vanhempien kodin menetyksen kokemuksen olevan samankaltainen oli ikääntyneiden toimintana ”kodista karkaaminen” tai ”kodin vartioiminen”. Koti on menettänyt ikääntyneille vanhempien kokemuksissa sen henkilökohtaisen merkityksen, joka sillä oli ennen aikuisen lapsen väkivallan aiheuttamaa kokemusta.

Sosiaalisten suhteiden kapeutuminen

Aikuisen lapsen väkivaltainen käytös rajoittaa ikääntyneen vanhemman omaehtoisia sosiaalisten suhteiden ylläpitoa. Ikääntynyt vanhempi kokee, että hän joutuu rajoittamaan muiden perheenjäsenten ja ystävien tapaamista. Aikuisen lapsen väkivaltainen käytös tuottaa moraalista häpeää, josta ikääntynyt vanhempi haluaa suojella itseään, mutta myös läheisiään. Hän joutuu säätelemään ja tekemään valintoja sen suhteen kenelle ja mitä hän voi puhu, missä tavata vai tavatako ollenkaan.

> *Liisa: Mullahan olis hirveesti ystäviä, jos minul olis tilaisuus niitä tavata.*
> *H: Miten sä pidät ystäviin yhteyttä?*
> *Liisa: No emmä kaikille voi kertoo, että se on hyvin harva jolle tämmösistä asioista voi puhuu. Ne luulee monikin että, ”niillä on kaikki lapset niin, kaikki koulutettu”. Onhan ne koulutettu, mutta ei se takaa sitä.. Ku ne monesti nuoki lapset soittaa, ”ai sul on se siellä, ei me nyt sitte tulla”.*

> *Marjatta: Mä tietysti mielelläni kutsuisin omia ystäviä, mut en mä sinne (kotiin). Koska, kun mä olen tätä ikäluokkaa, niin mulla on hirvee, mä häpeen sitäkin, että mä en voi ihmisille, et mun asunnossa on joku, jota mä en saa töihin. Siis mä häpeen ihan suunnattomasti. Mä en oikein kehtaa sitä sanoa mun sisaruksillekaan.*

Vaikka monella ikääntyneellä vanhemmalla elämä oli kapeutunut ja sosiaaliset suhteet vähentyneet, jäljellä olevien suhteiden merkitys korostuu. Ikääntyneet vanhemmat kokevat että oman selviytymisen ja jaksamisen kannalta on tärkeää olla edes yksi luotettava ihmissuhde, jonka kanssa pystyi luottamuksellisesti jakamaan aikuisen lapsen aiheuttaman vaikean elämän tilanteen. Oma

puoliso on tärkeässä roolissa, mutta myös, luotettava ystävä tai muu perheen jäsen on merkityksellinen linkki ”normaaliin” elämään. Näitä ihmissuhteita vaalitaan ja niistä pidetään kiinni. Ne auttoivat selviytymään arjessa, tuovat turvaa ja asettavat aikuisen lapsen aiheuttaman kaoottisen tilanteen oikeisiin mittasuhteisiin.

> *Liisa: (--) Mul on yks semmonen vanhempi ystävä, joka asuu meidän rapussa, niin se aina käskee kahville ja noin niin mä aina sen kanssa, ”mites poika”, se aina kysyy. Ja sit kun se on semmonen, että sen takana pysyy, se ei puhu toisten asioista. Muistetaan toisiamme syntymäpäivänä ja tommosta, vaikka se käy harvemmin meillä ku meillä ei oo aina niin tilaisuutta, kun hänellehän pääsee koska vaan kun yksin asuu.*

Ajan menetys

Aikuinen lapsen väkivaltainen käytös ja sen uha alla eläminen vie vanhemmilta nykyhetken ja tulevaisuuden. Vanhemman elämän suunnitelmat kietoutuvat aikuisen lapsen tekemisen ja tekemättäjättämisen ympärille. Kokemus siitä, että aika ei ole omassa hallinnassa vie pohjan tulevaisuuden suunnitelmilta. Omaehtoisesta ajasta tulee erityisen kallisarvoista ja merkityksellistä.

> *Liisa: Ei ja mitä minä haluisin viettää, niinku vanhempana niinku ku on kuullu, ihmiset, niil on, ihan vielä nytki sanovat, ”ku sul on tota aikaa”. Eihän mul oo aikaa. Mä sanon vaan aina että on mulla tekemistä, en minä sano mitään muuta. Joo että kun on aikaa.*
> *H: Mikä se on se, sä haluaisit? Sitä omaa aikaako sä haluaisit?*
> *Liisa: Joo ku tossa muutaman kerran on ollu sillonki ku se (poika) oli katkolla tyttären luona sen viikon, niin mies sano et kyllä tää on kivaa ku saa olla ihan, eikös tää oo laatuaikaa. Semmosta, siis saa omissa oloissa olla, ei kaivannu ketään vieraitakaan.*

Kokemus siitä, että on menettänyt oman elämän ajan hallinnan saa elämän kulkemaan pienin ajallisin askelin tästä hetkestä seuraavaan. Elämää ei pysty suunnittelemaan etukäteen. Ikääntyneen vanhemman on sovitettava oma ajankäyttönsä ja päivärytminsä aikuisen lapsen mukaan. Jopa nukkuminen saattaa määrittyä aikuisen lapsen toiminnan ja käytöksen kautta.

H: Onks teillä tulevaisuuden suunnitelmia nyt tänä päivänä?

Pentti: Ei sitä nyt oikein osaa pitkälle, että (--)Nauttii siitä päivästä jonka pystyy ja tietää varmasti että se on siellä ettei tuu yöllä, sillon uskaltaa rauhassa nukkuu.Niin, ettei voi suunnitella mitään-

H: Eli te suunnittelette elämää vähän sen mukaan miten se pojan elämässä tapahtuu?

Pentti: Juu kyllä näin on.

H: Minkälaisia haaveita teillä oli sillon, ennen kuin nää tilanteet pojan kanssa alkoi mennä pahemmaksi?

Pentti: Vois jossain aina käydä, olla jonkin aikaa ja matkustella jos on terve, että, vois lähtee vapaasti. Mut ei voi.. se on… määrää kaikki.

Pentin kokemus siitä, että poika ”määrää kaikesta” kuvaa tulkintani mukaan sitä kuinka kokemus siitä, että aikuinen lapsi on vienyt vanhemmalta tämän hetken lisäksi myös mahdollisuuden tulevaisuuteen ja tulevaisuuden haaveisiin. Aikuisen lapsen väkivallan uhka merkityksellistyy vanhempien kokemuksena elämän suunnittelemattomuutena, oman elämän rytmin ja ajanhallinnan menetyksenä.

Marjatta (--)...Mut siitä mä on tosissaan pettynyt että, mä kuvittelin että sitten kun mä eroan ja pääsen eläkkeelle, niin mulla on oma elämä, niin mulla ei ookaan. Mulla on yks tyttö tuossa nyt riesana.

Ikääntyneiden vanhempien kokemus aikuisen lapsen väkivallasta merkityksellistyy suhteessa omaan vanhuuteen. Aikuinen lapsi toiminnallaan ei anna ikääntyneelle vanhemmalla mahdollisuutta kokea haaveilemaansa ”eläkkeellä oloa” ja omaan ikä- ja elämänvaihekategoriaan liitettyä normin mukaista kokemusta. Tulkitsen tämän saavan merkityksiä epäoikeudenmukaisuuden kokemuksena

5.6 Yhteenveto

Aikuisen lapsen väkivaltainen käytös ikääntyneen vanhemman kokemuksena merkityksellistyy suhteessa aikuisuuteen, vanhemmuuteen ja vanhuuteen moraalisen järjestyksen, odotusten ja roolien rikkoutumisen kokemuksena, häpeän ja syyllisyyden kokemuksena, pelon ja varuillaanolon kokemuksena, ruumiillisena kokemuksena ja oman tilan, paikan ja ajan menetyksen kokemuksena.

Aikuinen lapsi väkivaltaisella käytöksellään kyseenalaistaa ikääntyneiden vanhempien arvomaailman ja maailmankuvan. Ikääntyneiden vanhempien arvot ja normit ovat omaan sukupolveen kiinnittyneet, joiden kautta he tulkitsevat ja merkityksellistävät kokemuksiaan. Aikuisen lapsen väkivaltainen käyttäytyminen tekee ikääntynyt vanhempi – aikuinen lapsi -suhteesta ambivalenttisen. Aikuisen lapsen kykenemättömyys ja tarvitsevuus synnyttää vanhemmissa vastuun ja huolenpidon velvollisuuden. Toisaalta aikuinen lapsi käyttää hyväksi vanhemman altruistista asennetta. Ikääntyneet vanhemmat kokevat jäävänsä yksin vastuun taakan kanssa. Muilta perheenjäseniltä toivotaan ymmärrystä ja tukea, mutta huolenpidon vastuun jakamiseen ei heidän odoteta osallistuvan. Sen sijaan vastuunjakamisen velvollisuus koetaan kuuluvan yhteiskunnalle.

Aikuisen lapsen elämäntapa ja väkivaltainen käytös synnyttävät ikääntyneissä häpeän ja syyllisyyden kokemuksen. Vanhemmat kokevat olevansa muiden silmissä vastuussa aikuisten lastensa käytöksestä. Aikuisen lapsen käytös kyseenalaistaa ikääntyneen vanhemman onnistumisen vanhempana ja kasvattajana. Vanhempi kokee syyllisyyttä myös silloin, jos hän on asettaneet omat tarpeensa ja hyvinvointinsa aikuisen lapsen tarpeiden edelle. Häpeä saattaa muuttua pettymykseksi ja suruksi. Lapseen satsatut resurssit ja investoinnit eivät tuota tulosta. Oma ja suvun henkinen perintö ei jatku tämän lapsen kohdalle. Syyllisyyden taakkaa keventää, jos suhteet muihin perheenjäseniin on hyvä.

Ikääntyvät vanhemmat kuvaavat aikuisen lapsen käyttäytymisellään aiheuttamaa kokemusta huolena, pelkona ja varuillaan olona. Huolta ja pelkoa aiheuttavat aikuisen lapsen elämäntapa, joka poikkeaa vanhemman omasta maailmasta. Aikuinen lapsi vetää vanhempansa omaan outoon todellisuuteensa, jonka toimintatavat ovat ikääntyneelle vanhemmalle vieraita ja pelottavia. Aikuisen lapsen väkivalta saa merkityksiä ikääntyneiden vanhempien aikaisempien väkivaltakokemusten kautta. Tilanteiden samankaltaisuuden kokemukset lapsuudessa tai parisuhteessa kertaantuvat ikääntyneiden vanhempien kokemuksissa. Myös aikuisen lapsen väkivaltaisen käyttäytymisen seuraukset aiheuttavat huolta ja pelkoa. Erityisesti pelätään muille aiheutuvia vahinkoja.

Ikääntyessä ruumiillisuuden kokemus vahvistuu. Huolen, pelon ja varuillaan olon kokemus ilmenee ikääntyneillä vanhemmilla erilaisina henkisinä ja fyysisinä oireina. Tämä tekee ikääntyneen vanhemman väkivaltakokemuksesta myös ruumiillisen kokemuksen. Väkivalta loukkaa ikääntyneen

vanhemman ruumiillista koskemattomuutta, mutta on myös vakava uhka hyvinvoinnille ja terveydelle. Kokemuksen tilana ruumis on myös rajallinen tila, joka ei rajoitu vain ruumista peittävään ihoon vaan myös ympäröivään tilaan (Husso 2003, 49). Aikuisen lapsen väkivalta kokemuksellistuu iäkkään vanhemman henkilökohtaisen tilan, ajan ja paikan menetyksenä. Ikääntyneiden puheessa on vahvasti esillä kokemus oman kodin menetyksestä aikuisen lapsen väkivaltaisen käytöksen seurauksena. Aikuinen lapsi on vallannut vanhempansa kodin ja elämäntilan. Kodin merkitys yksityisenä turvapaikka on menettänyt merkityksen. Aikuisen lapsen väkivaltainen käytös rajoittaa myös iäkkään vanhemman sosiaalisia suhteita ja oman ajankäytön hallintaa. Ajan menetykseen liittyy ikääntyneen vanhemman nykyisyyden ja tulevaisuuden näkymien kapeutuminen ja näköalattomuuden kokemus.

Kokemuksien takaa nousee ikääntyneiden vanhempien toimijuus. Toimijuudessa vaihtelee aktiivisuus ja passiivisuus. Vaikka pelko ja ahdistava tilanne uuvuttavat ja koettelee ikääntyneiden vanhempien fyysisiä ja henkisiä voimavaroja, tavallinen arki ja arjen tehtävät tuovat elämään hallinnan tunnetta. Huolenpito näyttäytyy yhtenä keinona luovia tilanteissa ja pyyteetön halu auttaa omaa lasta kannattelee, vaikka tilanne on usein ambivalenttinen. Iloa ja tyytyväisyyttä tuovat myös puoliso, muut lapset, lapsenlapset, ystävät ja vapaaehtoistyö. Ikääntyneet vanhemmat ovat valmiita pitämään huolen läheistään ja perheen jäsenistään, mutta kokevat, että yhteiskunnan tulisi ottaa vastuu aikuisista lapsista, kun nämä eivät itse siihen kykene. Ikääntyneet vanhemmat kokevat, että he ovat jo oman osansa kasvattajana ja yhteiskunnan rakentajana tehneet, ja olisi heidän vuoronsa saada "nauttia” eläkkeellä olosta, rauhasta ja vapaudesta.

6 IKÄÄNTYNEEN VANHEMMAN KOKEMUKSEN ÄÄRELLE ASETTUMINEN

Christina Victor, Gerben J. Westerhof ja John Bond (2007) toteavat, että ikääntyneiden parissa tehtävässä tutkimuksessa tulee käytettävien tutkimusmetodien, aineiston keruumenetelmien ja teoreettisten viitekehysten valinnassa ymmärtää ikääntymiseen ja ikään ilmiöinä liittyvät kompleksisuudet ja moninaisuudet. Tutkijan tulee analysoida näitä gerontologisen tiedon, yhteiskunnallisten ilmiöiden ja sosiaalisten kontekstien kautta. Nämä tulisi huomioida kaikissa tutkimuksen eri vaiheissa, mutta erityisesti tehtäessä aineiston analyysiä, tulkintaa ja johtopäätöksiä. (Victor, Westerhof & Bond 2007.) Olen pyrkinyt tutkimuksessani tavoittamaan ja kunnioittamaan ikääntyneiden vanhempien omaa kokemusta teoriatiedon ja empatian avulla. Pitkään ikääntyneiden asiakkaiden parissa työskennelleenä minulla oli tietyt ennakko-odotukset ikääntyneiden vanhempien kokemuksista. Oletin löytäväni häpeän ja syyllisyyden taakkaa sekä avuttomuuden ja toivottomuuden kokemuksia. Haastateltavieni väkivaltakokemukset näyttäytyvätkin paljon moninaisempina ja syvällisempinä merkityskokonaisuuksina.

Ikääntyneen vanhemman kokemuksen tavoittaminen

Fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimusperinteeseen liittyvä tutkija-asenne oli itselleni aluksi hämmentävä, mutta lopulta hyvin vapauttava ja inspiroiva matka. Pääsin tutkijan roolissa kohtaamaan ikääntyneiden kokemusmaailmaa, jossa olin vapaa ammattilaisen ”ratkaisujen etsijän” ja ”pulmien selvittäjän” velvollisuuksista. Ikääntyneiden vanhempien kokemukset merkityksellistyivät heidän eletyn elämän ja kokemusmaailmansa kautta. Ikääntyneiden vanhempien kokemukset heijastelevat heidän oman sukupolvensa arvoja ja normeja. Toisen kokemuksen tavoittaminen on ollut mielenkiintoinen tutkimusretki myös omien arvojeni ja merkitysten maailmaan. Ihminen kantaa mukanaan montaa eri ”elämää”, joiden kautta hän kokemuksellistaa ja tulkitsee ympäröivää maailmaa. Toisen kokemuksen äärelle asettuminen vaatii herkistymistä tunnistamaan omia ennakkokäsityksiä ja tulkintoja. Lopulta toisen kokemuksen ymmärtäminen on aina kuitenkin ulkopuolisen tekemää tulkintaa. Uskon silti, että erilaisten tulkintojen kautta voi syntyä uusia, jaettuja ymmärryksen tasoja. Myös tutkielmani tulkinta ikääntyneiden vanhempien väkivaltakokemuksista on viimekädessä tutkimuksen tekijän tulkintaa. Tutkijana olen kuitenkin pyrkinyt mahdollisimman avoimesti tuomaan esille tulkintakehykseni, jonka kautta tulokset ovat syntyneet.

Ikääntyneiden vanhempien kokemuksista nousevat käsitteet

Tekemäni analyysin ja omaksumani tulkintakehyksen läpi katsottuna ikääntyneiden vanhempien kokemus on tiivistettävissä seuraaviin käsitteisiin: vastuu ja velvollisuus, henkinen perintö, häpeä ja syyllisyys, ruumiillisuus ja oikeudenmukaisuus. Käsitteet *vastuu ja velvollisuus* liittyvät yhteiskunnalliseen keskusteluun yhteiskunnan moraalisesta järjestyksestä, aikuisuudesta, hoivasta ja huolenpidosta. Ikääntyneiden vanhempien kokemuksissa aikuisen lapsen väkivalta käsitteellistyy vastuun ja velvollisuuden ambivalenttisena tilana. Aikuiset lapset eivät kykene ottamaan vastuuta omasta elämästään, mutta eivät myöskään hakemaan tukea vastuunkantamisen kyvyn vahvistamiseksi. Yhteiskunnan tukiverkko ei tavoita ikääntyneiden vanhempien aikuisia lapsia. Vastuunottamisen, vastuuttamisen ja velvollisuuden taakka lankeaa ikääntyneille vanhemmille. Sosiaalityön haasteena on, kuinka purkaa, tukea ja tasapainottaa vastuun, vastuuttamisen ja velvollisuuden eri ulottuvuuksia ikääntyneen vanhemman ja hänen aikuisen lapsen kanssa työskennellessä.

Ikääntyneiden vanhempien kokemuksista käsitteellä *henkinen perintö,* ymmärrän kaikkea sitä aineetonta pääomaa, mitä heistä jää tuleville sukupolville, kuten omia arvoja, ajatuksia, osaamista ja ”hiljaista tietoa”. Väkivaltakokemus musertaa ikääntyneiden vanhempien haaveet ja toiveet henkisen perinnön jatkumisessa tämän lapsen kohdalla. Investoinnit ja vuosien uhratut resurssit eivät tuota tulosta. Odotukset ovat vaihtuneet pettymyksiin. Sosiaalityön sukupolvityön menetelmälliset orientaatiot saattavat tunnistaa ja löytää ikääntyneille vanhemmille muita tapoja tai areenoja toteuttaa henkisen perinnön siirtämiseen ja hiljaisen tiedon jakamiseen liittyvää tarvetta.

Häpeä ja syyllisyys kokemuksena nousevat tunteita kuvaavina käsitteinä ikääntyneiden vanhempien kokemuksista. Oman lapsen väkivaltainen käytös aiheuttaa moraalisen järjestyksen rikkoutumisena häpeän ja syyllisyyden kokemuksia. Jos häpeän ja syyllisyyden kokemukset tunnistetaan vain kahlitsevina tunteina, silloin jää hyödyntämättä niiden käyttövoima henkilökohtaisena kehittymisen työvälineenä. Häpeään ja syyllisyyden tunteita ei kuitenkaan tule vähätellä tai kieltää vaan ymmärtää niiden ulottuvuudet lähestyen niitä empatian ja ymmärtämisen kautta.

Ikääntyneiden kokemuksen tilana nousee käsitteenä *ruumiillisuus.* Ruumiillisuuden merkitys korostuu iän myötä. Väkivaltakokemuksena ruumiillisuus on ikääntyneiden kokemuksissa vahvassa roolissa ruumiin luonnollisen ikääntymisen ja raihnaistumisen myötä. Ruumiillisuuden kautta

väkivaltakokemus myös konkretisoituu, jolloin ruumiillisuus liittää väkivaltakeskustelun tiukasti gerontologiseen viitekehykseen sekä ikääntymiseen ja vanhuuteen liittyvään keskusteluun.

Ikääntyneiden vanhempien kokemuksista nousee vahvasti esille myös käsite *oikeudenmukaisuus*. Oikeudenmukaisuuteen liittyvät keskustelut legitimoi ikääntyneiden vanhempien väkivaltakokemuksen ihmisoikeuskysymyksiin ja perusoikeuksiin. Ikääntyneiden vanhempien oikeudet aikuisena, vanhempana ja vanhana ovat osin lakiin kirjoitettu, osin yhteiskunnallisia ja kulttuurisia oikeuksia. Ikääntyneen vanhemman oikeus autonomiaan, itsemääräämiseen, mutta myös oikeuteen olla vanha ja tarvitseva kyseenalaistuu ja vääristyy aikuisen lapsen väkivallan uhkan alla.

Gerontologinen sosiaalityö ikääntyneen vanhemman tukena ja perhesukupolvien välisen vuorovaikutuksen vahvistajana

Gerontologisessa sosiaalityössä ikääntyneen perheen ja lähisuhteiden tukeminen on sisään rakentunut työn keskeisiin tehtäviin. Simo Koskisen mukaan (2003) gerontologinen sosiaalityö voidaan tiivistää kolmeen päätehtävään: ikääntyneen vaikeisiin elämäntilanteisiin puuttumiseen, ikääntyneen elämän perustan (talous, etuudet ja palvelut) turvaamiseen sekä ikääntyneen oman ongelmanratkaisukyvyn vahvistamiseen ja voimaannuttamiseen (Koskinen 2003, 358). Yhä enemmän sosiaalityöntekijät joutuvat selvittelemään myös ikääntyneiden perhesuhteissa ilmeneviä ristiriitoja ja erimielisyyksiä sekä omaishoitosuhteisiin liittyviä hankaluuksia (Koskinen 2003, 358; Ylinen ja Rissanen 2005; Seppänen 2006; Ylinen 2008.) Satu Ylinen (2008) kuvaa väitöskirjassaan tätä gerontologiselle sosiaalityölle tyypillistä tilannetta kaksoisasiakkuudeksi. Sosiaalityöntekijä toimii silloin ikääntyneiden asiakkaiden ja heidän omaistensa välisessä suhteessa välittäjän roolissa. (Ylinen 2008, 70.)

Ikääntyneiden parissa tehtävässä sosiaalityössä kohdataan iäkkäiden asiakkaiden sosiaalisia ongelmia, jotka ovat usein kietoutuneet terveydentilan heikkenemiseen. Usein kuitenkaan huonokuntoisuus ei ole asiakkuuden pääasiallinen syy. (Seppänen 2006, 42–44.) Perheenjäseniin ja läheisiin ihmissuhteisiin liittyvät kysymykset ovat gerontologisen sosiaalityön arjessa vahvasti esillä (Soukiala 2015, 175). Aikuisen lapsen ja iäkkään vanhemman suhdetta, jossa on nähtävissä ristiriitoja ja väkivallan uhkaa tulisi sosiaalityössä lähestyä perheongelmana (Forsberg 1995, 65).

Tutkimukseni vahvistaa käsitystä siitä, että ikääntyneet vanhemmat pitävät aikuisia lapsia perheenjäseninään, joihin he vanhemmuuden velvollisuuden tunnosta ovat sitoutuneet. Ikääntyneiden kokemuksen mukaan myös aikuiset lapset asettavat vanhemmilleen vaatimuksia huolenpidon velvollisuudesta. Kriittinen perhetutkimus purkaa ja kyseenalaistaa yksioikoista ja stereotyyppistä perheajattelua ja korostaa perhe-elämän muovaavien yhteiskunnallisten, ideologisten ja eriarvoisten prosessien tärkeyttä. Huomio tulisikin kiinnittää yksilöiden valintoihin ja lähisuhteille antamiin merkityksiin. (Forsberg 2003, 7; 11.) Väestön ikääntyessä, elossa olevien perhesukupolvin pidentyessä ja uusien perhemuotojen lisääntyessä tulisi huomiota perhetutkimuksissa kiinnittää myös ikääntyneiden perheisiin ja perhesuhteisiin.

Ongelmallista perhe- ja lähisuhdetta ylläpitävät mekanismit tulisi tunnistaa ja kohdentaa työ niihin. Keskinäinen, vääristynyt riippuvuus voi olla taloudellista ja materiaalista, mutta usein se on emotionaalista ja aineetonta, josta ulkopuolisen voi olla vaikea saada kiinni. Riippuvuus itsessään ei ole pahasta. Ongelmalliseksi se muuttuu silloin kun ihmissuhteeseen muodostuu kehä, joka vahingoittaa ja rajoittaa toimimisen mahdollisuuksia – usein kaikkien siinä mukana olevien osapuolien. Huomioiko segmentoitunut palvelujärjestelmä ja sosiaalityön elämänkaari-ajattelun rajaukset riittävästi ikääntyneiden vanhempien ja aikuisen lasten perhesuhteiden kompleksisuutta tai antaako se mahdollisuutta työskennellä ikääntyneiden perheenjäsenten kanssa perhekeskeisesti?

Valinnanmahdollisuuksien lisääntyminen ja normimallien katoaminen on aiheuttanut sen, että vanhemmat eivät voi siirtää lapsuutensa malleja ja käytäntöjä sellaisenaan lapsilleen. Tämä aiheuttaa usein sukupolvien väleille katkoksia ja ristiriitoja (Häkkinen & Salasuo 2013, 202). Gerontologisessa sosiaalityössä kohtaama ikääntyneiden perhesuhteiden problematiikka johtuu usein perhesukupolvien erilaisten arvojen ja normien ristiriidasta, perheenjäsenten välisestä vallan käytöstä ja vuorovaikutuksen puutteesta. Joustamattomuus ja kykenemättömyys asettua toisen asemaan johtaa konflikteihin. Yksi tapa ymmärtää eri sukupolvea edustavien perheenjäsenten kokemuksia on lähestyä niitä intergenerational intelligence -käsitteen kautta. Käsite on suomennettu sukupolviälykkyydeksi tai ikäpolvitajuksi (Saarenheimo ym. 2014, 133–134). Ikäpolvien välisen ymmärryksen lisäämisen tarpeeseen syntyneestä käsitteestä kehitetty malli on vasta-argumentti erityisesti moderneissa maissa vallitsevalle talous-poliittiselle diskurssille, jossa nostetaan eri ikäpolvet toisiaan vastaan. Simon Biggsin ja Ariela Lowensteinin (2011) kehittämä intergenerational intelligence -malli kuvaa yksilön kykyä tarkastella ja löytää tasapaino ikäpovien

välisissä psykososiaalisissa suhteissa. Malli avulla pyritään asettumaan toisen sukupolven asemaan ja ymmärtää tämän kokemuksia empaattisesti (Biggs & Lowenstein 2011, 81–83).

Olen tässä tutkimuksessani keskittynyt ikääntyneiden vanhempien kokemuksiin. Olen pitänyt tärkeänä sitä, että heidän oma ääni ja kokemus nousevat esille. Ikääntyneiden vanhempien kokemuksen syvällinen ja monipuolinen ymmärtäminen vaatii lisää tutkimusta. Aineistoni ja pro-gradu -tutkielman rajallisissa puitteissa ei esimerkiksi ole tulkittavissa ikääntyneiden äitien ja isien kokemuksien välisiä eroja. Ojalan ja Pietilän (2010) muistuttavat, että sosiaaliset suhteet miehillä ja naisilla muuttuvat ikääntymisen myötä eri tavoin. Miehet ja naiset liittävät sosiaalisiin suhteisiin myös erilaisia merkityksiä. Kulttuurilliset kuvat ja elämänkulkua kuvaavat mallitarina vaikuttavat eri tavoin miesten ja naisten sosiaalisissa suhteissa sekä siihen millä tavoin suhteiden merkityksiä toteutetaan ja tulkitaan. (Ojala & Pietilä 2010, 338–339.) Ikääntyneiden miesten kokemuksia perheenjäsenen väkivallasta on tutkittu vielä hyvin vähän (Krug ym. 2005, Kosberg 2014). Jatkossa tulisikin tarkastella myös sitä, miten ikääntyneiden väkivaltakokemukset erilaistuvat eri sukupuolilla.

Tutkimukseni vahvistaa käsitystä siitä, että väkivalta ikääntyneen perheessä ei ala tyhjiöstä eikä se pääty itsessään. Sitä ylläpitää perheessä ja perheen ulkopuolella vallitsevat kulttuuriset ja yhteiskunnalliset normit ja rakenteet. Väkivalta merkityksellistyy moninaisena ja ikääntyneen vanhemman elämään kokonaisvaltaisesti vaikuttavan kokemuksena. Vanhemmiten vaihtoehdot alkavat kaventua ja aika rajallistuu. Ikääntyneet vanhemmat eivät ole, eivätkä halua olla vain passiivisia avun ja tuen saajia tai suojelun kohteita. He ovat aikuisia aktiivisia ja autonomisia toimijoita, jotka tarvitsevat tukea ambivalenttiseen elämäntilanteeseensa ja perhesukupolvien välisten vuorovaikutussuhteiden konfliktien ja ristiriitojen selvittämiseen. He ovat vahvasti sidoksissa perheenjäseniinsä ja kokevat velvollisuudekseen huolehtia lähimmäisistään, vaikka nämä toiminnallaan aiheuttavat huolta, pelkoa ja kärsimystä. Ikääntyneiden vanhempien elämäntilanteille ja kokemuksille antamista merkityksistä ja heidän selviytymisen strategioista voi löytyä kuitenkin mahdollisuuksia auttamistyön uudenlaiselle rakentumiselle, ikäsensitiiviselle perhetyölle ja osallisuuden vahvistamiselle. Sosiaalityössä on kehitetty vuosikymmeniä erilaisia psykososiaalisia työmenetelmiä perheiden ongelmien kanssa työskentelyyn. Uskon, että tätä kokemusta ja gerontologista tietoa hyödyntäen ja yhdistäen pystytään vahvistamaan myös iäkkäiden perheiden kanssa tehtävää työtä.

Elämä tarvitsee turvalliset puitteet.

Ihminen kaipaa turvaa ja suojaa, aivan lapsuudesta vanhuuteen asti.
Turvallisuus antaa puitteet hyvälle elämälle. Se mahdollistaa epäonnistumisten ja vaikeuksien kohtaamisia. Riittävää turvaa kokenut ihminen pysyy tasapainoisena ja onnellisena. Hän pystyy kohtaamaan vaivoja ja vaikeuksia. Ei säiky uusista vastoinkäymisistä.

Elämän matkalla meitä viskellään ja heitellään, mutta kokemuksemme säilyy. Monet asiat joudumme asettamaan kyseenalaiseksi, jotka joskus ovat olleet itsestään selviä. Maallista omaisuutta meiltä voidaan kiristää, ryöstää ja uhkailla, mutta kokemukset ja henkinen pääoma jää. Jos menetämme henkisen pääomamme, edessä on hulluus.

Meidän on pystyttävä kokemustemme pohjalta ratkomaan vanhoja asioita uudestaan. Ikä tuo viisautta ja näköaloja, joita emme nuorena ja terveinä elinvoimiemme päivinä pystyneet ajattelemaan.

– Sitä se on kun askel hidastuu.

Ikääntyneen isän kirjoittama teksti, annettu Leenalle marraskuussa 2014.

LÄHDELUETTELO

Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim) (2010a) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. 3.uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) (2010b) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. 3.uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Adams, Valeria M., Bagshaw, Dale, Wendt, Sarah & Zannettino, Lana (2014) Financial Abuse of Older People by a Family Member: A Difficult Terrain for Service Providers in Australia. Journal of Elder Abuse & Neglect 26 (3), 270–290.

Andersson, Sirpa (2007) Kahdestaan kotona: tutkimus vanhoista pariskunnista. Helsinki: Stakes. Akateeminen väitöskirja.

Alanen, Leena (2007) Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosiologia ja sukupolvijärjestys. Teoksesta Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologia. 3.painos Tampere: Vastapaino, 161–186.

Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. 4. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino. (1. painos 1993).

Alfberg, Åsa (2012) Vad är det att åldras? En etnologisk studie av äldrande, kropp och materialitet. Lund: Lunds universitet.

Allen, Katherine R., Blieszner, Rosemary & Roberto, Karen A. Families in the Middle and Later Years: A Review and Critique of Research in the 1990s. Journal of Marriage and Family 62 (4), 911–926.

Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisten eettiset ohjeet (2013) 6. painos. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta.

Askham, Janet, Ferring, Dieter & Lamura, Giovanni (2007) Personal Relationship in Later Life. Teoksessa John Bond, Sheila Peace, Freya Dittmann-Kohli & Gerben Westerhof (toim.) Ageing in Society. European Perspectives on Gerontology. 3. uudistettu painos. Lontoo: SAGE Publication, 186–208.

Backman, Jussi (2010) Heidegger ja fenomenologinen asia. Teoksesta Timo Miettinen, Simo Pulkkinen, & Joona Taipale (toim.) Fenomenologian ydinkysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus, 60–78.

Band-Winterstein, Tova (2015) Aging in the Shadow of Violence: A Phenomenological Conceptual Framework for Understanding Elderly Women Who Experienced Lifelong IPV. Journal of Elder Abuse & Neglect 27 (4–5), 303–327.

Banks, Sarah (2012) Ethics and Values in Social Work, 4. painos. Palgrave.

Bauman, Zygmund (1993) Postmodern Ethics. Oxford: Blacwell.

Berger, Peter & Luckmann, Thomas (1994) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Suomentanut ja toimittanut Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus. (Alkuperäinen teos julkaistu 1966.)

Bertaux, Daniel & Thompson, Paul (2007) (toim.) Between Generations: Family Models, Myths & Memories. New Brunswick and London: Transaction Publishers.

Biggs, Simon & Lowenstein Ariela (2011) Generational Intelligence. A Critical Approach to Age Relations. Lontoo: Routledge.

Bond, John, Peace, Sheila, Dittmann-Kohli, Freya & Westerhof, Gerben (2007) (edit.) Ageing in Society. European Perspectives on Gerontology. 3. uudistettu painos. Lontoo: SAGE Publication.

Danielsbacka, Mirka, Tanskanen, Antti, Hämäläinen, Hans, Pelkonen, Inka, Haavio-Mannila, Elina, Rotkirch, Anna, Karisto, Antti & Roos, J.P. (2013) Sukupolvien vuorovaikutus. Auttaminen ja yhteydenpito suurten ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä. Väestötutkimuksenlaitoksen julkaisusarja D 58/2013. Helsinki: Väestöliitto.

Erikson, Erik H. (1959) Identity and The Life Cycle. New York: International Universities Press.

Erikson, Erik H. (1997) The Life Cycle Completed. Extended Version with New Chapters on The Nine Stage of Development. New York: W.W. Norton & Company.

Eriksson, Ilse (2010) Sukupolvivastuu ja huolenpito omista vanhemmista. Gerontologi 24 (4), 302–312.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. painos. Tampere: Vastapaino.

Flinck, Aune (2006) Parisuhdeväkivalta naisen ja miehen kokemana. Rikottu lemmenmarja. Tampere: Acta Universitatis Tampererensis 1169. Acta Electronica Universitatis Tampererensis 548. Tampere. Akateeminen väitöskirja.

Forsberg, Hannele (1995) Perhe ja elämän eväät. Teoksesta Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 54–77.

Forsberg, Hannele (2003) Johdanto: Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus. 2–15.

Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (2003) (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus.

Gadamer, Hans-Georg (2004) Hermeneutiikka, ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa. Valikoinut ja suomentanut Ismo Nikander. 3. painos. Tampere: Vastapaino.

Gans, Daphna & Silverstein, Merril (2006) Norms of filial responsibility for aging parents across time and generations. Journal of Marriage and family 68 (4), 961–976.

Giorgi, Amedeo (1985) Phenomenology and Psychological Research. Pittsburgh: Duquesne University Press.

Granfelt, Riitta (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, SKS.

Granfelt, Riitta (2000) Kertomuksia kodittomuudesta ja marginaalista. Teoksessa Synnöve Karvinen, Tarja Pösö, & Mirja Satka (toim.) Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylä: SoPhi, 99–116.

Granfelt, Riitta (2002) Pahasta kirjoittaminen. Teoksessa Merja Laitinen & Johanna Hurtig (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä (2002) Jyväskylä: PS-kusannus, 127–141.

Gutman, Gloria & Spencer, Charmaine (toim.) (2010) Aging, Ageism and Abuse: Moving from Awareness to Action. Lontoo: Elsevier.

Haaparanta, Leila & Oesch, Erna (2002) Kokemus. Tampere: Tampere University Press, Acta Philosophica Tamperensia (1).

Haavio-Mannila, Elina, Majamaa, Karoliina, Tanskanen, Antti, Hämäläinen, Hans, Karisto, Antti, Rotkirch, Anna & Roos, J.P. (2009) Sukupolvien ketju. Suuret ikäluokat ja sukupolvien välinen vuorovaikutus Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 107. Helsinki: Kela.

Hallamaa, Jaana, Launis, Veikko, Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.) (2006) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Heikkinen, Eino & Rantanen, Taina (toim.) (2003) Gerontologia. Helsinki: Duodecim

Heikkinen, Eino (2016) Vanhenemisen ulottuvuudet ja vanhenemiseen vaikuttavat tekijät. Teoksessa Eino Heikkinen, Jyrki Jyrkämä &Taina Rantanen. Gerontologia. 3–4. painos. Helsinki: Duodecim, 393–406.

Heikkinen, Eino, Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.) (2016) Gerontologia. Uudistettu 3–4. painos. Helsinki: Duodecim.

Heinänen, Arja (toim.) (1986) Vanhus ja perheväkivalta. Helsinki: Ensi kotien liitto, Ensi Kotien Liiton julkaisu 8.

Heiskala, Risto (1999) Merkityksien merkitys: Saussure, Peirce ja fenomenologinen sosiologia. Tiede & edistys, 24 (3), 3. artikkeli, 216–231. http://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-1487010 . Viitattu 9.3.2016.

Helne, Tuula & Laatu, Markku (2006) (toim.) Vääryyskirja. Helsinki: Kela.

Hildén, Pia (2007) Ikääntyneiden väkivaltakokemukset. Helsinki: Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Pro gradu-tutkielma.

Hirsch, Rolf D, Vollhardt, Boro R (2002) Elder maltreatment. Teoksessa Robin Jacoby & Catherine Oppenheimer (toim.) Psychiatry in the Elderly. 3. painos. Oxford: Oxford University Press, 896-918.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2011) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Huhtala Aarno & Sistonen Seija (1988) Vanhusten kaltoinkohtelu. Äidit ja aikamiespojat. Helsinki: Ensi ja turvakotien liiton raportti 4.

Hurme, Helena (1990) Eläkeikäisten perhesuhteet. Teoksessa Pertti Pohjolainen & Marja Jylhä (toim.) Vanheneminen ja elämänkulku. Sosiaaligerontologian perusteita. Helsinki: Weilin + Göös, 199–227.

Husserl, Edmund (2011) Eurooppalaisten tieteiden kriisi ja transsendentaalinen fenomenologia. Suomentanut Markku Lehtinen. Helsinki: Gaudeamus. (Alkuperäinen teos julkaistu 1962.)

Husso, Marita (2003) Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Tampere: Vastapaino.

Hydle, Ida (toim.) (1994) Overgrep mot eldre. Kööpenhamina: Nordisk Ministerråd och Nordisk Råd, Nord 1994:2.

Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettinen neuvottelukunnan ohje (2012) http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Viitattu 30.5.2016.

Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu (2009) Kerronnallinen haastattelu. 2. painos. Tampere: Vastapaino, 189–222.

Häkkinen, Antti (2013) Suomalaiset sukupolvet, elämänkulku ja historia. Sukupolvesta sukupolveen. Teoksesta Antti Häkkinen, Anne Puuronen, Mikko Salasuo & Anni Ojajärvi (toim) Sosiaalinen albumi. Elämäntavat sukupolvien murroksessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 139, 21–55.

Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko (2013) Albuminen lopputekstit. Teoksesta Antti Häkkinen, Anne Puuronen, Mikko Salasuo & Anni Ojajärvi (toim) Sosiaalinen albumi. Elämäntavat sukupolvien murroksessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 139, 197–203.

Häkkinen, Antti, Puuronen, Anne, Salasuo, Mikko & Ojajärvi, Anni (2013) (toim.) Sosiaalinen albumi. Elämäntavat sukupolvien murroksessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 139.

Hämäläinen, Hans (2016) Kuinka perhesukupolvien välistä apua perustellaan? Suurten ikäluokkien iäkkäille vanhemmilleen ja aikuisille lapsilleen antama apua teemahaastattelujen valossa. Gerontologia 30 (2), 50–61.

IASSW & IFSW – International Association of Schools of Social Work and International Federation of Social Workers. Statement of Ethical Principles. http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles/ viitattu 5.4.2017.

Isohanni, Matti (1986) Vanhuuden perheväkivallan taustaa. Teoksessa Aira Heinänen (toim.) Vanhus ja perheväkivalta. Helsinki: Ensi kotien liitto, Ensi Kotien Liiton julkaisu 8, 68–84.

Jallinoja, Riitta (1985) Johdatus perhesosiologiaan. Helsinki: WSOY.

Jallinoja, Riitta (2009a) (toim.) Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus.

Jallinoja, Riitta (2009b) Vieras perheessä: suhteen hahmotus. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) Vieras Perheessä. Helsinki: Gaudeamus, 11–31.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2008) (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Kimmo (2016) Perhesuhteet ja hyvinvointi. Teoksessa Eino Heikkinen, Jyrki Jyrkämä & Taina Rantanen. Gerontologia. Helsinki: Duodecim. 3–4. painos, 72–83.

Juhila, Kirsi (2008) Aikuisuus sosiaalityössä. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino, 82–108.

Jylhä, Marja (1990) Vanheneminen toiminta ja vuorovaikutus. Teoksessa Pertti Pohjolainen & Marja Jylhä (toim.) Vanheneminen ja elämänkulku. Sosiaaligerontologian perusteita. Helsinki: Weilin + Göös, 106–134.

Jyrkämä, Jyrki (1995) ”Rauhaisasti alas illan lepoon”? Tutkimus vanhenemisen sosiaalisuudesta neljässä paikallisyhteisössä. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol. 449. Tampere. Akateeminen väitöskirja.

Jyrkämä, Jyrki (2007a) Vanheneminen ja vanhuus. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologia Tampere: Vastapaino. 3.painos, 267–323.

Jäppinen, Maija (2015) Väkivaltatyön käytännöt, sukupuoli ja toimijuus. Etnografinen tutkimus lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten auttamistyöstä Venäjällä. Helsinki: Helsingin yliopisto. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2015:3. Akateeminen väitöskirja.

Kakkori, Leena & Huttunen, Rauno (2011) Fenomenologia, hermeneutiikka ja fenomenograafinen tutkimus. http://users.utu.fi/rakahu/fenomenografia2011.pdf . Viitattu 23.2.2016.

Karisto, Antti (2014a) Ikä ja iäkkäitä koskevat nimitykset. Vanhenemisen tutkimuksen johdantokurssi. Helsinki: Helsingin yliopisto. 4.11.2014.

Karisto, Antti (2014b) Sukupolvet ja sukupovien suhteet. Sukupolvikonflikti vai sukupolvisolidaarisuus. Vanhenemisen tutkimuksen johdantokurssi. Helsinki: Helsingin yliopisto. 18.11.2014.

Karvinen, Synnöve, Pösö, Tarja & Satka, Mirja (2000) Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylä: SoPhi.

Katila, Saija. & Meriläinen, Susanna. (2006) Henkilökohtainen kokemus tiedon lähteenä: toimintatutkimus akateemisessa yhteisössä. Teoksessa Kristina Rolin, Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila & Elina Henttonen (toim.) Soveltava yhteiskuntatiede ja filosofia. Helsinki: Gaudeamus. 134–154.

Keskinen Suvi (2005) Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. Tampere: Tampere University Press. Akateeminen väitöskirja.

Ketokivi, Kaisa (2009) Torjuttu autonomia. Lapsuudenperheen vieraantuneet siteet ja aikuisten lasten vaihtoehtoiset elämänpolut. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus, 32–62.

Killick, Campbell, Taylor, Brian J., Begley, Emer, Anand, Janet C. & O´Brien, Marita (2015) Older People´s Conceptualization of Abuse: A Systematic Review. Journal of Elder Abuse & Neglect 27 (2), 100–120.

Kirjavainen, Heikki (2002) Uskonnollinen kokemus semanttisena ongelmana. Teoksessa Leila Haaparanta & Erna Oesch (2002) Kokemus. Tampere: Tampere University Press, Acta Philosophica Tamperensia (1), 120–142.

Kivelä, Sirkka-Liisa (1994) Övergrepp mot äldre – allmänbild i Finland. Teoksessa Ida Hydle (toim.) Overgrep mot eldre. Kööpenhamina: Nordisk Ministerråd och Nordisk Råd, Nord 1994:2, 57–64.

Kivelä, Sirkka-Liisa, Hartikainen Sirpa & Isoaho, Raimo (2001) Iäkkäiden pahoinpitely. Suomen lääkärilehti 2001(7), 775-779.

Kiviniemi, Liisa, Koivisto, Kaisa, Latomaa, Timo, Merilehto, Milla, Sandelin, Pirkko & Suorsa, Teemu (toim.) Kokemuksen tutkimus III. Teoria, käytäntö, tutkija. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Koskinen, Simo (1994) Gerontologinen sosiaalityö vanhuspolitiikan mikrorakenteena. Acta Universitatis Lappoensis 3. Rovaniemi: Lapinyliopisto.

Koskinen, Simo (2003) Gerontologinen sosiaalityö. Teoksessa Eino Heikkinen & Taina Rantanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Duodecim, 351–362.

Korhonen, Liisa (toim.) (1987) Vanhus perheväkivallan kurimuksessa. Esikko 1987 (4). Helsinki: Ensi Kotien Liiton raporttisarja 1.

Korhonen, Liisa (1992) Levoton vanhuus. Raportti iäkkäiden pariskuntien keskinäisestä väkivallasta. Esikko 1992 (3). Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton raportti 9.

Korteinen, Matti (1982) Lähiö – Tutkimus elämäntyylitapojen muutoksesta. Helsinki: Otava.

Kosberg, Jordan I. (2014) Rosalie Wolf Memorial lecture: Reconsidering Assumptions Regarding Men as Elder Abuse Perpetrators and as Elder Abuse Victims. Jounal of Elder Abuse & Neglect 26 (3), 207–222.

Kotkavirta, Jussi (2002) Kokemuksen ehdot ja hahmot: Kritik der reinen Vernunft ja Phänomenologes des Geistes. Teoksessa Leila Haaparanta & Erna Oesch (2002) Kokemus. Tampere: Tampere University Press, Acta Philosophica Tamperensia (1), 15–36.

Krok, Suvi (2009) Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä. Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tampererensis 1437.

Krug, Etienne G., Dalhlberg, Linda L., Mercy, James A., Zwi, Anthony B. & Lozano, Rafael (2005) Väkivalta ja terveys maailmassa – WHO:n raportti. Suom. Eila Salomaa. Helsinki: Gummerus.

Kuula, Arja (2006a) Tutkimusetiikka. Aineiston hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kuula, Arja (2006b) Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) (2006) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 124–140.

Kärkkäinen, Minna (2014) ”Tää on ollut kuitenki tosi avartava kokemus” Fenomenologinen tutkimus Suomen Merimieskirkon ulkomailla työskentelevien vuosivapaaehtoisten kokemuksista. Helsinki: Helsingin yliopisto. Pro-gradu -tutkielma.

Laine, Timo (2010) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 28–45.

Laitinen, Merja (2004) Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä. Tampere: Vastapaino.

Laitinen, Merja (2009) Arjen tabut. Teoksesta Merja Laitinen & Anneli Pohjola Tabujen kahleet. Tampere: Vastapaino, 5–15.

Laitinen, Merja & Hurtig, Johanna (toim.) (2002) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (2009) Tabujen kahleet. Tampere: Vastapaino.

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta ja iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 28.12.2012/980.

Lehtomaa, Merja (2011) Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.). Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. 4. painos. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 163–193.

Lehtonen, Markku (1998) Merkitysten maailma.2. painos. Tampere: Vastapaino.

Lehtovaara, Maija (1992) Subjektiivinen maailmankuva kasvatustieteellisen tutkimuksen kohteena. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis ser A 338.

Lumme-Sandt, Kirsi (2005) Vanhan ihmisen kohtaaminen haastattelutilanteessa. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, & Liisa Tiitula (toim.) Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus 2. painos. Tampere: Vastapaino.

Lumme-Sandt, Kirsi & Lyyra, Tiina-Maria (2013) Ikääntyvän miehen muuttuva rooli perheessä. Teoksessa Hanna Ojala & Ilkka Pietilä (toim.) Miehistä puhetta. Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit. Tampere: Tampere University Press, 252–273.

Luoma, Minna-Liisa & Koivusilta, Mira (2010). Prevalence Study of Violence and Abuse Against Older Women. Results of Finnish Survey. AVOW Project. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Luoma, Minna-Liisa & Koivusilta, Mira & Lang, Gert & Enzenhofer, Edith & De Donder, Liesbeth & Verté, Dominique & Reingarde, Jolanta & Tamutiene, Ilona & FerreiraAlves, José & Santos, Ana João & Penhale, Bridget (2011) Prevalence Study of Abuse and Violence Against Older Women. Results of a Multi-cultural Survey Conducted in Austria, Belgium, Finland, Lithuania, and Portugal. European Report of the AVOW Project. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Marin, Marjatta (2003) Perheet, sukupolvet ja sosiaaliset verkostot. Teoksessa Eino Heikkinen & Taina Rantanen. Gerontologia. Helsinki: Duodecim, 60–69.

Marin, Marjatta (2007a) Aikuisuus ja keski-ikäisyys. Teoksesta Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologia. 3.painos. Tampere: Vastapaino, 226–265.

Marin, Marjatta (2007b) Tarkastelukulmia ikään ja ikääntymiseen. Teoksesta Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologia. 3.painos. Tampere: Vastapaino, 17–48.

Miettinen, Timo, Pulkkinen, Simo & Taipale, Joona (2010) Fenomenologian ydinkysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus.

Moilanen, Pentti & Räihä, Pekka (2010) Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 46–69.

Murto, Lasse (2006) Ilkeät ongelmat haaste hyvinvointipalveluille. Teoksessa Tuula Helne, & Markku Laatu (toim.) Vääryyskirja. Helsinki: Kela, 135–143.

Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna (2003) Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema. Helsingin yliopisto. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja 241.

Määttänen, Pentti (2002) Taideteos kokemuksena: John Deweyn taiteenfilosofian lähtökohtia. Teoksessa Haaparanta, Leila & Oesch, Erna (toim.) Kokemus. Tampere: Tampere University Press, Acta Philosophica Tamperensia (1), 92–203.

Niiniluoto, Ilkka (2002) Kokemus-kollokvion avaussanat. Teoksessa Leila Haaparanta & Erna Oesch, (2002) Kokemus. Tampere: Tampere University Press, Acta Philosophica Tamperensia (1), 9–14.

Niskanen, Sirkka (2008) Hermeneuttisen psykologian tieteenfilosofinen traditio. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. 4. painos. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 89–114.

Nyqvist, Leo (2001) Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessiarviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 28.

Nätkin, Ritva (2011) Vanhemmuus julkisesti kerrottuna. Vanhemmuuden onnistuminen aikuisten lasten äitien ja isien jäsentämänä. Kasvatus 42 (5), 427–440.

Ojala, Hanna & Pietilä, Ilkka (2010) Sosiaaligerontologian näkökulmia sukupuolistuneeseen vanhenemiseen. Gerontologia 24 (4), 335–344.

Ojala, Hanna & Pietilä, Ilkka (2013) (toim.) Miehistä puhetta. Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit. Tampere: Tampere University Press.

Ojuri, Auli (2004) Väkivalta naisen elämän varjona – tutkimus parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten elämänkulusta ja selviytymisestä. Rovaniemi: Acta Universitatis Lapponiensis 77.

Parviainen, Jaana (2002) Kinesteettinen empatia – pohdintoja Edith Steinin empatiakäsityksen ulottuvuuksista. Teoksesta Leila Haaparanta & Erna Oesch (toim.) Kokemus. Tampere: Tampere University Press, Acta Philosophica Tamperensia (1), 325–348.

Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (2011) (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Penhale, Bridget (2003) Older Women, Domestic Violence and Elder Abuse: A Rewiew of Commonalities, Differences and Shared Approaches. Jounarl of Elder Abuse and Neglect 15 (3–4), 163–183.

Penhale, Bridget (2008) Elder Abuse in United Kingdom. Journal of Elder Abuse and Neglect 20 (2), 151–168.

Pehkonen, Anni & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 189–214.

Perttula, Juha (1995) Kokemus psykologisena tutkimuskohteena. Johdatus fenomenologiseen psykologiaan. Tampere: Suomen fenomenologinen instituutti.

Perttula, Juha (2000) Kokemuksesta tiedoksi: fenomenologisen metodin uudelleen muotoilua. Kasvatus 31(5), 428–442.

Perttula, Juha (2011) Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. 4. painos. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Perttula, Juha (2012) Mikä tekee kokemuksen tutkimisesta fenomenologista? – Fenomenologisen ajatteluni kehityspolkuja. Teoksessa Liisa Kiviniemi, Kaisa Koivisto, Timo Latomaa, Milla Merilehto, Pirkko Sandelin & Teemu Suorsa (toim.) Kokemuksen tutkimus III. Teoria, käytäntö, tutkija. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 319–336.

Perttula, Juha & Latomaa, Timo (2011) (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. 4. painos. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Perttula, Juha & Latomaa, Timo (2011) Saatteeksi. Teoksesta Juha Perttula & Timo Latomaa. Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. 4. painos. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 9–16.

Perttu, Sirkka (1995) Ikääntyviin kohdistuva perheväkivalta. Palveluiden kehittäminen kunnan vanhustenhuollossa. Rapotti perheväkivallan hoitokokeilusta Vantaalla 1992–1993. Aiheita 32. Helsinki: Stakes.

Perttu, Sirkka (1999) Perheväkivalta auttamistyössä. Opas ammattihenkilöstölle. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 21.

Perttu, Sirkka & Söderholm, Anna-Liisa (1998) Väkivaltaa kokeneiden auttaminen. Opas ammattihenkilöstölle. Oppaita 1998: 1. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Ehkäisevän sosiaali- ja terveyspolitiikan osasto.

Phillipson, Chris & Baar, Jan (2007) Social theory and social ageing. Teoksessa John Bond, Sheila Peace, Freya Dittmann-Kohli & Gerben Westerhof (toim.) Ageing in society. European perspectives on gerontology. 3. uudistettu painos. Lontoo: SAGE Publication, 68–84.

Pillemer, Karl & Finkelhor, David (1988) The Prevalence of Elder Abuse: a Random Sample Survey. The Gerontologist, 28 (1), 51-57.

Pohjola, Anneli (2009) Tabut auttamisen paradoksina. Teoksesta Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Tabujen kahleet. Tampere: Vastapaino, 69–89.

Pohjolainen, Pertti (1990) Mitä on sosiaaligerontologia. Teoksesta Pertti Pohjolainen & Marja Jylhä (toim.) Vanheneminen ja elämänkulku. Sosiaaligerontologian perusteita. Helsinki: Weilin + Göös, 17–59.

Pohjolainen, Pertti & Jylhä, Marja (1990) Vanheneminen ja elämänkulku. Sosiaaligerontologian perusteita. Helsinki: Weilin + Göös.

Pösö, Tarja (2002) Käsitteet, paha ja tutkijan rajat. Teoksessa Merja Laitinen & Johanna Hurtig, (toim.) (2002) Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus, 108–126.

Quinn, Mary Joy & Tomita, Susan K (1997) Elder abuse and neglect. Causes, Diagnosis, and Intervention Strategies. 2. painos. New York: Springer Publishing Company.

Raitakari, Suvi & Juhila, Kirsi (2011) Moraalinen järjestys ja aikuisuuden odotukset ammatillisessa vuorovaikutuksessa: esimerkkinä mielenterveyskuntoutus. Teoksessa Anni Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 189–214.

Raitanen, Tarjaliisa & Hänninen, Tuomo & Pajunen, Hannu & Suutamaa, Timo (2004) Geropsykologia. Vanhenemisen ja vanhuuden psykologia. Helsinki: WSOY.

Rantamaa, Paula (2007) Ikä ja sen merkitykset. Teoksessa Anni Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologia. 3 painos. Tampere: Vastapaino, 49–95.

Rauhala, Lauri (1983) Ihmiskäsitys ihmistyössä. Helsinki: Gaudeamus.

Rauhala, Lauri (2005) Hermeneuttisen tieteenfilosofian analyyseja ja sovelluksia. Helsinki: Helsingin Yliopisto. Tampereen Yliopiston filosofisia tutkimuksia (41). Alkuperäinen teos (1993) Eksistentiaalinen fenomenologia hermeneuttisen tieteenfilosofian menetelmänä.

Raunio, Kyösti (2004) Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Roos. J.P. (1987) Suomalainen elämä: tutkimus tavallisten suomalaisten elämänkerroista. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, SKS.

Ruoppila, Isto (2014) Elämänkulun teoria perhetutkimuksessa. Teoksessa Riitta Jallinoja, Helena Hurme & Kimmo Jokinen (toim.) Perhetutkimuksen suuntauksia. Helsinki: Gaudeamus, 99–122.

Ruusuvuori, Johanna & Tiitula, Liisa (2009a) Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus 2. painos. Tampere: Vastapaino.

Ruusuvuori, Johanna & Tiitula Liisa (2009b) Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiitula (toim.) Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus 2. painos. Tampere: Vastapaino, 22–56.

Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010a) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010b) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Nikander Pirjo & Hyvärinen Matti (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9–36.

Saarenheimo, Marja (2003) Vanhuus ja mielenterveys. Arkielämän näkökulma. Helsinki: WSOY.

Saarenheimo, Marja & Pietilä, Minna (2005) Kaksin kotona. Iäkkäiden omaishoitajien arjen ulottuvuuksia. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto.

Saarenheimo, Marja, Pietilä, Minna, Maunonaho, Sojan, Tiihonen Arto ja Pohjolainen Pertti (2014) Ikäpolvien taju. Elämänkulku ja ikäpolvet muuttuvassa maailmassa. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto.

Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki (2007a) (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologia. 3.painos. Tampere: Vastapaino.

Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki (2007b) Esipuhe. Teoksessa Anne Sakari & Jyrki Jyrkämä (toim.). Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologia 3.painos Tampere: Vastapaino, 7–13.

Sarvimäki, Anneli (2016) Vanheneminen eri kulttuureissa ja etnisissä ryhmissä. Teoksessa Eino Heikkinen, Jyrki Jyrkämä & Taina Rantanen (toim.) Gerontologia. Helsinki: Duodecim. 3–4. painos, 94–100.

Sarvimäki, Anneli, Heimonen, Sirkkaliisa & Mäki-Petäjä-Leinoen, Anna (toim.) (2010) Vanhuus ja haavoittuvuus. Helsinki: Edita.

Sarvimäki, Anneli & Heimonen Sirkkaliisa (2010) Ikääntymisen, vanhuuden ja vanhusten palveluiden nykytila. Teoksessa Anneli Sarvimäki, Sirkkaliisa Heimonen, & Anna Mäki-Petäjä-Leinonen (toim.) Vanhuus ja haavoittuvuus. Helsinki: Edita, 14–32.

Schütz, Alfred (1932/2007) Sosiaalisen maailman merkityksekäs rakentuminen. Johdatus ymmärtävään sosiologiaan. Johdatus ja suomennos Veikko Pietilä, jälkisanat Tapio Aittola. Tampere: Vastapaino. (Alkuperäinen teos julkaistu1932).

Seppänen, Marjaana (2006) Gerontologinen sosiaalityö. Katsaus lähtökohtiin, nykytilaan ja tulevaisuuteen. Helsinki: Pääkaupungin sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA.

Siekkinen, Kirsi (2010) Syvähaastattelu. Teoksesta Juhani Aaltola & Raine Valli. Ikkunoita Tutkimusmetodeihin I. Metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Silverstein, Merril, Gans, Daphna & Yang Frances M (2006) Intergenerational support to aging parents. The role of norms and needs. Journal of Family Issue 27 (8), 1068–1084.

Sipiläinen, Heidi (2016) Hoitohenkilökunnan käsityksiä vanhusten kaltoinkohtelusta ympärivuorokautisen hoidon yksiköissä. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto. Akateeminen väitöskirja.

Smith, Judith R. (2015) Expanding constructions of elder abuse and neglect. Older mothers´ subjective experiences. Jounar of Elder Abuse & Neglect 27 (4–5), 328–355.

Soukiala, Tiina (2015) Sosiaalisen asiantuntijuus gerontologisessa sosiaalityössä. Keskusteluja. Gerontologia 29 (3), 173–180.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Kehitetään ikäihmisten kotihoitoa ja vahvistetaan kaiken ikäisten omaishoitoa. Hallituksen kärkihanke. http://stm.fi/hankkeet/koti-ja-omaishoito. Viitattu 10.4.2017.

THL – Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Mitä lähisuhde- ja perheväkivalta on. https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/lahisuhde_perhevakivallan_ehkaisytyo/lahisuhde. Viitattu 5.4.2017.

Tornstam, Lars (1992) Åldrandets socialpsykologi. Tukholma: Rabén Prisma. 4. uudistettu painos.

Tuorila-Kahanpää, Heidi (2003) Euroopan ikoni: Edith Steinin elämä 1891–1942. Jyväskylä: Minerva.

Turvallisen vanhuuden puolesta – Suvanto ry http://www.suvantory.fi. Viitattu 29.2.2016.

Turunen, Kari E. (2016) Kokemuksen rakenne. Mielen sisältöjen tunnistaminen. Helsinki: Arator.

Tärkeää tietoa lähisuhde- ja perheväkivallasta. Keski-Suomen sairaanhoitopiiri. Läheisväkivallan ehkäisyn kansallinen osaamiskeskus –hanke 2011–2014. http://www.ksshp.fi/fi-FI/Sairaanhoitopiiri/Kehittamistoiminta/Paattyneet_projektit/Laheisvakivallan_ehkaisyn_kansallinen_osaamiskeskushanke/Tietopankki/Tarkea_tietaa_lahisuhde_ja_perhevakivall(39310). Viitattu 5.4.2017.

Ulvinen, Veli-Matti (2012) Ymmärtävää sosiologiaa – fenomenologisen sosiologian näkökulma kokemuksen tutkimukseen. Teoksessa Liisa Kiviniemi, Kaisa Koivisto, Timo Latomaa, Milla Merilehto, Pirkko Sandelin & Teemu Suorsa (toim.) Kokemuksen tutkimus III. Teoria, käytäntö, tutkija. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 49–71.

Victor, Christina, Westerhof, Gerben J. and Bond John (2007) Researching Ageing. Teoksesta John Bond, Sheila Peace, Freya Dittmann-Kohli, & Gerben Westerhof, (toim.) Ageing in society. European perspectives on gerontology. 3. uudistettu painos. Lontoo: SAGE Publication, 95–112.

Vilkko, Anni (2010) Kohteena koti. Teoksessa Anni Vilkko, Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 11–31.

Vilkko, Anni, Suikkanen, Asko & Järvinen-Tassopoulos, Johanna (2010) (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Virjo, Irma & Kivelä Sirkka-Liisa (1994) Övergrepp mot äldre i deras hem i två kommuner i Södrra Finland – erfarenheter från personer 75 år och äldre. Teoksesta Ida Hydle (toim.) Overgrep mot eldre. Kööpenhamina: Nordisk Ministerråd och Nordisk Råd, Nord 1994:2, 65-72.

Ylinen, Satu & Rissanen, Sari (2005) Sosiaalityö ja kaltoinkohdeltu vanhus. Gerontologia (2).

Ylinen, Satu (2008) Gerontologinen sosiaalityö. Tiedonmuodostus ja asiantuntijuus. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja, yhteiskuntatieteet 155. Akateeminen väitöskirja.

Zechner, Minna, Lumme-Sandt, Kirsi & Tapio, Kirsi (2009) Vanhusperheen vieraat. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus, 236–257.

LIITE 1: SAATEKIRJE HAASTATELTAVILLE

1.11.2012

Hei sinä Suvannon vertaistuen ryhmään osallistuja

Olen Leena Serpola-Kaivo-oja. Osallistun tämän syksyn ja ensi kevään ryhmän toimintaan toisena ohjaajan.

Suvannossa tekemäni työni lisäksi opiskelen sosiaalityötä Tampereen yliopistossa. Teen gradututkimusta läheisissä ihmissuhteissa väkivaltaa tai sen uhkaa kokeiden yli 65-vuotiaiden kokemuksista. Tutkimukseni tarkoituksen on lisätä ammattilaisten, erityisesti sosiaalityöntekijöiden ymmärrystä vaikeassa tilanteessa elävien asiakkaittensa kokemuksista, jotta he pystyisivät paremmin vastaamaan ikääntyneiden ja heidän läheisten avun ja tuen tarpeeseen.

Tutkimustani varten teen ryhmässä ollessani muistiinpanoja ja havaintoja, jotka auttavat minua ymmärtämään paremmin väkivaltaa kokeneiden kokemuksia. Käytän muistiinpanojani vain oman ymmärrykseni lisäämiseksi, en tutkimukseni varsinaisena aineistona. Muistiinpanoistani häivytän kaikki tunnistetiedota ja säilytän niitä lukollisessa kaapissani Suvanto ry:n toimistolla. Olen saanut tutkimusluvan Suvanto ry:n hallitukselta. Työssäni minua sitoo salassapito- ja vaitiolovelvollisuuden lisäksi tutkimuseettiset toimintaperiaatteet.

Kerron mielelläni lisää. Nähdään ryhmässä!

Ystävällisesti

Leena Serpola-Kaivo-oja

Puh. xxx xxx xxxx

LIITE 2: SAATEKIRJE HAASTATELTAVILLE

Hei

Opiskelen sosiaalityötä Tampereen yliopistossa. Teen gradututkimustani eriasteista väkivaltaa tai sen uhkaa perheenjäsenen tai muun läheisen ihmisen taholta kokeiden yli 65-vuotiaiden kokemuksista. Tutkimukseni tarkoituksen on lisätä ammattilaisten, erityisesti sosiaalityöntekijöiden ymmärrystä vaikeassa tilanteessa elävien asiakkaittensa kokemuksista, jotta he pystyisivät paremmin vastaamaan ikääntyneiden ja heidän läheisten avun ja tuen tarpeeseen.

Tutkimustani varten olen erittäin kiinnostunut kokemuksistasi; siitä miten läheisen käyttäytyminen sinusta tuntuu, mitä siitä ajattelet, miten koet sen vaikuttavasi elämääsi, entä mahdollisesti muihin läheisiisi sekä siitä minkälaisia arjen selviytymisen keinoja sinulla on? Olen myös kiinnostunut kuulemaan millaisia kokemuksia sinulla on ollut hakiessasi apua tilanteeseesi, keneltä olet apua hakenut tai saanut, ja millaisia kokemuksia sinulla niistä on.

Olen sitoutunut noudattamaan tutkimustyössäni tutkimustyön eettisiä käytäntöjä. Teen haastattelut luottamuksella. Tallennan haastattelut nauhurille, mutta tallenteet hävitän heti kun ne olen käynyt läpi tutkimustyötäni varten. Tallenteita säilytän lukollisessa kaapissa työpaikallani Turvallisen vanhuuden puolesta – Suvanto ry:n toimistossa. Häivytän lopullisesta tutkielmastani kaikki haastattelussa esille tulleet tunnistetiedot, kuten nimet ja muut asiayhteydet, joista henkilöt olisi mahdollista tunnistaa.

Kun olen kirjoittanut haastatteluosuutesi, sinulla on mahdollisuus halutessasi lukea se. Voit olla asiassa myös koska tahansa yhteydessä minuun. Jos sinulla tulee kysyttävää tai haluat keskustella lisää, alla näet yhteystietoni.

Sydämellinen kiitos sinulle, että jaat kokemuksesi. Kokemuksellasi on suuri merkitys muille samankaltaisessa tilanteessa oleville.

Helsingissä

Leena Serpola-Kaivo-oja

Puh. xxx xxx xxxx

LIITE 3: HAASTATTELURUNKO

HAASTETTELUN KULKU, TEEMAT JA APUKYSYMYKSET

Alkutilanne:

- Kertoisitko tilanteestasi, mikä sai sinut ottamaan yhteyttä Suvantoon/ kun Suvannon työntekijä oli sinuun yhteydessä/ kun aloitit vertaisryhmässä?

Haastattelun aihekokonaisuudet:

- ELÄMÄN KULKU
    - Tärkeät asiat elämässä
    - Oma lapsuuden perhe, parisuhde, perhe-elämä kun lapset olivat pikkulapsia ja nuoria
- VÄKIVALLAN KOKEMUS
    - Aikaisemmat väkivaltakokemukset
    - Väkivalta nyt, sen ilmeneminen
    - Vaikutukset ja seuraukset (haastateltavaan, tämän suhteisiin muihin)
- ELÄMÄNTILANNE NYT
    - Arki ja arjessa selviytyminen (miten rakentuu, mikä kannattelee, auttaa jaksamaan, ulkopuolinen/muiden apu ym.)
    - Vanheneminen
    - Lähitulevaisuus (millaisena näkymänä)

Lopetus

- HAAVEET JA TOIVEET
    - Millaisia haaveita tai toiveita sinulla on/ Jos voisit toivoa ihan mitä tahansa, mitä se olisi?

LIITE 4. ESIMERKKI AINEISTON ANALYYSISTÄ

H: Mikä on ollu semmonen tässä teidän nykyisessä tilanteessa se kaikkein kamalin tai kaikkein kurjin juttu?

Pentti: Kyllä se on, kun hän yöllä tulee, ilmottamatta mitään ja..

Liisa: ..Ja sitte on aika kauanki, meil ei oo mitään omaa rauhaa.

Pentti: ..se ulkona viheltelee ja, kun meil on ikkunat aika alhaalla niin se..

Liisa: ..Toinen kerros.

Pentti: ..se heittää jollain siihen ikkunaan. Se on just minusta..

Liisa: Sitten jääkaappikin raksaa yöllä niin minä heti, että kuka siellä.

Pentti: ..se on kaikista minusta..

H: ...Raskainta?

Pentti: Niin kun siihen herää.

Liisa: Jos sattuu nukkumaan.

Pentti: Niin. Ja sitten sekin kun hän soittaa niin, häntä joutuu odottamaan sitten tunteja kun hän lupaa tulla ja tulla.

Yleiskielelle kirjoittaminen:

Pojan aiheuttamassa tilanteessa on Pentin mielestä raskainta, kuin poika tulee öisin ilmoittamatta. Toisaalta kun poika ilmoittaa tulostaan, häntä joutuu odottamaan pitkään, kun ei tiedä koska hän tulee. Poika herättää vanhemmat viheltämällä tai heittämällä kivellä. Kesken unien herääminen on raskasta. Liisa herää yöllä myös jääkaapin ääniin, kun luulee pojan tulevan.

TUTKIJAN KIELELLE KIRJOITETTUNA:

AIKUISEN LAPSEN KÄYTÖS SAA VANHEMMAT OLEMAAN JATKUVASTI VALPPAANA JA MÄÄRITTELEMÄÄN OMAN AJAN KÄYTTÖNSÄ JA TEKONSA AIKUISEN LAPSEN TEKOJEN TAI TEKEMÄTTÄJÄTTÄMISTEN MUKAAN. AIKUINEN LAPSI TOIMINNALLAAN HALLITSEE IÄKKÄÄN VANHEMMAN ELÄMÄÄ.

MERKITYSTIEHENTYMÄ

KOKEMUS MERKITYKSELLISTYY JATKUVANA VALPPAAN (VARUILLAAN) OLONA JA OMAN ELÄMÄN HALLINNAN MENETYKSENÄ AIKUISELLE LAPSELLE.

_____

H: Te ootte kertonu aikaisemmin siitä, että kun sais olla joskus ihan rauhassa.

Pentti: Joo, nii-in. Kyllä.

Liisa: Joo sitä haluais just sitä, ei tekis minnekään mieli kun sais olla ihan rauhassa. Ei pysty omia töitä, jotain jos aikoo niin se jää kesken, ku ei siinä toisten aikana pysty, joka makaa olohuoneen sohvalla. Nii-i, kyllä meil oli paljon vapaampaa ennen.

Pentti: Joo, se on ottanu niin kuin vallannu sen niin ku kodin ja kaikki. Joo.

Yleiskielelle kirjoittaminen

Vanhemmat haluaisivat olla omissa oloissa ja rauhassa. Liisa kokee, että ei pysty tekemään omia asioita, kun poika makaa olohuoneen sohvalla. Pentti kokee, että poika on vallannut heidän kodin ja elämän.

TUTKIJAN KIELELLE KIRJOITETTUNA:

POJAN LÄSNÄOLO ON VIENYT VANHEMMILTA RAUHAN JA VAPAUDEN VIETTÄÄ OMAEHTOISTA ELÄMÄÄ JA OLLA KOTONAAN NIIN KUIN HALUAVAT.

MERKITYSTIHENTYMÄ SUHTEINA

+ SUHDE: OMAA RAUHAA = SAA MÄÄRITELLÄ OMAN OLEMISENSÄ JA TEKEMISENSÄ OMIEN TOIVEIDEN JA TARPEIDEN MUKAAN, SITÄ EI MÄÄRITÄ MUUT, VAIN MINÄ ITSE.

-SUHDE: EI OMAA RAUHAA = JOKU MUU MÄÄRITTELEE OMAN AJAN JA TEKEMISET, ITSE EI VOI SIIHEN VAIKUTTAA.

AIKUISEN LAPSEN VÄKIVALLAN UHKA MERKITYKSELLISTYY VANHEMPIEN OMAN ELÄMÄN RAJAUTUMISENA, OMAN HENKISEN JA FYYSISEN TILAN KAVENTUMISENA.